

GENERALITAT DE CATALUNYA
DIPUTACIÓ DE GIRONA
AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

LLUÍS ESTEVA I CRUAÑAS

EL PASTEIG DEL MAR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS COMPLEIX 150 ANYS

PUBLICACIONS DEL MUSEU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUÍXOLS

NÚM. 4

MCMLXXXIV

EL PASEIG DEL MAR
DE S^T. FELIU DE GUÍXOLS
COMPLEX 150 ANYS

A l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Lluís Esteve

Setembre de 1993.

GENERALITAT DE CATALUNYA
DIPUTACIÓ DE GIRONA
AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS

EL PASEIG DEL MAR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS COMPLEIX 150 ANYS

PUBLICACIONS DEL MUSEU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUÍXOLS

NÚM. 4

MCMLXXXIV

Edita: Museu Municipal de Sant Feliu de Guixols.
Aportacions: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.
Diputació de Girona.
Ajuntament de Sant Feliu de Guixols.
© 1984 by Lluís Esteva i Cruaños.
Compaginació: Narcís Masferrer i Buixó.
Fotografia de la portada: Alfons Hereu i Ruaix.
Impremta: Gráficas Bigas - Carrer de Sant Adolf, 16 - Sant Feliu de Guixols.
Dipòsit Legal: Gi. 746-1984.
I.S.B.N.: 84-505-0341-8.

JUNTA DEL MUSEU MUNICIPAL

President: Sr. Alcalde, Josep Vicente i Romà.
Vice-president: Sr. Ponent de Cultura, Joan Soler i Albertí.
Director: Lluís Esteva i Cruaños.
Secretari: Lluís Pallí i Buxó.
Tresorer: Lluís Palahi i Xargay.
Vocals: Josep Escortell i Cerqueda.
Nèstor Sanchiz i Guerrero.
Joan Sanchiz i Guerrero.

EL PASSEIG DEL MAR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS COMPLEIX 150 ANYS

És el passeig de Mar, joiell civil i
peça única, com de semblant no en
té cap altra població de la costa.

«Gaziell»

Quines paraules tan encertades les del nostre «Gaziell»! Què seria Sant Feliu sense el seu passeig del Mar? I, no obstant, diverses vegades hem estat a punt de perdre'l o que ens l'esguerressin, com podrà comprovar qui llegeixi aquest escrit.

El nostre passeig és una realització ben escaient, com tantes ens n'han deixat els nostres avis. Molts d'ells, rics de diners vinguts de les Amèriques o de resultes dels sanejats negocis que la indústria surera els produïa, eren rics també d'idees que dugueren a cap amb la mirada fita al millorament de la nostra vila, al que anomenaven «ornato público».

El passeig del Mar nasqué quan els guixolencs «grassos» de diners varen adonar-se que viure de cara al mar no era cap disbarat, sinó que el sorral que hi havia entre el carrer del Mar i la platja podia esdevenir una bella «arboleda» per la qual podien passejar, lluir llurs vestits i esbargir-se al sol durant l'hivern i a la sombra dels arbres durant l'estiu.

A començament del 1834, tota la superfície que avui ocupen els nostres passeigs i jardins davant del mar, no era més que un sorral abandonat on els pescadors estenien a secar llurs xarxes, alguns corders fabricaven llibants i ja pocs mestres d'aixa mantenien unes drassanes de mala mort —trista romanalla d'altres importants drassanes que havia tingut la vila en temps pretèrits— en les quals construïen naus de poca monta.

Les cases del carrer del Mar, fins aleshores

habitades per gent modesta, eren comprades per comerciants, fabricants de taps de suro i rendistes que les feien enderrocar i, en el seu lloc, construïen les belles cases vuitcentistes i noucentistes que arribaren a tenir una qualitat envejable valorades individualment i feien un conjunt —passeigs i cases— difícilment superable, conjunt que ha persistit fins que, per donar cabuda al turisme de masses iniciat a la segona meitat del nostre segle, moltes d'elles han estat lamentablement abatudes

En aquest treball estudio preferentment el passeig del Mar, que acaba de complir un segle i mig. Va començar modestament amb dues rengleres d'arbres el 1834 i no acabà de tenir l'estructura actual fins el 1884, és a dir, fins mig segle després, bé que quasi tots els ajuntaments han anat millorant-li detalls fins a deixar-lo tal com és ara. També dedico bastant atenció al passeig dels Guixols que, en realitat, és la continuació de l'anterior.

Altrament, hauria considerat incomplet aquest estudi si no hi hagués inclòs les tres rambles: la del Portalet, la d'Antoni Vidal i la dedicada a Juli Garreta. Aquestes tres rambles, però, ja no són tractades amb el detall del passeig del Mar, sinó que ho són tan sols com a complement; per això són estudis menys aprofundits, menys extensos, car pretenen únicament poder presentar la part urbanística principal lligada amb el nostre meravellós passeig del Mar.

1. EL PASSEIG DEL MAR I LA SEVA HISTÒRIA

Quan la vila guixolenc medieval quedà formada, entre ella i el mar hi havia un gran sorral que, segons els croquis coneguts fins ara, tenia una amplària aproximada de 150 m.

La vila sembla que no tenia arbres –potser amb excepció d'algun om a la plaça o d'algun fruiter casolà–com pot veure's a les figs. 1-3. Les primeres vies urbanes amb dues fileres d'arbres foren les actuals rambles del Portalet i d'Antoni Vidal.

En el decurs d'aquest treball es veurà quan foren plantades les diverses files d'arbres i els problemes que el regatge presentà fins que el passeig del Mar assolí la plenitud actual.

1.1. NOMS QUE HA TINGUT EL PASSEIG DEL MAR

El passeig del Mar va des de l'avinguda de Juli Garreta al Portalet i en el decurs dels anys ha tingut diversos noms:

El 1834, l'ajuntament acordà plantar les dues primeres rengleres d'arbres en el sorral que hi havia davant de les cases del «carrer del Mar». Amb l'aprovació del governador civil de Girona, el 29 de juliol del mateix any el municipi donà a la nova via urbana el nom de

«Paseo de Cristina» per a «perpetuar» la memòria de la reina aleshores governadora. Segons la Gran Enciclopèdia Catalana, «perpetuar» vol dir «fer que una cosa duri sempre».

Però la intenció és una cosa i la realitat n'és una altra. Per això, quan el moment polític canvià, també fou canviat el nom. I així a la sessió municipal del 20-X-1854 s'acordà que «habiendo de algún tiempo acá mejorado y aumentándose con otra linea de árboles el paseo de la calle del Mar, se acuerda que desde ahora se titule aquél paseo de Espartero, para eternizar la memoria de tan digno y alto personaje en favor de la libertad».

Més endavant, aquest general deixà d'ésser popular i el seu nom anà esvaint-se de la memòria de la gent i, com que del carrer per on passava el trànsit rodat (de les cases al primer rengle d'arbres) se'n deia carrer del Mar, hom començà a parlar del passeig del carrer del Mar i, més endavant, del passeig del Mar. El 1880 ja es troba usat aquest nom.

Al final de la dictadura del general Primo de Rivera, però, a la sessió municipal del 12 de juny de 1929 l'ajuntament acordà posar-li «paseo del General Don Emilio Barrera».

El 14 de gener del 1931, Rafael Patxot i Jubert regalà a l'Ajuntament les làpides amb el nom que ja era tradicional: passeig del Mar.

No oblidaré mai les paraules del meu recordat mestre, Pau Vila: –Cada vegada que hom canvia el nom d'un carrer, arrenca un full de la Història de la població.

1.2. PRIMER INTENT D'EDIFICAR CASES EN EL «SORRAL», DAVANT DEL CARRER DEL MAR (1797-1817)

Durant aquests vint anys hi hagué una qüestió que podia haver canviat la fesomia del nostre passeig del Mar. Pere Màrtir Santí demanà permís per a construir un carrer de cases en el lloc on ara s'alcen les primeres fileres d'arbres, de manera que les edificacions que ara són de cara al mar haurien quedat a segona fila, tapades per les deu illes de cases que Santí pretengué fer.

Com s'ha dit, entre el carrer del Mar –el que hi havia davant les cases– i el trencant de les ones quedava un extens sorral. Doncs bé, el 27-III-1797, Pere Màrtir Santí, «graduado de alférez de navío de la Real Armada, vecino de la propia villa» de Sant Feliu, demanà «una extensión de terreno arenal, sito en la playa del mar (...) pidiendo que con el fin de edificar casas a beneficio de la población» se li concedís escriptura de propietat d'un terreny de «450 varas de longitud, con 32 de latitud, con ofrecimiento que hizo de satisfacer 20.000 reales de vellón de entrada y 30 reales de censo anual». Com a document complementari adjuntava el plànol-croquis que reproduceix parcialment (fig. 2).

Fig. 1.- 1787. Fragment d'un dibuix en el qual es veu com era la nostra vila aleshores. No hi havia cap arbre ni en els passeigs ni en el Portalet, i tampoc no se'n veu cap en el carrer dels Arbres. Entre la vila i el mar, tot era un sorral. La platja es veu regular, ben centrada; tenia forma de fina petxina.

Altres observacions: 1. A la Plaça –aleshores dita Real– hi havia tres oms que foren tallats el 1829 perquè eren vells, inútils i l'enlletgien. 2. A la punta dels Guixols s'hi veu el Fortí –en el lloc on ara hi ha el Salvament– representació gràfica que no recordo haver vist en cap altra ocasió. 3. Davant del Portalet, al mig del sorral, s'hi veuen tres vaixells de bon tamany i, entre les cases, sembla que n'hi ha més, bé que el dibuix no és prou clar que ens permeti assegurar-ho. Cal recordar que, almenys des del 1696, d'aquesta via urbana se'n deia «Drassanal» i «Atarassanal», nom que evidentment indica que en aquest indret hi havia unes drassanes on es construïen embarcacions; si el dibuix és fidedigne, serien drassanes a cel obert. 4. Destruïda pels francesos el 1696 la fortalesa de Sant Elm, era utilitzada com a semàfor. 5. El molí de vent de Dalt encara servia; els de Baix i de les Forques ja no funcionaven. 6. La platja era quasi plena d'embarcacions de pescadors, un dels oficis que donava feina a més guixolencs. 7. El raval del monestir tenia tres carrers ben formats; la resta eren terres, potser de labor, amb alguna casa escadussera. 8. El raval de Tueda era una realitat des de feia molt temps, però no havia traspasat la riera del mateix nom. 9. La casa consistorial encara no tenia la torre campanar que, segons el notari Sala, fou alçada el 1847. 10. Les cases eren de planta baixa, d'un o de dos pisos; no se'n veu cap de tres. 11. Per damunt del nivell superior de les cases sobresurt el campanar de l'església de Sant Joan i la balierna del monestir.

Arxiu General de Simancas. Secció «mapas, planos y documentos XXVII-38. Secretaría de Hacienda», lligall 1119. Publicat per E. Z. a «Ancora» del 24-VI-1976

L'abat del monestir s'oposà a les pretensions de Santí, puix, segons ell, el sorral li pertanyia per ésser «señor directo, alodial y campal de dicha villa y término de San Feliu de Guixols». Davant les pretensions de l'abat, Santí no volgué complicar-se la vida, puix sabia el poder que l'abat tenia, i retirà la sol·litud.

La idea de Santí obrí els ulls a l'abat i se la féu seva. Tot seguit, però, les autoritats judicials se li posaren d'esquena i, com que els pescadors, mestres d'aixa, comerciants i altres guixolencs s'oposaren a la construcció de les illes de cases perquè creien que perjudicaven els interessos de la vila, la cosa quedà encallada. Els guixolencs ens havíem salvat d'una de bona. Els promotors, això sí, ho feien perquè, segons ells, la jugada era un benefici per a tots els guixolencs. En una paraula: es sacrificaven per al poble.

1.3. FE DE VIDA DEL PASSEIG DEL MAR (1834)

L'inici del magnífic passeig del Mar cal situar-lo entre el 26 d'abril i el 29 de juliol del 1834, d'acord amb les dades següents:

A la sessió municipal del 26 d'abril del 1834, el municipi acordà trametre al governador civil de Girona un escrit, la part essencial del qual diu:

«Esta Villa tiene dos calles llamadas, la una de los Árboles y otra del Portalet, las que están adornadas con dos hileras de árboles y sirven de paseo, el que podría mejorarse plantándose otras dos hileras en la calle del Mar que, uniéndose con las indicadas calles, formarían un hermoso paseo, adornaría la Villa y a más serviría de recreo para estos habitantes. Las casas que forman la expresada calle del Mar distan de la orilla de éste como unas ochenta canas catalanas (uns 125 m.), en cuyo terreno existen el astillero, o se fabrican los barcos, pero aunque tenga este destino no quedará perjudicado, aunque se ponga en planta el paseo proyectado y que desean ver realizado la mayor parte de sus vecinos, quienes gustosos se han ofrecido plantar a sus costas los árboles, cada uno por lo correspondiente al frente de su casa».

El 17 de juliol següent, el governador civil contestà «que no hay inconveniente en que proceda (l'ajuntament) a hermoinear la calle del Mar con las dos hileras de árboles que expresa».

A la propera sessió —día 20— el municipi acordà que «se procede en su oportunidad a la formación del paseo y planteo de árboles».

Quatre dies més tard, però, reunits els components del municipi, «acordaron que para perpetuar la memoria de los días de la inmortal Cristina Gobernadora del Reyno y de la instalación de las cortes generales del mismo, se diese en este día principio al proyectado y aprobado por el M.I. Sr. Gobernador Civil de esta Provincia dándole conocimiento de ello, y que si es de su superior

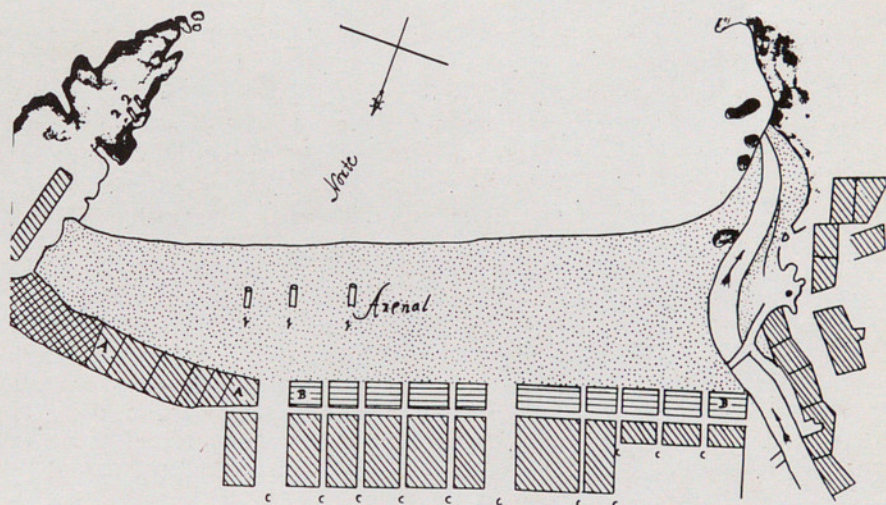

Fig. 2.— 1797-1817. Pere Màrtir Santí, oficial de la marina de guerra espanyola, que vivia el carrer de l'Algavira de la nostra vila, pretengué fer deu blocs de cases en el sorral que hi havia davant del carrer del Mar (ratllat horitzontal BB). El sortint que aleshores presentava el xamfrà Portalet-carrer de Mitja Galta pogué estimular la pretensió de Santí; Observi's com les illes de cases proposades quedaven alineades amb el sortint esmentat. Per sort, el projecte no reeixí.

Els núms. 1 són tres norais o pilons de pedra —ara desapareguts— per a amarrar vaixells; els núms. 2 són dos norais que encara es conserven. El norai o amarrador de més enfora distava 133 m. de la platja i el sorral que hi havia davant la casa consistorial tenia una amplària de 167 m. La platja tenia forma regular que perdé quan fou construïda l'escullera.

El dibuix és un fragment d'un croquis fet per Josep Cherta, geòmetre, i Josep Aliet, arquitecte. LLUÍS ESTEVA el publicà sencer a Primer intento de edificar casas en el Paseo del Mar de San Feliu de Guixols (1797-1817), «Revista de Gerona», núm. 60 (1972).

aprobación se le pondrá el nombre de Paseo de Cristina, o bien de las Cortes».

El governador civil, en data de 28 de juliol del mateix 1834 contestà: «Estoy muy satisfecho de los buenos sentimientos que manifiesta esa Corporación en todas ocasiones, y de su constante celo en obsequio del mejor servicio de S.M., no menos que del entusiasmo con que han sido celebrados en esa Villa los días de la Inmortal Cristina; cuyo nombre no hallo inconveniente se dé a la nueva arboleda de esa Población, para que de ese modo se perpetúe el Augusto de nuestra benéfica Reyna Gobernadora».

L'endemà, dia 29, el municipi acordà que de la nova via urbana se'n digués passeig de Cristina. Des d'aleshores, amb carros i cavalleries es podia anar a la platja tan sols per quatre llocs: pel Portalet (passant a prop de la cantonada del carrer de Mitja Galta), per davant del de Sant Domènec, del de Sant Pere i pel costat de la casa de Pere Llagostera (ara tercera travessia de la Plaça). Cada vegada que hom travessés el passeig per un altre indret, hauria de pagar una multa de 4 rals de velló.⁽¹⁾

Queda constància, per tant, que durant el mes de juliol del 1834 fou iniciat, amb dues fileres d'arbres, el passeig del Mar de la nostra vila amb el nom «Paseo de Cristina».

(1) Totes les cites esmentades fins ací són de l'AHMSF, sec. XVII, núm. 37, nou.

Hagueren de passar 17 anys perquè fos plantada la tercera renglera d'arbres. No tinc dades concretes sobre aquesta realitat. Sembla, però, que l'obstacle més gran per accelerar l'ampliació del passeig era la dificultat que els nostres avis tingueren per regar els arbres. D'aquesta qüestió en tornaré a parlar més endavant.

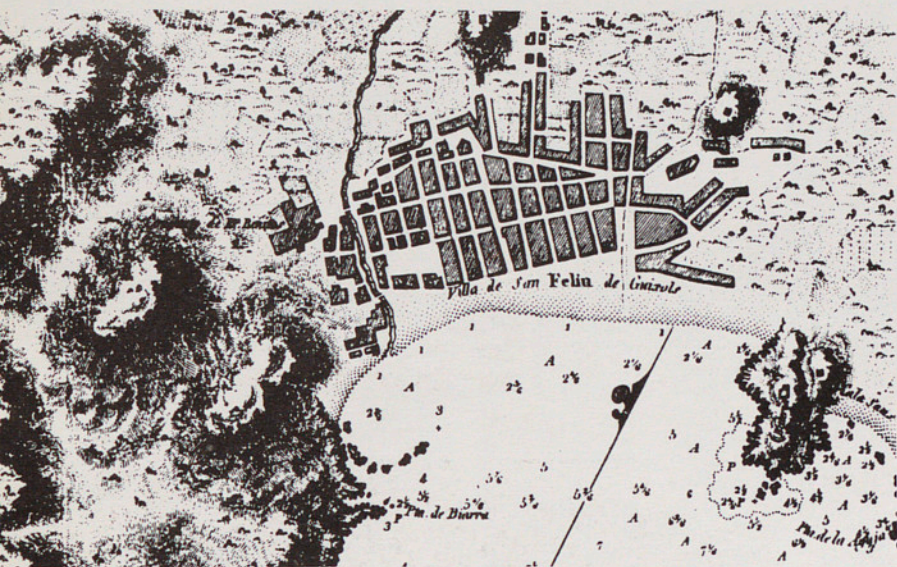

Fig. 3.- 1813. En aquest plànol tampoc no es veu cap arbre, ni en els passeigs ni a les rambles. No havia arribat l'hora de plantar-ne o el dibuixant no els hi va posar per considerar-ho un detall sense importància. En canvi, pot observar-se bé el conjunt de cases plaçades entre al Portalet i els carrers de Sant Roc i de Mitja Galta que feien angle-xarnera entre els passeigs del Mar i dels Guixols, del qual he fet esment a la fig. 2. A la riera del Monestir s'hi veuen dos ponts: el «del Piló» i el que quedà davant de les dues primeres rengleres d'arbres quan foren plantades el 1834; per contra, no se'n veu cap a la rambla-riera del Portalet.

Plano del puerto de San Feliu de Guixols. 1813. Original i data facilitats pel doctor Lluís Palli. Publicat, amb el núm. 4, a Una col·lecció de reproduccions de vuit plànols històrics de la ciutat, «Publicacions de la ciutat de St. F. G.», setembre 1983.

Sigui com sigui, a l'agost del 1851 alguns veïns regalaren una altra renglera d'arbres «para mayor ornato y comodidad del público». Millora que fou acabada l'any següent⁽²⁾.

Que la millora era popular, ho demostra el fet d'haver participat a la subscripció 103 guixolencs. Es comprèn: els dos primers rengles d'arbres els pagaren els propietaris de les cases del carrer del Mar perquè eren a qui beneficiava més la reforma. Ara ja era diferent: es tractava d'eixamplar el passeig i la millora era per a tota la vila; per això l'èxit popular que la subscripció assolí. Les aportacions variaren de 4 ¢ (les més altes) a 50 cèntims (les més baixes). Altres dades: Total recollit = 187'19 ¢. Despeses: 93 acàcies comprades a Barcelona = 23'10 ¢; treball per a plantar-les i altres despeses menors = 169'19 ¢; carros de fems = 0'19 ¢; treball de 4 dones per a regar els arbres = 0'11 ¢. El recaptador-contable fou Jaume Lloveras i Rivas que més endavant seria alcalde, i la liquidació duu la data 12-III-1852. La millora també fou acabada el mateix 1852.⁽³⁾

1.4. ALINEACIÓ DEL CARRER DEL MAR. PLÀNOL DE MARTÍ SUREDA (1853)

El plànol esmentat és fonamental quan hom parla del carrer-passeig del Mar, puix el seu autor fou el que, de manera decisiva, projectà amb tota claretat l'alineació de la més important via urbana guixolenc. Potser l'alineació ja s'anava aplicant des del municipi, com diré més endavant, però la realitat és que el plànol que la dona sense error possible i que finalment fou aprovat per l'autoritat superior és el de l'arquitecte provincial Martí Sureda i Deulovol.

En efecte, per encàrrec del municipi, Sureda realitzà el pla parcial del carrer del Mar i zones veïnes; un plànol fet a escala (aleshores en deien «plano geométrico») i que duu la data 20 d'octubre del 1853. Dos són els plànols semblants que es guarden a l'AHMSF. Un és envernissat (probablement l'original); l'altre, no. El primer amida 115 per 63 cm. i el segon 130 per 70 cm. No cal fer-ne la descripció datallada puix el meu amic Joan Torrent la va fer amb la maticulositat que el caracteritza⁽⁴⁾. També perquè més endavant en publico un calc (fig. 8).

El plànol fou dibuixat per marcar l'alineació que havien de seguir les edificacions del carrer del Mar i, entre elles, la nova casa consistorial projectada pel mateix Sureda, que no es dugué a terme. El plànol, com he dit, és del 1853, però l'alineació no fou aprovada fins el 1859.

Entretant, des del 1852 el passeig ja tenia 3 fileres d'arbres, és a dir, ja tenia una alineació que, aprovada o no aprovada oficialment, el municipi és molt probable que l'apliqués abans que Martí Sureda fes el seu projecte.

Encara hi ha una dada curiosa en el plànol: Per què Sureda dibuixà quatre fileres d'arbres si aleshores solament n'hi havia tres?

Poc a poc, els guixolencs anaven millorant el passeig del Mar. A la sessió de l'1-V-1855⁽⁵⁾, l'alcalde «ha manifestado que quedan colocados y en sus respectivos puntos de un todo listos los 45 faroles con sus pescantes para el alumbrado de esta villa». A la mateixa sessió s'acordà que la il·luminació fos inaugurada la nit del dia 6 i que, per solemnitzar tan desitjat acte, «la Música del Batallón de la Milicia Nacional de esta villa recorra las calles y plazas tocando himnos

(2) M.A. 55, fs. 43v del 1851 i 27v del 1852; també FRANCISCO y MARÍA JOSÉ SALA, *Memoorias históricas de la villa de San Feliu de Guixols, etc.*, AHMSF, Ms. sec. XXXII, 10, núm. 273.

(3) M.A. 55, f. 27; notícia facilitada amablement per Antoni Blanch.

(4) JOAN TORRENT i FÀBREGAS, *Urbanisme guixolenc vuitcentista. Els primers plans d'alineació vial a escala. «Ancora»*, Festa Major del 1978.

(5) M.A. 56, f. 39.

patrióticos». En el text es diu que els llums queden instal·lats «en los parajes públicos»; per tant, és de suposar que la major part d'ells foren col·locats en el passeig del Mar.

1.5. UN QUADRE FET PER PERE CAIMÓ (1853)

El 1853, un guixolenc que arribà a ser personatge rellevant dins la política gironina, catalana i espanyola, Pere Caimó i Bascós (1819-1878)⁽⁶⁾ des del molí de les Forques dibuixà un quadre de bones dimensions del qual en coneixem tres exemplars. El primer, que és l'original, sembla que el tenia Joan Bordàs, després anà a parar a un antiquari i, per sort, el comprà i el té el meu bon amic Lluís Pallí. És de finals del 1853 i la part pintada amida 113 per 55 cm. El segon és al Casino dels Nois, amida 146 per 89 cm. i duu la data 1857. El tercer és al Museu Municipal, duu la mateixa data 1857 i amida 132 per 77 cm. Per què dibuixà Caimó tres quadres semblants i de mides diferents?

El primer quadre és reproduït en bona part a la coberta d'aquest treball i a la fig. 6, i dic en bona part perquè l'original agafa més espai, tant per la dreta com per l'esquerra; en ell s'hi veu una quadrícula de 34 cm. de costat feta a llapis que, ben segur, degué servir a l'autor per a precisar les proporcions dels respectius edificis.

És molt probable que Caimó, un cop fet el quadre del 1853, tregués d'ell els altres dos, bé que introduint-hi algunes modificacions d'última hora. Aquests quadres són documents inapreciables per la minuciositat dels detalls i per la data exacta de la seva realització. Les cases del carrer del Mar són dibuixades una a una amb una precisió extraordinària. Per això podem comptar 2 cases de planta baixa, 7 d'un pis, 8 de dos i una de tres en el raval del Monestir; 2 de planta baixa, 15 d'un pis i 24 de dos, en els carrers —ara passeigs— del Mar i dels Guixols. És a dir, les cases guixolenques, fins el 1853, eren de planta baixa, d'un pis, de dos i, excepcionalment, de tres.

El detalls del quadre que més interessen per aquest tema són: tres rengleres d'arbres; el dipòsit per a aigua al centre de les mateixes, davant del carrer dels Arbres; els quatre pedrissos que volten el dipòsit esmentat; el molí de vent davant del dipòsit, però més cap al mar; el pont sobre la riera del Monestir i el de la riera del Portalet. Observi's també la presència del campanar del rellotge municipal, campanar que no es veu el dibuix del 1787 (fig. 1) perquè, segons Sala, fou construït el 1847⁽⁷⁾.

1.6. EL PLÀNOL GEOMÈTRIC DE JOSEP GALLART (1858)

30-IV-1858. L'alcalde Patxot recordà que el 9-III-1854 la superioritat havia ordenat al

municipal l'alçament, per persona idònea, d'un plànol geomètric de la població per tal que l'ajuntament acordés les rectificacions dels carrers i els projectes d'eixamplament considerats convenients; també que es fessin ordenances municipals i ho enviessin tot a la superioritat per a la seva aprovació⁽⁸⁾.

Els temps difícils passats, seguí Patxot, no ho havien permès, però ara tenia ocasió de fer-ho, puix comptava amb Josep Gallart, mestre d'obres, «aprovado y director de caminos vecinales» que se li oferí per a fer-ho per 2.000 rals «cantidad sumamente módica atendida la extensión de esta villa». Sant Feliu necessitava un pla ben fet «para evitar las ruidosas cuestiones que con frecuencia se originan entre el Municipio y los particulares» i acordà que es fes el plànol, es redactessin les corresponents ordenances i s'enviés tot al governador.

Com que el governador, en data 12 de maig, aprovà la iniciativa del municipi, aquest, dos dies després, encarregà el plànol a Gallart.⁽⁹⁾

Fig. 4.— 1851. En aquesta data el passeig del Mar tenia dues fileres d'arbres; també les tenien els carrers dels Arbres i del Portalet. En canvi, no se'n veu cap en el de Mitja Galta. Encara que no es veu massa clar, davant del carrer dels Arbres, mig tapat per dues lletres de la paraula «Paseo», hi ha el dipòsit que servia per a regar els arbres. La part edificada del carrer de Mitja Galta tenia un sortint pronunciat pel costat de ponent, sortint que hom escapçà abans d'ésser construït el Casino dels Nois. La platja té forma regular perquè el port és obert, sense escullera.

Plànol del «Archivo Histórico Nacional», Madrid, sec. Estado, Mapas, núm. 502, p. 7, 10-77. Obra del tinent coronel d'enginyers Francisco Coello. Donat a conèixer per E. Z., «Ancora», Festa Major del 1977. Perquè es vegi millor la costa, he tapat amb color blanc el tram del mar.

(6) Per a més informació, veg. JOSEP CLARA I ÀNGEL JIMÉNEZ, *El federal Pere Caimó (1819-1878)*, Barcelona, 1975.

(7) SALA, Ms. esmentat, núm. 267: «En julio se edificó en la casa del común la torre del reloj».

(8) M.A. 57, f. 42.

(9) M.A. 57, f. 45.

Fig. 5.- 1852 (?). Dibuix sense data ni nom d'autor. Entre altres detalls, en ell s'hi veu: 1. La torre Barraquer que fou alçada el 1838 i derruïda el 1890. 2. Dues rengleres d'arbres en el passeig del Mar, dada que correspon el període 1834 (quan es plantaren les dues primeres) - 1852 (quan es plantà la tercera). 3. Una torre davant del monestir, que no li pertany; crec que és la de l'ajuntament on hi ha el rellotge, torre que fou alçada el 1847. 4. El molí, el dipòsit per a regar els arbres, i el brollador; aquest fou col·locat el 1852 i, el mateix any, fou plantada la tercera filera d'arbres. Per les dades anteriors, és de creure que la cronologia que encapçala aquestes ratlles és encertada.

El dibuix ha estat publicat diverses vegades; una d'elles, a «Simbolo», Festa Major del 1955. Ignoro qui té l'original.

Gallart complí la comanda, però com que actualment ningú no sabia on era el plànol, hom el creia perdut. Per les referències que se'n tenien, Joan Torrent en digué: «El pla Gallart fa la impressió d'un document fantasmal, irreal, i no cal dir que tingué una eficàcia nul·la en el desenvolupament urbanístic de Sant Feliu».⁽¹⁰⁾

Posteriorment he tingut la sort de trobar una de les dues parts en què Gallart dividí el seu plànol. Amida 129 cm. d'alçada per 116 d'amplària i és molt averiat. Joan Torrent tenia raó: el tram que del plànol he trobat no dona pas la impressió d'una tasca acurada com ha d'ésser un pla general fet a escala.

Sigui com sigui, Gallart complí a la seva manera l'encàrrec i el 9-XI-1858 signava el seu pla «geomètric» (fig. 7).

El 12-I-1859 el governador traslladà a l'ajuntament l'informe de l'arquitecte provincial Martí Sureda en el qual aquest es refereix tan sols a l'alineació del carrer del Mar. En aquest informe Sureda diu que en el projecte de Gallart «no presenta ningún inconveniente la rectificación que se propone, pues que conlleva al mismo tiempo que se regulariza el paseo, mejorará notablemente el ornato público, sin afectar en nada la comodidad y recreo, conforme ya tuve ocasión de informar sobre la misma línea cuando en 1853 trató aquel Cabildo de reedificar la casa Consistorial»⁽¹¹⁾.

En canvi, en un altre informe posterior es

diu que Sureda vingué a Sant Feliu i després d'examinar sobre el terreny el pla general i els parcials -que no s'han trobat per ara- manifesta que «se han encontrado varias inexactitudes» al pla Gallart, inexactituds que s'haurien de corregir⁽¹²⁾.

Informe que corrobora la deficiència del pla Gallart, que passà sense pena ni glòria.

1.7. PROPOSTA PER A FER JARDINS PARTICULARS AL CARRER DEL MAR (1859)

Essent alcalde Rafael Patxot, a la sessió municipal del 7-X-1859⁽¹³⁾, fou llegida una sol·licitud signada per diversos propietaris de finques situades al carrer del Mar, sol·licitud que acompanyaven d'un plànol que reproduïx (fig. 8). Proposaven canviar la línia XX aprovada oficialment feia poc i traspasar-la a la línia MM propera a la primera filera d'arbres, que hauria d'ésser arrancada; a canvi, en plantarien una altra, de manera que el passeig seguiria amb les tres rengleres que fins aleshores tenia.

Els propietaris guanyarien l'espai XX-MM i tindrien dues opcions: Avançar llurs cases fins XX i deixar al seu davant un jardí particular tancat amb un senzill enreixat que seria igual a tots els jardinetes, o bé avançar les cases fins la ratlla MM. De manera «que algunos propietarios desde luego edificaríamos en la nueva línea y otros que deseados de gozar de un jardín, lo harían, de modo que dentro de un corto número de años pudiera llevarse a efecto las obras en beneficio de nuestros compatriotas, ornato público o higiene tan recomendada por el Gobierno de S.M.». Com ha passat quasi sempre en casos semblants, els propietaris no proposaven pas la reforma en el seu benefici; el feien pensant en el «de nuestros compatriotas, etc. etc.». Recordem que Santí el 1797, volia fer illes de cases al passeig «a beneficio de la población». Cosa que ningú no creu.

Sembla estrany que els signants de la sol·licitud haguessin fet una proposta tan fora de raó. Hauria estat mitjanament correcte si tots els propietaris haguessin fet el jardinet a MM, però imagina algú l'aspecte que hauria presentat el conjunt de cases del carrer del Mar si unes tinguessin jardins i altres edificacions fins MM? ¿Quin aspecte hauria fet, per exemple, que un propietari hagués fet jardí i els seus dos veïns, cases a la línia MM?

Com a grumeig, afegien els autors de la sol·licitud que, amb els diners cobrats per l'import dels terrenys guanyats pels propietaris, l'ajuntament podria realitzar alguna obra municipal que deixaria per sempre a gran altura el nom dels que aleshores composaven el municipi.

(10) TORRENT, escrit esmentat.

(11) AHMSF, sec. XVII, 3-17.

(12) AHMSF, sec. XVII, 3-17.

(13) M.A. 58, f. 106v.

Fig. 6.- Finals del 1853. Quadre d'estil «fotogràfic» —el més interessant per als estudiosos— fet pel que fou capdill federalista, Pere Caimó, des del moli de les Forques.

Com que el port era obert, les cases del carrer del Mar eren quasi paral·leles a la platja, que tenia forma de suau petxina.

Les cases eren de planta baixa, d'un i de dos pisos; algunes, ben poques, de tres. Per això, del conjunt sobresurt la baluerna del monestir, aspecte que avui no pot contemplar-se donada l'alçària que tenen moltes de les cases actuals. Encara que poc detallada, hom distingeix la bateria del Fortí.

Fotografia d'Alfons Hereu que fou publicada en el programa del XVI Festival Internacional del Film Amateur, 1978; clixé amablement facilitat pel seu autor. El doctor Lluís Pallí és l'actual propietari del quadre.

Patxot i els seus companys de consistori, però, no s'estigueren de romanços. Amb gran encert, l'ajuntament acordà que «de ningún modo puede consentir que los edificios avancen más de la línea que ocupan las casas de los Sres. Surís y Andreu», línea que ja havia estat aprovada pel governador el 12-I-1859. Quant a jardins, es delegà l'alcalde perquè es posés en contacte amb els propietaris «por si en el término de dos años se comprometen en avanzar solamente los jardines hasta la línea proyectada». És a dir, les edificacions seguirien l'alineació XX ja aprovada i si els propietaris es posaven d'acord, podrien fer jardins fins MM, però en el plaç màxim de dos anys. La cosa era ja molt diferent.

Per sort, els propietaris no acceptaren fer jardins obligatòriament abans de dos anys i, com que segons l'ajuntament fer cases a la nova alineació sol·licitada «resultaria una imperfección en la hermosa calle que nos ocupa, y de quedar por de pronto destruido el paseo, surtidor y demás que tanto realce da a la población», acordà desestimar la sol·licitud.

Els veïns del carrer del Mar no van quedar satisfets de la resposta donada per l'ajuntament i, en data 3 de novembre, van adreçar-se al governador «acompanyant un plano y solicitando se señale nueva línea de rectificación de la calle del Mar para que desde la actual aprobada, hasta la que propone, pudie-

ran los propietarios construir jardines, mediante el precio por el terreno que se conviniera con este Ayuntamiento con verja de hierro sencilla en los términos que expresa la instancia que también acompañaba hecha a este Ayuntamiento en 26 de setiembre».

El governador passà la sol·licitud a l'arquitecte provincial Martí Sureda que l'informà bé, com pot veure's en el fragment que segueix: «con cualquiera de los dos pensamientos iniciados por los recurrentes, resultaría una notable mejora para la población, mientras que con el producto de los terrenos que los particulares adelantarian podría el Ayuntamiento realizar otras muchas importantes mejoras en dicha villa (argument que treu de la instància dels interessats) sin que de su ejecución pueda seguirse ningún perjuicio a nadie.— En efecto tanto de permitir adelantar los edificios hasta la línea MM como de

concentrarlos a la línea XX aprobada por V.S. a principios del año pasado; y construyendo en este último caso un elegante enverjado sobre la citada línea MM y convirtiendo en magníficos jardines particulares paralelos al paseo las superficies comprendidas entre las expresadas líneas XX y MM conforme es el deseo de los recurrentes, siempre ha de resultar una extraordinaria mejora para el público en general y muy beneficiosa a la vez para el municipio y el estado, con el aumento de los productos de dichas fincas. Por lo cual y no ofreciendo como no ofrece ninguna dificultad la traslación del surtidor del paseo, ni la hilera de árboles AB sobre CD cuyas variaciones pueden ejecutarse con un coste insignificante, y no considerando por otra parte, suficiente obstáculo para privar a la población del hermoso y recreo que presentará tan nueva como higiénica mejora, el solo motivo de no haber querido los propietarios de las casas comprometerse a tener las obras ejecutadas dentro el breve periodo de dos años. Soy de dictamen, que sin variar la línea XX debidamente aprobada para la alineación de los edificios, y con sujeción a la cual se hallan ya levantadas algunas fachadas, puede sin dificultad accederse a la útil petición de los recurrentes permitiéndoles la construcción de jardines entre las casas y la línea MM sobre la

cual deberán construir a sus costas los enverjados que expresan en el recurso, y al propio tiempo satisfacer a juicio de peritos el importe de las superficies de los terrenos que ocupen de la actual vía.»⁽¹⁴⁾

Com pot veure's, Sureda no acceptà els criteris dels recurrents: com l'ajuntament, opinava que tots han d'alinejar llurs cases a la línia XX i tots han de fer el mateix amb el reixat a la MM, circumstàncies que no haurien perjudicat tant l'aspecte del passeig com la solució mixta que, en principi, demanaven els sol·licitants.

El governador, considerant que la desavinença entre l'ajuntament i els particulars provenia del plaç de dos anys que aquell exigia dels darrers per a tenir llest tot el reixat, en data 23-I-1860 disposà que en lloc dels dos anys esmentats, els propietaris podien fer les obres fins dintre de quatre anys.

El 12-II-1860, Patxot convocà els efectats i cap d'ells no volgué comprometre's a fer la reforma en el plaç fixat. Així acabà aquest assumpte que podia haver donat una fesomia ben diferent a l'estructura que avui té el bell passeig del Mar.⁽¹⁵⁾

1.8. EL CAS MUXACH-IZAL I UN PROJECTE DEL PORT, NO REALITZAT (1861-1864)

Disposo de quatre dibuixos diferents d'aquest projecte de port guixolenc: els tres de les figs. 9 i 9a i, a més, un altre que encapçala un escrit que signen tots els components del municipi i els de la junta auxiliar del port, de la qual Izal n'era secretari. Aquest important document va sense data, bé que, escrit a mà, consta: «Impreso en Barcelona en la imprenta de Rodríguez. Abril de 1864».

El de la fig. 9, costat esquerre, el signa Muxach el 1861 i el de la fig. 9a el signa Izal el 1864. Però, quan fou realitzat el plànol de la fig. 9, costat dret? ¿qui és realment l'autor del primer plànol alçat?

A la sessió municipal del 6-XII-1861 l'alcalde Jaume Lloberas presentà el plànol del «proyectado muelle y escollera». No fa saber qui és l'autor del projecte, però si hom recorda que el plànol de Muxach és del novembre del mateix 1861, sembla correcte acceptar que ambdós plànols eren el mateix, bé que hi ha un dubte: ¿de quina data era el que dibuixà Izal i els seus alumnes?

Sabem també que a la sessió del 2-III-1864 es donà compte que Antoni Vidal, filàntrop guixolenc que residia a Marsella, havia regalat 200 exemplars litografiats del plànol reproduït, en part, a la fig. 9a. Un d'aquest plànol fou tramès a Esteve Muxach «por la parte que había tomado como facultativo en el mismo». Muxach n'acusà rebut i puntualitzà: «Como esta parte no se consigna, he creído deber mío en honor de los títulos

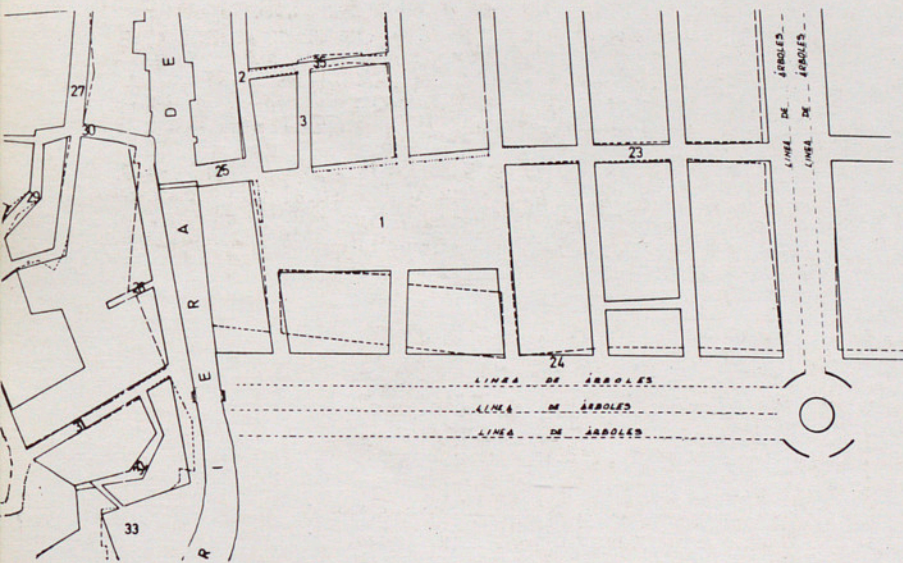

Fig. 7.- 1858. Fragment del plànol fet a escala per Josep Gallart. L'original amida 129 cm. d'alçària per 116 d'amplària i és força malmès. En ell hi observem les tres fileres d'arbres del passeig del Mar i, davant del carrer dels Arbres, el dipòsit per a regar-los i els quatre pedrissos per a seure-hi; en canvi, no hi és representat el molí de vent.

També es veu la situació del pont sobre la riera del Monestir -amb tres graons a cada costat- entre les dues primeres fileres d'arbres. En el plànol original els noms dels carrers són indicats mitjançant números. El núm 1 és la plaça de la Constitució; el 23, el carrer Major, i el 24, el carrer del Mar. Les alineacions d'aquest darrer fetes amb ratlletes indiquen les alineacions que tenien les cases des d'antic; les ratlles seguides són les alineacions aleshores proposades. Les fileres d'arbres, per tant, foren plantades paral·lelament a les alineacions preteses.

Aquest plànol es donava per perdut, però vaig tenir el goig de trobar-lo recentment a l'AHMSF. Com que està en molt mal estat de conservació, a instàncies del senyor alcalde, Josep Vicente, el delineant municipal Josep Soler en va fer un calc amb lletra moderna, del qual en recullo -a tamany molt reduït- la part que interessa per a aquest treball. Inèdit.

(14) AHMSF, sec XVII, 3-17.

(15) M.A. 58, f. 16v.

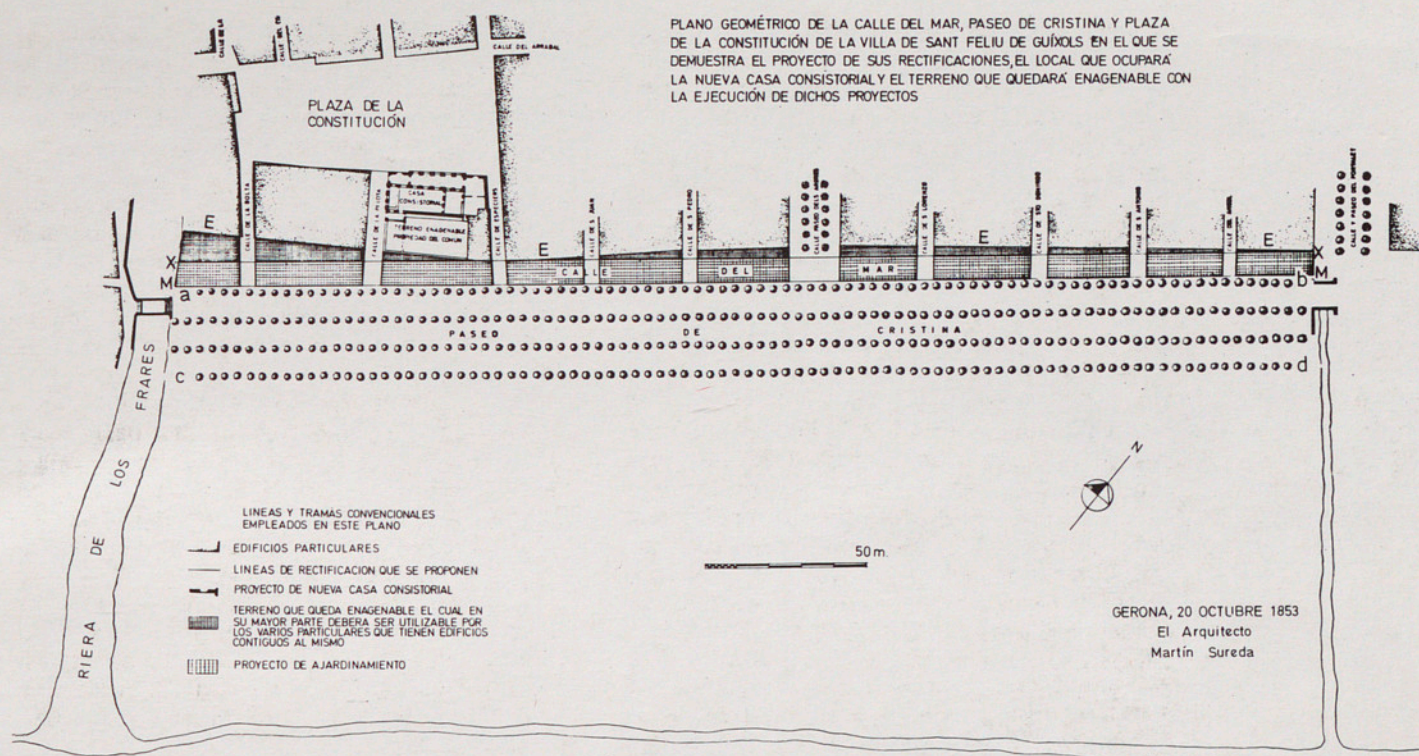

Fig. 8.- 1859. Còpia del plànol fet per Martí Sureda el 1853, al qual hom afegí l'espai que alguns propietaris del carrer del Mar volien incorporar a llurs finques per fer-hi jardins que serien delimitats per reixes de ferro.

Les ratlles que duen la lletra E representen les alineacions que tenien les cases des d'antic, alineacions forçades per la presència de les fortificacions abatudes pels francesos el 1696. La línia XX és la que proposà l'arquitecte provincial Martí Sureda el 20-X-1853, que no fou aprovada fins el 12-I-1859 i que segueix essent l'actual. MM és l'alineació fins on alguns guixolencs volien alçar reixes que tancarien els jardins particulars, reforma que, per sort, no fou duta a terme. Si s'hagués fet l'enreixat, la filera d'arbres AB hagués estat arrancada i, a canvi, hom hagués plantat la renglera CD. Per tant, hi havia tan sols tres rengles d'arbres, no quatre com es veu en el dibuix.

A l'AHMSF hi ha dos dibuixos fets per Sureda el 1853, dels quals ja he parlat i una còpia en paper fi, molt feta malbé, en la qual hi ha assenyalada la línia de reixat pretès. Ramon Sagué en féu la còpia que, a tamany molt reduït, publicà Joan Torrent per primera vegada a «Ancora», Festa Major del 1978, a la qual he fet diverses però petites modificacions.

seu sou que continuava cobrant del Municipi. Aquesta situació abusiva durà força temps, en perjudici de l'ensenyament, tot i les repetides demandes que l'Ajuntament adreçà a la Junta provincial d'Instrucció perquè Izal fos destituït de mestre.»⁽¹⁶⁾

Per això sense que en tingui la certesa, m'inclino a creure que Muxach, Izal i els alumnes d'aquest darrer col·laboraren d'una manera o altra a la confecció del plànol, però sembla evident que Muxach féu la part fonamental del mateix.

El plànol que hi ha a l'AHMSF (fig. 9a) amida 87 per 71 cm; el de la fig. 9 60 per 40 cm. segons la fotocòpia que del mateix m'ha

(16) JOAN TORRENT i FÀBREGAS, *L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols. El col·legi Vidal i el mestre Joan Esteva i Vilallonga*, «Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà», vol. 2, Sant Feliu de Guíxols, 1983, p. 230, nota 22.

(17) M.A. 60, f. 87, sessió del 12-VII-1864.

facultatius que me tiene conferidos S.M. la reyna (Q.D.G.) hacer otro plano en escala más pequeña consignando en él la verdad de los hechos, esto es: lo hecho por el profesor de instrucción primaria de esta villa y sus discípulos, y lo hecho por el que suscribe»⁽¹⁶⁾. No he trobat que Izal contestés l'escrit de Muxach. Com interpretar el fet? Potser la millor manera d'aclarir-ho és intentar saber qui eren els dos protagonistes.

Esteve Muxach i Vinyes (1818-1895) era mestre d'obres, agrimensor director de camins veïnals i publicà diverses obres sobre les seves especialitats. A Sant Feliu signà alguns projectes entre els quals cal esmentar les 19 cases d'en Cúbies (1870); la fàbrica Perdrieux (1872) situada entre els carrers de Sant Miquel, Tueda i la riera del mateix nom; la casa-fàbrica de Miquel Vilaret i Feliu (1886) del carrer de l'Algavira, cantonada al dels Metges, i una de les fàbriques Rovira (1891) al carrer de Santa Magdalena, cantonada a la carretera de Girona. Cap notícia desfavorable no he trobat contra d'ell.

Telesfor Izal i Déu, nascut el 1827, natural de Vilanova de Sitges, vivia al carrer del Mar, núm. 1, era professor d'instrucció primària superior d'aquesta vila i no tenia gaire bona fama. Segons Joan Torrent, al principi fou un bon mestre, però sobtadament «se li desvetllà una forta ambició; deixant desatesa la classe, que encomanà a un alumne avantatjat, es dedicà a diverses activitats lucratives: comptable de la casa Batet, consignació de barcos, etc. Fent-se passar per malalt, aconseguí que li fos nomenat un substitut permanent, al qual pagava amb la meitat del

deixat Lluís Pallí, fotocòpia que potser és a mida reduïda.

Sigui qui sigui l'autor de cada un d'aquests plànols, el cas és que en ells hi ha tres files d'arbres en el passeig del Mar i, al seu

centre, enfront del carrer dels Arbres, el brollador i el dipòsit-safareig per regar. A la fig. 9 s'hi veu el molí a cada un dels dos plànols; en canvi, no és a la fig. 9a, probablement perquè el autor se'l saltà en passar el croquis en net.

1.9. CONFABULACIÓ PER A CONSTRUIR CASES AL PASSEIG DEL MAR (1866-1872)

El 1866 va començar un afer extraordinari que no acabà fins el 1872. Uns tramposos, servint-se de documents falsificats, pretengueren establir illes de cases al passeig del Mar, en un negoci que els documents judicials consideren «fraudulent». Era la repetició del cas Santí (1797-1817) del qual ja he parlat, però amb l'aggravant de falsificació de documents i que el lloc escollit no era aquesta vegada un «arenal» com deien els estraperlistes. Ara el passeig tenia ja tres rengleres d'arbres, un molí per a regar-les i la il·luminació corresponent. Circumstàncies que feien provocativa i aparentment inversemblant la temptativa; malgrat tot, aquesta fou portada amb gran audàcia i prou desvergonyiment.

Set persones protagonitzaren l'intent i el recolzaren en uns documents que, segons sembla, foren falsificats per un notari guixolenc i el seu escrivent. El municipi, però, no anà amb contemplacions, i presentà una denúncia criminal al jutjat. Els encartats ocupaven llocs estratègics: el taxador oficial de terrenys; un notari de Sant Feliu, el seu sogre i l'escrivent del primer; tres empleats de la delegació d'hisenda de Girona; dos del jutjat de la Bisbal, i un propietari de Barcelona. La jugada semblava perfecta. Però davant dels arguments presentats, i de la fermesa del municipi guixolenc, el jutjat de primera instància de la Bisbal tirà pel dret. La sentència —donada a conèixer el 6 de setembre de 1871— fou contundent: al taxador li sortiren 12 anys de presó, 500 ptes. de multa, part de les despeses i inhabilitació absoluta i perpètua; al notari i al seu escrivent, 6 anys i un dia de presó i multa i costes com al taxador de terrenys. Els altres se'n sortiren mitjanament bé. El taxador fou empresonat; els altres dos s'escapoliren a l'estranger.

La sentència fou recorreguda a l'audiència de Barcelona i aquesta, el 27-XII-1872, els absolgué per «no estar acreditado en forma legal bastante la existencia del delito». Així i tot, varen quedar ben lluïts, però més n'hauriem quedat els guixolencs si els encartats haguessin sortit amb la seva. Bonica manera de «donar fe» la del notari guixolenc!

Les illes de cases que els encartats volien alçar, anaven, com en el primer intent del 1797, des de la riera del Monestir fins al Portalet, i també haurien quedat alineades amb el sortint del carrer de Mitja Galta, al qual ja m'he referit abans.

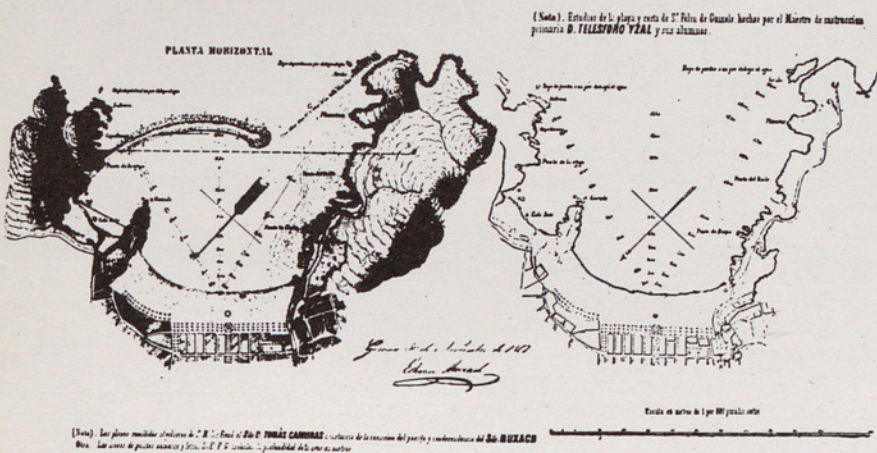

Fig. 9.- 1861. Dibuix de l'esquerra. Fragment d'un projecte del port de Sant Feliu fet per Esteve Muxach. El passeig del Mar tenia tres files d'arbres, dues el carrer dels Arbres i dues el Portalet. També el carrer de Mitja Galta en tenia dues, però ací seguien la forma corbada del carrer, no la recta que tingué més endavant i que segueix tenint avui. En el passeig del Mar, enfront del carrer dels Arbres, es veu el safareig-dipòsit-brollador per a regar, i els quatre pedrissos per a seure-hi; el molí era entre el brollador i el mar; quedava en ple sorral, sense obstacles que li privessin el vent. El dibuix de la dreta sembla que fou realitzat per Telesfor Izal el 1864; per a més detalls, vegeu el text.

Imprès a «Litof. Ampurdanesa. E. Cullerell. Girona»; tot ell amida 60 cm. de llargària per 40 d'alçada. El projecte de l'esquerra, segons es llegeix en el mateix, fou fet per Esteve Muxach el 1861; observi's, però, que la data i la signatura són fets a mà. El de la dreta, per Telesfor Izal i va sense data. També pot trobar-se'n algun d'igual signat per Tomàs Carreras, segons consta imprès en el dibuix ací reproduït. Publicat per L. d'Andraitx a «Ancora», núm. de Setmana Santa del 1971. El doctor Lluís Pallí en té una còpia de la qual n'he tret les mides.

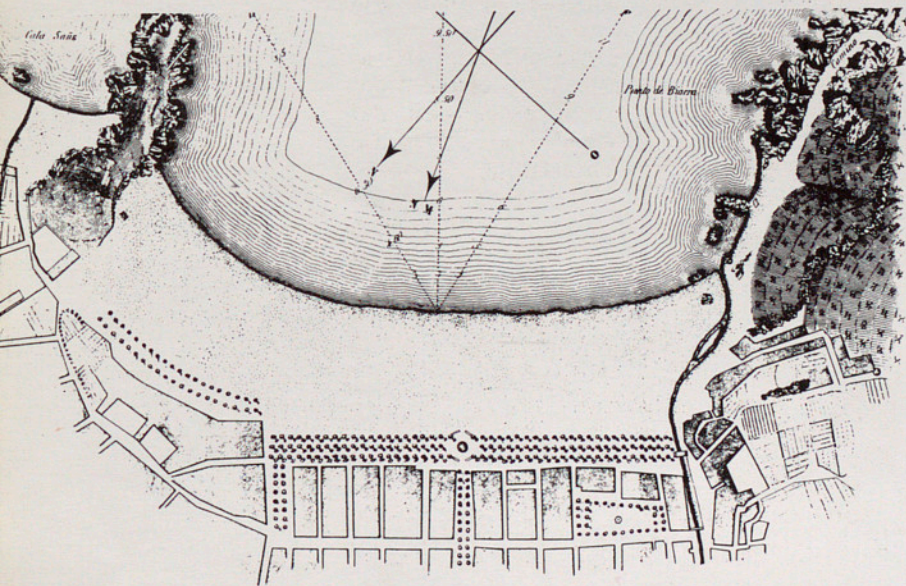

Fig. 9a.- 1864. Fragment del projecte del port guixolenc, fet, segons sembla, per Telesfor Izal. A la riera del Monestir es veu l'únic pont que hi havia des de les cases del passeig fins a la platja; per contra, no és representat el del Portalet ni el molí de vent. Observi's la forma harmònica de la platja.

Plànol sense data, imprès a «Lith. Tourniaire-Tirant. Marseille». Sense nom d'autor, però, fet a mà, a la part dreta inferior es llegeix: «Hecho por Telesforo Izal y Deu». AHMSF, sec. XVII, 31-9; crec que és inèdit.

1.10. ÉS PLANTADA LA QUARTA RENGLERA D'ARBRES (1876)

El sorral que quedava entre el passeig i el mar no era massa net. Ho sabem per un acord municipal del 30-VII-1869: quedava prohibit «tirar ni quemar paluras en la playa bajo la multa de diez reales». Es veu que també s'hi enterraven animals perquè, a la mateixa sessió, s'acordà imposar una multa als que no els enterressin a la platja de Sant Pol «a la distancia de veinte metros de la línea hasta donde llegan ordinariamente las olas del mar y a la profundidad de cuatro palmos, bajo la multa de cinco escudos».

Els guixolencs que preveien el futur del nostre passeig, devien veure amb preocupació i mals ulls la deixadesa i falta d'higiene que s'observava en el gran sorral. Cal suposar que fou per això que l'eixamplament i urbanització del passeig experimentà una atenció preferent en les tasques del consistori.

Així a la sessió del 28-V-1876⁽¹⁸⁾ l'ajuntament «deseando que estos vecinos gocen del mayor esparcimiento posible, acordó abrir un nuevo paseo junto a los que ya existen paralelos a la calle del Mar, y que se destine para paso de carruajes y caballería un espacio de 48 palmos, unidos a la nueva vía, que empiece donde debe concluir ésta». Redacció senzilla i clara, sense literatura inútil. El passeig, per tant, guanyà la quarta filera d'arbres i un pas per als carruatges.

Pocs dies després, a la sessió del 15 de juny, acordà «que el espacio unido al nuevo paseo de la calle del Mar, que en la sesión del día 28 de mayo último se acordó señalar para paso de carruajes, se destine también a paseo, y que junto al mismo se abra un camino de 30 palmos de anchura para el tránsito de caballerías y carros. Se resolvió además, que los dos nuevos paseos y el camino proyectados se prolonguen hasta el punto llamado Fortín, a fin de que la calle dels Guíxols y la del Mar formen una sola vía, unida por el puente que existe frente la calle del Portalet, cuyo puente debe prolongarse también tomando todo el espacio que abraza el ancho de los cuatro paseos y el paso destinado a carruajes».⁽¹⁹⁾

L'acord municipal, com s'ha vist, és importantíssim, car comporta tres grans millores:

1.- El passeig del Mar tindria sis vies d'igual amplària: la primera i l'última servirien per als carruatges; les quatre centrals, per a passejar. En total, sembla que hauria d'haver-hi ja cinc rengles d'arbres, però, com fa constar l'erudit Joan Torrent, «el quart passeig no restà totalment format amb l'afegiment d'una fila d'arbres, sinó que simplement es destinà a passeig, fent de tal. O sigui, que les files d'arbres que degueren plantar-se en tal ocasió no foren dues, sinó una sola, la quarta en ordre de formació».⁽²⁰⁾ Aquest punt de vista es veu reforçat per la notícia del 14-XI-1877, que hom trobarà més endavant.

2.- Les tres últimes vies –les més properes al mar– serien allargades fins el Fortí. En els Guíxols quedarien així tres vies noves: dos passeigs i un pas per a carruatges, projecte que comportaria l'alineació del carrer del mateix nom, cosa que no es féu fins uns anys més tard.

3.- La rambla-claveguera del Portalet era sense cobrir i per travessar-la hom es servia del petit pont construït enfront del carrer d'en Llifonso (Sant Roc). Doncs bé, des d'ara –1876– la rambla seria coberta en tota l'amplària del passeig i del carrer del Mar.

Per tant, quan els projectes fossin convertits en realitats, el conjunt urbanístic de la façana marítima guixolenc hauria assolit un nivell arquitectònic impensable pocs anys enrrera.

Entretant, a la sessió del 5-VII-1876, l'ajuntament encarregà a Josep Sibils la compra, a Barcelona, de «20 faroles con sus correspondientes columnas de hierro fundido para colocar en los nuevos paseos que se están abriendo»⁽²¹⁾. Aquests fanals segurament foren col·locats aviat, car «El Eco Guixolense» del 2-I-1881 parla de pintar els fanals «que se colocaron en los dos nuevos paseos del Mar».

1.11. ÉS PLANTADA LA CINQUENA RENGLERA D'ARBRES (1880-1884)

Com que no es volia perdre temps, a la sessió del 29-X-1876, l'ajuntament demanà pressa i, per tant, que «se proceda a la terminación de las obras de los nuevos paseos del Mar». Que la cosa anava de debó, no en queda cap dubte. A la sessió del 30 de novembre del mateix any, Joaquim Soler ja presentava una factura de 499'25 ptes. «importe de parte de la piedra labrada invertida en el nuevo paseo del Mar».⁽²²⁾

Com pot veure's, sense que hagi trobat cap acord en aquest sentit, ja no es parla del «passeig d'Espartero», sinó del «passeig del Mar». El canvi de nom sembla que es féu sense fressa, però de manera irreversible.

El 14-XI-1877, l'ajuntament acordà que «se procure el planteo de una hilera de árboles en los nuevos paseos del Mar, como también la renovación de los que convenga»⁽²³⁾. Es tracta de la cinquena filera d'arbres, la plantació de la qual havia estat virtualment ja aprovada el 15 de juny de l'any anterior, com he dit. Però una cosa era el propòsit i una altre les possibilitats, puix tres anys després la plantació del cinquè rengle d'arbres encara era una aspiració –no una realitat– segons es desprèn de la notícia que «El Eco Guixolense» del 18-I-1880 publicà i que diu: «se procedió

(18) M.A. 65, fs. 166v i 174 v.

(19) M.A. 65, f. 174v.

(20) JOAN TORRENT i FÀBREGAS, *Del Sant Feliu vuitcentista. El passeig del Mar*, «Àncora» 10-V-1984.

(21) M.A. 65, f. 184v.

(22) M.A. 65, fs. 216 i 222v.

(23) M.A. 66, f. 179.

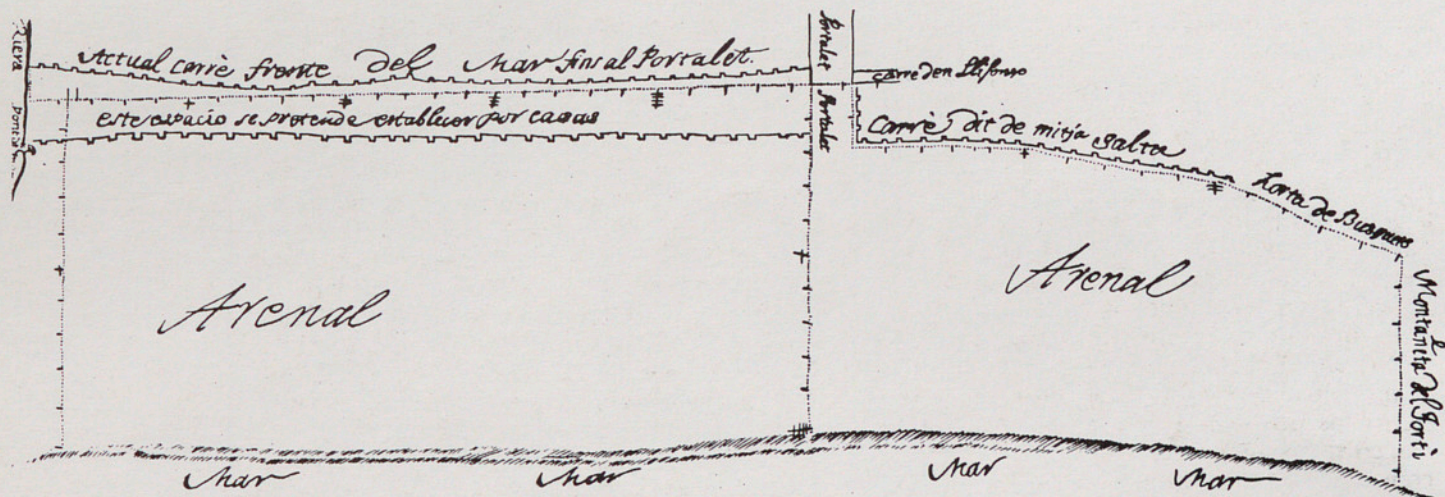

Fig. 10.- 1866-1872. Uns tramposos, dirigits per un notari guixolenc i servint-se de documents falsificats, pretenien alçar illes de cases en el lloc del croquis on es llegeix: «este espacio se pretende establecer por casas». Era el segon intent de fer un negoci particular a costes d'un dels millors béns del comú. Aquesta vegada, però, el lloc no era un serral abandonat com en el cas Santi (1797-1817). Ara a l'indret cobejat hi havia tres fileres d'arbres, un moli i un dipòsit per a regar-los i també la il·luminació corresponent. L'audàcia i desvergonyiment del notari i dels seus associats era, sens dubte, incommensurable. Sort que l'ajuntament guixolenc, capitanejat pel seu alcalde Joaquim Macià i Matas, àlies «Japet dels Bous» i aconsellat pel patrici Rafael Patxot i Ferrer, plantà cara als confabulats i, amb la seva fermesa, desmanegà la brutal jugada.

El dibuix ací reproduït no duu ni nom d'autor ni data, però probablement correspon al moment assenyalat. AHMSF, sec. XXIII-18.

en nuestros paseos a la poda del arbolado (...) Parece que se procederá en su debido tiempo a la plantación de la última hilera de árboles del paseo del Mar». El 1880 potser fou plantada la cinquena filera d'arbres, però no he trobat cap document que ho confirmi. El primer plànol amb cinc rengleres d'arbres a igual distància unes de les altres, és del 1884, com es veu a la fig. 12. Per tant, sembla que pot donar-se per segur que la cinquena filera d'arbres fou plantada entre 1880 i 1884; per ara, no puc ajustar més la data.

1.12. EL PRIMER PLÀNOL EN EL QUAL EL PASSEIG DEL MAR TÉ CINQ RENGLERES D'ARBRES A IGUAL DISTÀNCIA UNES DE LES ALTRES (1884)

De l'I-XII-1884 és el projecte d'urbanització del terreny anomenat Tueda, rectificació del llit de la riera del mateix nom i alineació dels carrers i passeig annexes al dit terreny des del Portalet a Tueda⁽²⁴⁾. El dibuix, que signa el mestre d'obres Pere Pascual i que és a escala 1/500, amida 133 cm. de llargària per 100 d'alçària, i és plegat i arrugat pels llocs dels plec. En reproduïxo tan sols la part que interessa ací.

En aquest plànol, es veuen en el passeig del Mar les 5 fileres d'arbres, la darrera de les quals probablement fou plantada entre 1880 i 1884, com he dit abans.

Dos són els detalls més interessants d'aquest projecte:

1.- El rec de les aigües pluvials del carrer del Portalet ja no es travessa per sobre

mitjançant el petit pont que fins aleshores hi havia; ara ja té cobert tot el tram del passeig del Mar, això és, des de la línia de la casa Patxot fins passada la via exterior destinada al trànsit rodat. Aquest cobriment és amb ratlla negra en el plànol; per tant, l'obra ja era feta. Havia estat acordada pel municipi el 15-VI-1876.

2.- Carrer-passeig dels Guíxols. Amb tinta negra hi ha l'alineació que tenien les cases des d'antic i les dues fileres d'arbres més o menys paral·leles a les mateixes. Amb tinta vermella -que indica «en projecte»- hi ha la nova alineació que havien de tenir les cases i les dues fileres paral·leles a les mateixes, amb la particularitat que si el projecte s'hagués dut a terme, les dues fileres proposades, així com el passeig dels Guíxols, haurien continuat cap a llevant en ratlla recta: travessarien el Fortí, la riera de Tueda i seguirien -sempre en ratlla recta-fins arribar a les proximitats de la casa Ametller. Magnífic projecte el del guixolenc Pere Palcual!

1.13. FORMACIÓ DEL PASSEIG «DEL MIG» (1887) I ALTRES NOTÍCIES (1887-1892)

El 1885, Rafael Pardo féu el plànol (una part del qual és reproduït a la fig. 13) al qual he afegit els comentaris pertinents.

El 1887 tingué lloc un fet importantíssim: fou tallat el rengle d'arbres central i quedà el passeig «del Mig», de doble amplària que els altres. Era el toc senyorívol que li faltava. Recordo bé l'aspecte que tenia l'espaiós passeig quan, a la sortida de missa darrera, la gent adinerada de la ciutat invadia -com ho fa un vol d'orenetes en dia assolellat d'estiu al cel blau- l'ample passeig del Mar.

Diu Joan Torrent: «Imaginem-nos el passeig amb les cinc files d'arbres formant quatre passeigs iguals, els quals havia de donar-li un efecte d'atapaïment, propi més bé

(24) AHMSF, sec. XVII, 6-29.

sobrenombre de perla de Catalunya. Por lo demás, ha añadido, está dispuesto a prestar todo su leal apoyo a la Municipalidad para la construcción de unas pescaderías en la plaza del Mercado u otro punto del casco de la población.⁽²⁷⁾

El passeig del Mar, amb la seva gran i fina extensió ha acollit sempre les millors manifestacions de tota classe que s'han produït a la nostra vila-ciutat. Així per la Festa Major de 1892 es celebrà una famosa exposició de Belles Arts. Aquell dia «el passeig del Mar estava il·luminat amb 2.000 llums a la veneciana».⁽²⁸⁾

1.14. LA RASANT DEL PASSEIG DEL MAR

Amb els anys, el nivell del passeig del Mar ha anat pujant principalment a causa de les runes que hom tirava sobre el sorral. És evident, però, que això ho feien amb autorització facultativa fins arribar al nivell desitjat. Per això les cases anaven quedant a nivell inferior al del passeig i llurs propietaris no tenien altre remei que prendre mesures de precaució. Heu-vos ací uns casos concrets:

A la sessió del 20-V-1864 es llegí una instància de Joan Roig, propietari de la casa nº 18 del carrer del Mar en la qual demanava permís per aixecar el nivell de l'enrajolat

perquè per entrar a casa seva havia de baixar un graó. El mateix any, Teresa Estrada, de la primera travessia de la Plaça, demanà fer una reforma semblant.

El 15-I-1890 Teresa Llagostera, Vda. Surís demanà permís per fer un pavelló i altres obres a la seva casa nº 26 del mateix carrer del Mar, cantonada al tercer passadís de la Plaça. Però quan li donaren el permís i la rasant, veié que les obertures previstes havien d'ésser modificades: la rasant que li marcà l'ajuntament era 65 cm. més alta que la del projecte.

El 8-XI-1895, Joan Vidal, propietari de les cases, núms. 10 i 12 del carrer del Mar a fi d'evitar-se perjudicis «con motivo del terraplén que se lleva a cabo (...) para el arreglo del curso de las aguas pluviales, se ve obligado a practicar (...) algunas reformas, tales como alzar la puerta pequeña, convirtiendo en ventana con reja la del centro».

Això no ha d'estranyar. Totes les poblacions es troben en el mateix cas. Per aquest motiu quan hom vol estudiar jaciments romans, per exemple, primer ha de desenterrar-los. Però no cal anar tan lluny: actualment a Sant Feliu han pujat el nivell de les voravies de la carretera de Girona perquè el nivell de la calçada havia quedat més alt que les voravies i quan plovia l'aigua passava per aquestes; no per la carretera.

Pel que deixo dit, queda clar que les runes serviren per donar al sorral-passeig la rasant desitjada; per tant, quan hom anà estructurant el passeig foren de gran utilitat. És ara que perjudiquen el desenvolupament normal dels arbres que no poden tenir la ufana que tots voldríem. Hom podria al·legar que els nostres avis haurien d'haver previst el lloc on serien plantats els arbres i haver-hi posat terres de les rieres, però això escapava a les possibilitats econòmiques d'aquells temps, majorment perquè hom careixia dels mitjans mecanitzats actuals.

1.15. EL PLÀNOL DE L'ARQUITECTE GUITART (1897)

Encara que la influència de Guitart no tingué gaire incidència en l'estructura dels passeigs del Mar i dels Guixols perquè ja trobà les alineacions respectives aprovades, considero que aquest arquitecte mereix ésser esmentat. Temps enrera vaig dedicar-li un treball monogràfic que esmento al final de la fig. 14; per aquest motiu li dedicaré ací ben poques paraules.

El municipi, essent alcalde Salvador Dalmau, després d'estudiar les reclamacions presentades i l'informe de l'autor del projecte, Guitart i Lostaló, aprovà definitivament el pla general de reformes i millores de la nostra vila

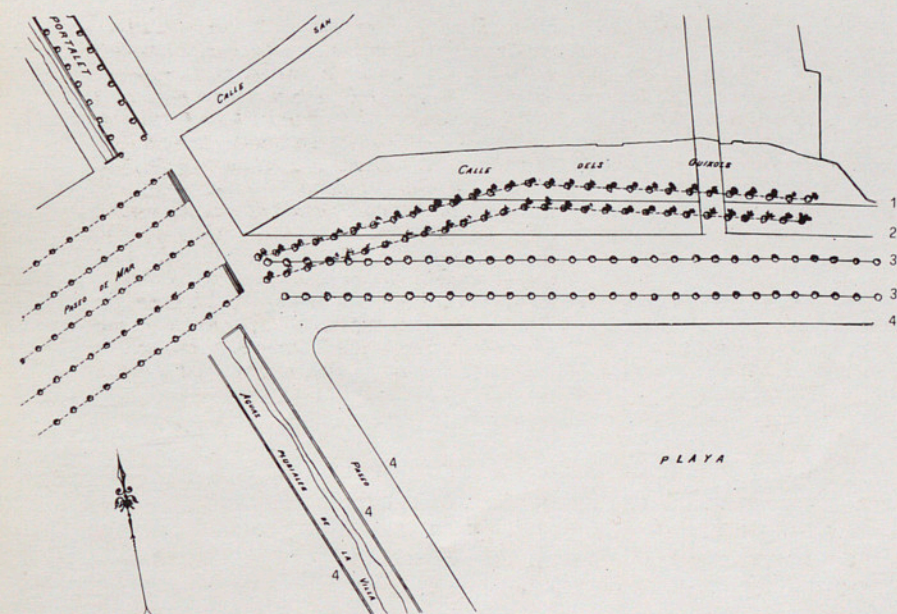

Fig. 12.- 1884. Fragment d'un plànol que signà el mestre d'obres guixolenc Pere Pascual el dia primer de desembre de l'any esmentat. A l'original, les parts en projecte són dibuixades amb tinta vermella; ací les he indicat amb números: 1. Alineació que definitivament hom donà al carrer dels Guixols. 2. La mateixa alineació si hom hagués acordat mantenir el xamfrà Portalet-carrer dels Guixols tal com era d'antic. 3. Les dues fileres d'arbres proposades, si el municipi aprovés alguna de les dues alineacions núms. 1 o 2. 4. Altres propostes que, en la seva majoria, no foren aprovades. El passeig del Mar té ací 5 rengles d'arbres a igual distància unes de les altres. El rec-claveguera del Portalet és cobert en tota l'amplària del passeig del Mar, seguint l'acord municipal del 15-VI-1876, i descobert en la resta.

AHMSF, sec. XVII, núm. 6-29. Aquest plànol serví a Pere Pascual per al seu projecte d'alineació del passeig dels Guixols que, com es veurà, fou aprovat el 1886. Reproduït parcialment per LLUÍS ESTEVA, Reposició de noms en alguns carrers guixolencs, «Ancora», Festa Major del 1979.

(27) M.A. 71, f. 134. El 1919 hom projectava fer el mercat del peix a la plaça de la Constitució.

(28) «L'Avi Muné», Festa Major del 1919.

en el qual, com és lògic, hi ha els nostres passeigs. La gestió havia començat el 1892 i acabà essent anul·lat el 1905.

En aquest plànol, del qual en presento tan sols un fragment, s'observen els detalls que poden llegir-se a l'epígraf de la fig. 14. La tasca feta per Guitart fou importantíssima per a Sant Feliu.

El 1899 el passeig era una realitat esplèndida. Malgrat això, hom seguia tirant enderrocs a la platja. El setmanari guixolenc «El Puerto» de 18-III-1899 se'n planyia, puix que amb la runa a la platja no s'obté més que «llenarla de obstáculos muy apropósito para afean tan delicioso sitio y perjudicar su limpieza, uno de los mayores atractivos en verano». Recordem, però, que les runes serviren per aplanar el passeig i donar-li el desnivell d'uns 3 m. sobre el de la platja, desnivell que més tard ha quedat fixat pel mur de contenció. Les runes perjudiquen ara els arbres, que necessitarien terres fèrtils, però, aleshores eren necessàries per a donar al passeig la rasant desitjada pels arquitectes, com he dit abans.

1.16. ÚLTIMES NOTÍCIES DEL PASSEIG DEL MAR

Poc després de fet el moll, els efectes dels temporals es deixaren sentir a la platja i al passeig, especialment enfront de la bocana del port. De la qual cosa, així com del mur de contenció que separa la platja i el passeig, en tractaré en el capítol dedicat a la platja.

No recordo cap millora sensible en el passeig fins passada la guerra civil: A la sessió del 3-I-1941 l'alcalde manifestà que havia arribat el moment de regular l'amplària del passeig del Mar més proper a la platja, que servia per el trànsit rodat, eixamplant-lo fins a quedar com el passeig dels Guixols; per la qual cosa seria necessari prendre terreny i eliminar o traslladar el quiosc que hi havia en el mateix. A la sessió del 24 ja presentà el croquis corresponent, i poc després hom acordà demanar un projecte per als jardins municipals, a l'arquitecte Miramvell que tenia cura dels de S'Agaró. Aquest, entre altres coses, aconsellà plantar la filera de pins que tan bon resultat han donat. És la cinquena filera d'arbres del passeig actual, la més propera a la platja.⁽²⁹⁾

A la sessió del 23-I-1942 s'aprovà un pressupost per a urbanitzar els passeigs en llocs plaçats dintre de la zona marítime-terrestre. La primera obra consistí a cobrir la riera del Portalet en una llargària de 50 m. en direcció al mar; el cost previst era de 14.718'70 ptes., reforma que es dugué a terme.

La segona obra projectada consistia a allargar el cobriment de la riera del Monestir «que limita el Paseo en su extremo Oeste en su punto de unión con la avenida de Calvo Sotelo (ara Juli Garreta) y Plaza de San Pedro y terraplenes», per 16.644'80 ptes. Aquesta segona millora significava doblar l'amplària

Fig. 13.- 1885-1889. En aquest plànol s'hi veuen les 5 fileres d'arbres col·locades a igual distància com a la fig. anterior; per tant, formen quatre passeigs centrals i dues vies —una a cada costat— per al trànsit de cavalleries. Davant del carrer dels Arbres, en ple sorral, el molí de vent amb la font. Hi ha encara la corbatura del carrer dels Guixols i les dues fileres d'arbres paral·leles a l'esmentat carrer. També persisteix el pont petit, al carrer del Portalet, davant del de Sant Roc; això vol dir que el cobriment de la rambla en tota l'amplària del passeig del Mar encara no s'havia dut a terme, detall que contradiu el plànol de Pascual (fig. 12). Si bé no tinc proves, sembla que s'ha de confiar més en les dades de Pascual perquè era un entès en la matèria i perquè residia a Sant Feliu, circumstància aquesta darrera, que no es donava en el capità de fragata Pardo. Com que l'escullera no era feta, la platja era regular, puix la ratlla del trencant de les onades del mar és pràcticament paral·lela a la dels arbres dels dos passeigs (del Mar i dels Guixols). «Plano del fondeadero de San Feliu de Guixols» alçat el 1885 per Rafael Pardo de Figueroa, capità de fragata, editat el 1889 a Madrid per la Direcció d'Hidrografia Escala 1/5.000: Reproducció parcial a escala diferent. És un exemplar molt conegut.

del passeig que servia de carretera, de manera que de 5 m. passava a tenir-ne 10. Sembla que l'obra agafava 40 m. de llargària per 5 d'amplària⁽³⁰⁾ però no es va fer de seguida; retard que va ser una desgràcia per a Sant Feliu.

El cost real d'aquesta segona reforma no fou les setze mil pessetes i escaig com es preveia; fou una catàstrofe urbanística per a Sant Feliu. La reforma la va pagar «Turispania, S. A.» el 1960⁽³¹⁾, però, a canvi, l'ajuntament li cedí quatre béns propis importants: 1. La font de Sant Elm, d'aigua

(29) M.A. 131, fs. 97, 103, 114v. i 167.

(30) «Àncora» 17-III-1960.

(31) M.A. 145, f. 152v, sessió del 4-III-1960.

riquíssima. 2. Un jardinet i l'escala per la qual s'anava de la font al passeig Marítim. 3. La placeta que hi havia davant de la font, des d'on es veia una bellíssima panoràmica dels passeigs del Mar, dels Guixols i de la ciutat. 4. El tram de carretera que anava paral·lel als banys de Sant Elm i que unia el passeig de Rius i Calvet amb la font.

A la sessió del ple municipal del 3-IX-1968 es concreta que la «parcela» tenia una superfície de 23.913'17 pams quadrats que, si no m'equivoco, resultava a 69 cèntims el pam quadrat. Per a la ciutat, fou un negoci molt i molt pitjor que el que feia en Robert amb les seves cabres. Amb l'aggravant que la Comissió Provincial de Monuments havia recomanat que «dichas construcciones, de realizarse, no dificulten, ni en poco ni en mucho, la total visibilidad del mar y del puerto, desde la playa y desde los paseos existentes en su orilla», visibilitat que, com pot comprovar-se, ha quedat reduïda a zero.

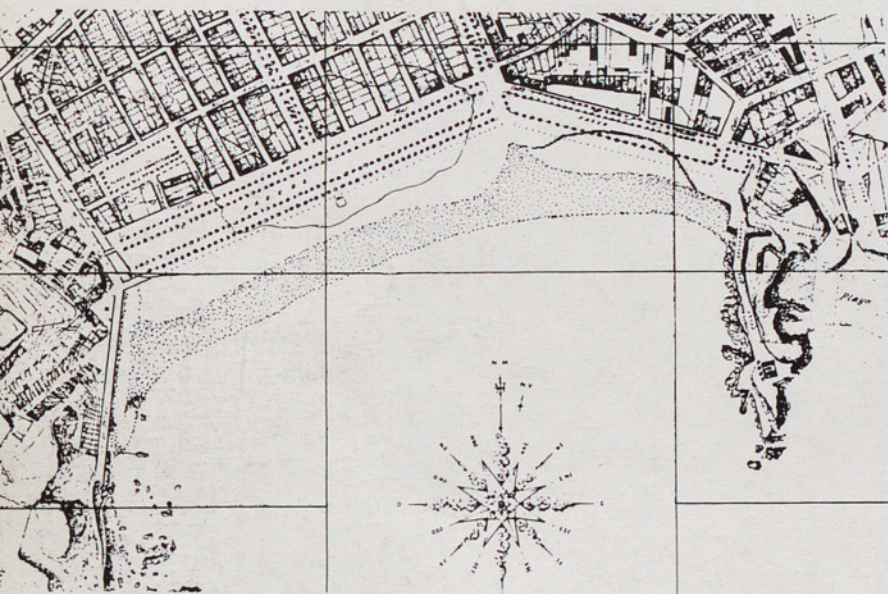

Fig. 14.- 1897. Fragment del plànol fet per l'arquitecte Guitart. En ell s'hi veu, per primera vegada, el passeig «del Mig», de doble amplària que els altres, reforma que s'havia dut a terme deu anys ençà, el 1887. També, per primera vegada, sobre la riera del Monestir, a l'extrem de ponent del passeig, hi ha dos ponts: el que hi era d'antic, entre les dues primeres rengles d'arbres, i el pont Heriz -projectat i pagat per ell i els seus germans-, a la via exterior dedicada al trànsit rodat. A l'altre costat -el de llevant-, el pont del Portalet agafa tota l'amplària de les cinc vies del carrer-passeig del Mar. En el passeig dels Guixols les cases ja tenen l'alineació actual (que havia estat aprovada el 1886) i les tres fileres d'arbres -amb la central de doble amplària- li són paral·leles.

Per a detalls biogràfics de l'arquitecte General Guitart i Lostaló, així com del seu pla general de reforma, veg. LLUIS ESTEVA i CRUANAS, Actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guixols, «Publicacions del Museu Municipal de St. F. G.», núm. 2 (1980), ps. 23-53.

El 1943 foren construïts diversos bancs, amb obra ferma, segons disseny de Joan Bordàs, i per la Festa Major del 1945 fou inaugurat el mur de contenció entre el passeig del Mar i la platja, obra costejada per la direcció general de «Regiones Devastadas».

El 1983 s'exposà el pla general d'ordenació de la ciutat, una part del qual presento a la fig. 16.

Per últim, cal esmentar el suggeriment que la junta del Museu Municipal envià a l'ajuntament el 20 de febrer d'enguany. En ell es diu:

«El passeig de Rius i Calvet creiem que és una via urbana molt migrada, puix en alguns trams no arriba a tenir 5 m. d'amplària. Doncs bé, la junta del Museu replanteja -perquè sabem que la idea no és pas inèdita-⁽³²⁾ una reforma que considerem espectacular, que no perjudica ningú i que probablement té un cost petit si el comparem amb la millora proposada: Consistiria a eixemplar l'esquifit pas peatonal que ara hi ha, fins a cobrir el desviament de la riera del Monestir -tapat amb formigó- que enlletgeix la platja i que així no es veuria. Seria un voladís sostingut mitjançant pilastres, amb el qual es guanyaria una tarrassa d'uns 8 m. d'amplària per uns 90 de llargària, o sigui uns 720 m² de superfície, espai important en un lloc que també ho és. I com que seria interdit als vehicles, el cost no creiem que fos excessiu. Aleshores el nom **passeig** seria sens dubte més justificat». I adjuntaven les dues figures ací reproduïdes (fig. 17).

És molt probable que el projecte un dia o altre es porti a la pràctica perquè considero que la seva realització és inqüestionable. En parlo ací perquè malgrat que afecta principalment al passeig de Rius i Calvet, també milloraria moltíssim el passeig del Mar, molt més que amb la reforma que costà a la ciutat la font de Sant Elm i tot el seu entorn.

1.17. REGATGE DEL PASSEIG DEL MAR

Tan bon punt foren plantats els primers arbres del passeig del Mar, el municipi es veié en la necessitat de regar-los. Per a fer-ho, hom es serví del procediment aleshores en ús: d'un molí de vent que pujava l'aigua d'un pou i la deixava en un dipòsit. Ambdós -molí i dipòsit- eren davant del carrer dels Arbres: el dipòsit, entre les dues primeres fileres d'arbres; el molí, a la mateixa línia, un xic més cap el mar.

A mesura que el passeig creixia i el nombre d'arbres a regar era més crescut, els diversos ajuntaments hagueren de perfeccionar el sistema de regatge. Per això, en aquest estudi s'anirà veient com millorava la manera d'obtenir aigua, com el lloc d'emplaçament del sistema de regatge anà variant i com el

(32) Dèiem «que la idea no era inèdita», sense esmentar qui fou el primer en presentar-la (per escrit o verbalment), perquè encara avui ho ignorem. Però com que des d'«Àncora» s'esmentà un nom, crec de justícia manifestar que fa set o vuit anys el meu amic Joan Torrent ja ho havia fet. El que desconeix la junta del Museu és si encara abans hi hagué alguna proposta semblant, com al·leguen altres persones.

dipòsit era cada vegada més gran fins arribar a construir-ne un de 100 m³ de cabuda en una de les cúpules del monestir; també, com es posà i com més tard es tregué un brollador i una font en ple passeig.

Evidentment, sense aigua la vida de l'arbrat hauria estat molt precària, difícilment sostenible. Amb la que donaven el pou i el molí, quan venia l'estiu no n'hi havia prou; quedaven arbres sense regar o eren regats deficientment. Per aquests motius cada any en morien i era necessari refer-los. Aquests contratemps foren la causa per la qual no s'acabava de completar el passeig. Recordi's que aquest fou iniciat el 1834 i la cinquena filera no quedà plantada fins el 1884.

Passar de dues a cinc fileres costà mig segle. No per a plantar els arbres, sinó perquè els diversos ajuntaments desitjaven assegurar primer el regatge dels plantats, abans de plantar-ne de nous. És que la vida dels arbres en el passeig no era –ni és– gens fàcil. A les capes inferiors del subsòl hi ha sorra (de mar i de les rambles) i a les altes, runes de classes diverses; ben poca cosa per a uns arbres que, per a créixer ufanosos com seria convenient, necessitarien terres amb adobs variats i bons. Això explica que els arbres propers a les rieres o a les rambles –riera del Monestir i Portalet, principalment– han estat sempre de gran tamany i excel·lent verdor i els de les parts centrals del passeig, raquítics i amb poques fulles.

Quedi clar, per tant, que no seria just parlar del passeig del Mar sense fer-ho igualment del regatge dels seus arbres. Fetes les precedents observacions, vaig a exposar seguidament com es succeïren les diverses etapes per les quals passà el sistema de regatge del nostre passeig, sense oblidar les vicissituds del brollador i de la font que durant cert temps, hi foren ubicats.

1.17.1 ELS PRIMERS SISTEMES DE REGATGE, EL BROLLADOR I LA FONT

La primera notícia que tinc recollida sobre el particular és de la sessió del 10-VI-1838: Feliu Baguer fou elegit «para encargado del molino de viento para hacer velas, risos y demás que convenga para tener siempre la alberca llena para riego, y en gratificación se le dará un duro mensual siempre que en ello se ocupe, contando desde primero del actual. Y para el cuidado que ha de tener en el paseo, se le dará la tercera parte de las multas que se exigirán por razón del mismo».⁽³³⁾

Cinc anys després fou necessari refer el revoltó del molí i el 1852 el primer molí i el dipòsit corresponent foren enderrocats. Tot seguit s'edificà un altre dipòsit més gran, de forma circular; també, més cap a mar, una torreta octagonal que acabava amb una balustrada. El conjunt tenia igual finalitat que l'anterior, ja enderrocada. El dia 13 de juliol del

mateix any, «se colocó en el centro de la nueva alberca y sobre sólida base un esbelto y elegante surtidor de mármol, labrado en Barcelona, y costado casi todo en 130 \$ por esta juventud amiga del ornato público que concibió y realizó bajo los auspicios del Sr. Alcalde D. Rafael Patxot el proyecto de dicho surtidor. Tiene 9 palmos de elevación. Se compone de zócalo o pedestal y de dos cuerpos. El primero sostiene una bonita y capaz pechina. El segundo, adornado lateralmente con dos delfines, remata en un plato o base llana sobre la que figuran amontonadas con simetría hermosas y ricas frutas. De entre ellas se levanta un variado juego de aguas cayendo en la pechina y cruzándose con las que arrojan los delfines, forman un vistoso y agradable conjunto. Alrededor de la alberca se han edificado cuatro poyos».⁽³⁴⁾

El conjunt es veu a les figs. 5 i 6. Els quatre «poyos» o pedrissos feien la funció de bancs que, per cert, no debien ser massa còmodes. Les mides aproximades eren: diàmetre del dipòsit sol, 10 metres; amb els pedrissos, 28 metres. El conjunt escultòric del brollador crec que és el que actualment adorna la part central de la planta baixa de la casa de la ciutat.

Fig. 15.– 1904. L'única diferència amb la fig. anterior és que en aquesta el passeig dels Guixols té quatre fileres d'arbres que formen tres passeigs per a vianants: dues semblants als laterals del passeig del Mar i una, central, de més amplària que les altres dues, bé que no tant com el «del Mig» del passeig del Mar. Reproducció parcial.

Sense nom d'autor. Explicació: «Puerto de San Feliu de Guixols» 1904. Lit. Casamajó. Barcelona, Regomir, 13. Escala 1/3.000. Mides: 63'5 cm. d'amplària per 52'5 d'alçària. N'he vist dos exemplars: un en el Club Nàutic d'aquesta ciutat i un altre que és propietat del doctor Jordi Rubió.

(33) M.A. 51, f. 13.

(34) SALA, ms. esmentat núm. 281.

El 1861 es féu al passeig del Mar, una font pública «para comodidad de aquellos vecinos y las tripulaciones de los buques». Com que l'aigua havia d'ésser potable i la que pujava el molí del passeig no n'era, empalmaren la font amb l'aigua que, pel camí del Mall, venia de la Creu d'en Burch al repartidor de Sant Joan. D'ací al passeig, l'aigua anava en canyeries de plom. He trobat la factura corresponent que diu: «31 Dbre. 1861. A José Martí, calderero, por 78 canas cañería de plomo nº 9 para conducir agua desde el repartidor de San Juan a la fuente de la calle del Mar para el público a 20 reales cana, 1560 reales».⁽³⁵⁾

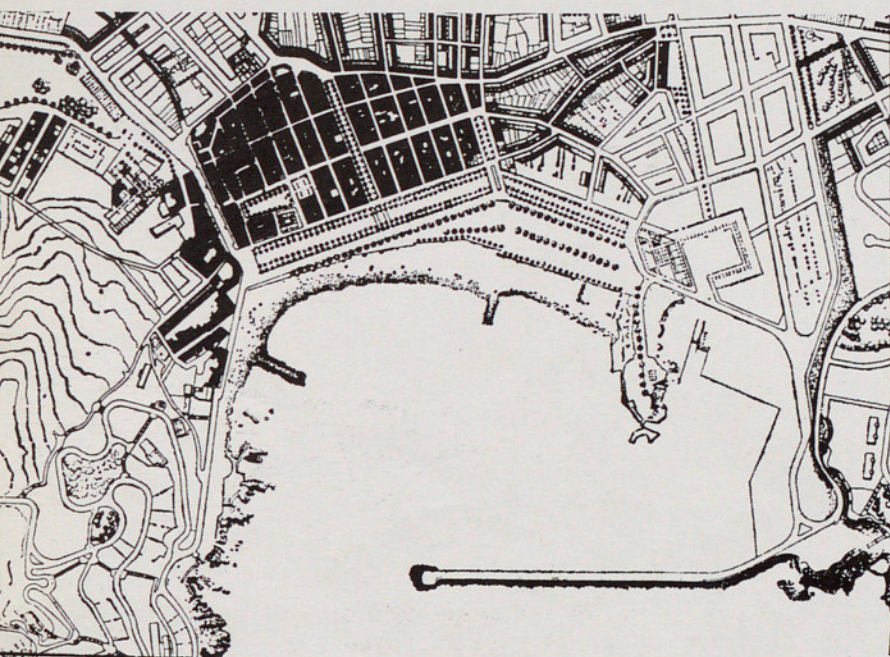

Fig. 16.- 1983. Plànol en el qual es veuen, ben correctes, les alineacions actuals de les vies urbanes estudiades en aquest treball. També les respectives rengleres d'arbres, el mur de contenció, els dos espigons i la forma actual de la platja.

«Pla General Municipal d'Ordenació de Sant Feliu de Guíxols, 1983, Ricard Pie i Ninot, Rosa Barba i Casanovas, Josep Maria Vilanova i Claret, arquitectes». Mides: 70 cm. de llargària per 50 d'amplària. Reproducció parcial.

El 2-VII-1876 el municipi acordà treure la font «en atención a ser un estorbo para el tránsito» i que es col·loqui una aixeta en el dipòsit que hi ha davant del brollador; així les persones que desitgin aigua potable podran tenir-ne igualment.⁽³⁶⁾

A la sessió del 18-XII-1878 l'ajuntament féu balanç de la tasca realitzada darrerament al passeig del Mar. S'estudiaren els resultats de la plantació darrera (quarta filera) i es posà de relleu la molta quantitat d'aigua que es necessitava per a regar tants d'arbres. L'estiu passat «al objeto de procurar la conservación y aumento de los árboles que nuevamente se habían plantado hubo necesidad imprescindible de regarlos a mano sacando el agua de los pozos de casas particulares cada vez que la mina de Ridaura (per ésser insuficient, la d'en

Burch ja no servia) manaba con muchísima escasez y desde algunos meses a esta parte ha quedado completamente agotada; considerando que para que el arbolado de todos los paseos se mantenga en estado floreciente, como también para el riego del piso de los citados paseos durante los días festivos de la temporada de verano se necesita mucha agua y que aún cuando se obtuviesen de una manera permanente las once plumas procedentes de la mina de Ridaura, se hacen necesarias para el abastecimiento público en razón del crecido número de habitantes que esta población cuenta y ser de poco caudal las otras minas, no siendo prudente en consecuencia utilizar aquel manantial para el riego; considerando que si quiere conservarse el arbolado existente es de todo punto indispensable tener agua con el fin de poder regarlos, siendo a todas luces preferible que no exponerse ahora a la plantación de otra hilera sin contar con el agua que para todos ellos se necesitaría por los considerables gastos que reporta siempre el replanteo de los árboles en compensación de los que anualmente se mueren y que por falta de agua sucedería en todos los de la plantación última y venidera, sin perjuicio de que también podría esto resultar con los más antiguos», l'ajuntament acordà quatre punts, els dos més importants dels quals diuen: «1º Que se proceda a la construcción de una torre con bomba movida por motor de viento de los de nueva forma, que se colocará en el parage más apropiado inmediato a los paseos del Mar, sacando el agua del pozo que antiguamente allí existía. 2º Que el agua que se obtenga se utilice para el riego de los paseos públicos y arbolado de los mismos». Eliseu Forest presidia l'ajuntament, del qual formaven part homes com Patxot i Batet, entre altres.

L'acord es portà ben aviat a la pràctica car «El Eco Guixolense» del 9 de març següent informà que s'estava construint una torre que aguantarà un molí de vent per a regar l'arbrat el dia que, per efecte de la gran sacada faltés la de les mines. Tot seguit donava informacions de la torre: era feta amb pedra artificial de color un xic fosc; la seva forma era esbelta i de mides tan petites com ha estat possible per no fer el mal efecte que produïa el que va enderrocar-se anys enrera. Segons l'esmentat setmanari, era una millora de suprema necessitat, per la qual cosa felicitava l'ajuntament.

El nou molí era acabat uns mesos després, perquè a la sessió del 16-VII-1879 s'acordà nomenar Salvador Alsina, calderer, perquè tingués compte de la bomba i del molí de vent «recientemente construido» i regués els arbres; per aquesta tasca, cobraria cent pessetes anyals, pagades per trimestres vençuts.

(35) AHMSF, sec. XIV, núm. 13.

(36) M.A. 65, f. 182.

Entre el brollador i la torre-molí hi havia un espai en el qual els pescadors tenien el mal costum de rentar el peix abans d'exportar-lo. «El Eco Guixolense» del 28-IX-1879 se'n lamentava i deia que és «cosa impropia de un lugar tan público y tan frecuentado».

Poc va durar el conjunt muntat per al regatge perquè «El Bajo Ampurdán» del 23-I-1883 notifica que «se ha derribado ya el surtidor situado en los paseos del Mar, procediéndose enseguida a la construcción de un gran depósito de aguas para el riego de los referidos paseos y demás calles que contengan arbolado». Probablement el dipòsit fou traslladat més cap a la platja.

Quatre dies després –el 27 del mateix gener– «El Eco Guixolense» assabentava que el municipi havia ordenat l'encertada disposició –que elogia– del «levantamiento de la fuente que afeaba e interceptaba el paso del paseo de la calle de los Árboles al del Mar». Cosa que no es dugué a terme d'immediat puix que a la sessió del 16 d'abril el regidor síndic insistí en la conveniència del trasllat de la font «al lado opuesto del mismo». L'ajuntament acordà el canvi i que la comissió respectiva assenyalés el lloc on havia de col·locar-se, lloc que no he pogut saber on era.

Encara a la sessió municipal del 27-X-1886, ultra acordar convertir en un sol els dos passeigs centrals, també s'acordà construir un nou brollador en un lloc convenient del passeig «del Mig».

En un document del 30-I-1887 es tracta de la construcció d'un nou dipòsit per a regar el mateix passeig i s'especifiquen les condicions de les quals n'esmentaré dues: «1ª Tendrá forma cuadrada en su base con 7 m. de luz cada lado por 1'60 m. de alto. Los muros serán de ladrillo (...) formando un espesor de 45 cm. y además tres espolones o estribos exteriores por cada lado de sección cuadrada (...) 4ª Se derribará el surtidor actual y se construirán las cañerías para el desagüe del depósito a los puntos de riego existentes»⁽³⁷⁾. L'obra fou adjudicada el 4 de febrer següent a Pere Pascual; el pressupost era de 1250 ptes., però Pascual rebaixà el 5%.⁽³⁸⁾

El 13-II-1887 ja s'havia tret el brollador i es treballava en el dipòsit⁽³⁹⁾. Per altra banda, com que el sistema que hom emprava per a regar el terra del passeig era també deficient, Ernest Vidal oferí pagar la construcció d'un carro-bota «en atención al escaso resultado que viene dando en la forma que se practica actualmente». A la sessió del 9-VIII-1893 l'ajuntament acceptà l'oferta i concedí un vot de gràcies al generós guixolenc.

He volgut anar transcrivint les notícies anteriors (que potser algú trobarà massa nombroses) perquè hom veiés, de manera clara, la importància que el regatge dels arbres tenia per als passeigs guixolencs i, en especial, per al del Mar, el de més llargària. Molí,

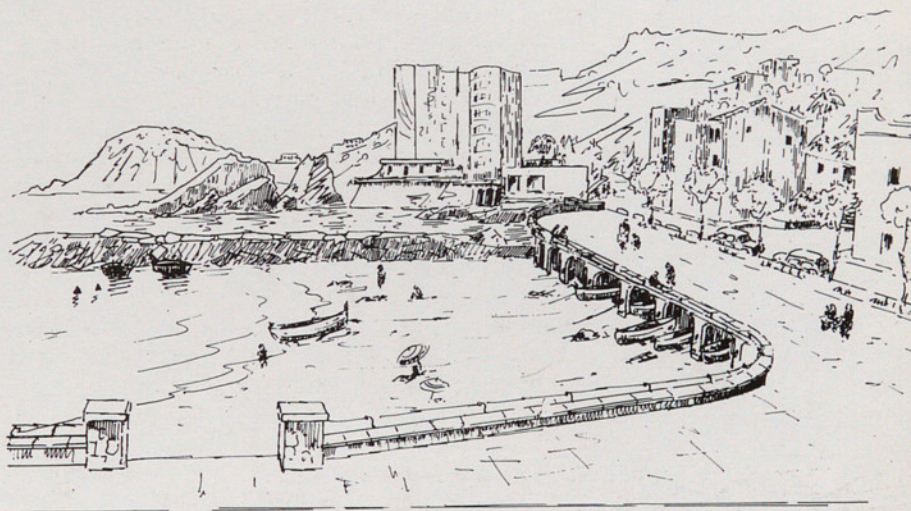
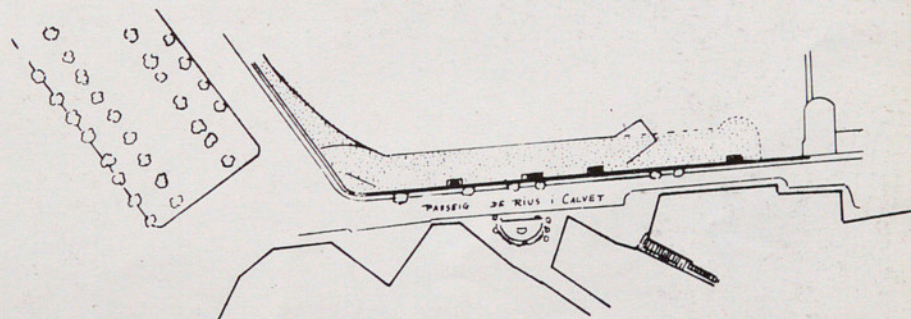

Fig. 17.- Perspectiva on es preveuen els resultats de l'espectacular reforma proposada per la junta del Museu Municipal. Desviament tapat de la riera del Monestir, espai cobert per a petites embarcacions, bella plataforma davant del port i amb vistes a la platja i al passeig del Mar. Sens dubte: la millora paga la pena.

dipòsit, brollador i font preocupaven sempre l'ajuntament de torn. Mai les coses no anaven prou bé. La premsa elogiava les reformes i, anys després, considerava que enlletgien el passeig. Els canvis foren constants per a trobar una solució mai no assolida.

Per altra part, les cites són necessàries per a explicar els dibuixos i les fotografies preterites. El lloc que ocuparen el molí, el dipòsit i la font, varià, com varià la seva forma. Amb les cites que publico hom pot donar cronologia i comprendre les variacions que s'observen en els documents gràfics antics; sense aquells, això darrer hauria estat impossible.

1.17.2. PROJECTE DEL SISTEMA DE REGATGE PLAÇAT A LA CASA DE LA VILA (1898-1899)

El sistema de regatge no funcionava bé; ho acabo de dir. Per altra part, el molí de vent i el dipòsit d'aigua enlletgien el centre del passeig del Mar. Evidentment, calia cercar una solució.

Per encàrrec de l'ajuntament, el

(37) AHMSF, sec. XVII, 11-6.

(38) M.A. 71, f. 123v; AHMSF, sec. XVII, 11-6.

(39) «El Bajo Ampurdán» de la data esmentada.

30-VI-1898 l'arquitecte Guitart presentà un projecte per a treure aigua d'un pou servint-se d'un motor de gas. Inclou una memòria –detallada com totes les seves– i fa història del regatge del nostre passeig: Fins ara, diu, s'usava l'aigua d'un pou que un molí de vent pujava i abocava a un dipòsit obert. Però sovint el molí no funcionava prou per falta de vent, o no pujava prou aigua, o aquesta s'acabava en el pou o es consumia pels llarguíssims reguers; tampoc la cabuda del dipòsit no era suficient per a donar abast a les plantacions que hom havia de regar. I no parlem dels dies calurosos de l'estiu, quan convenia regar no solament els arbres, sinó també el terra dels passeigs per tal d'evitar la pols que s'alçava quan bufava un xic de vent o quan hi havia ballades de sardanes o altres diversions. Tan sols anava bé quan es podia regar amb el carro-bota que havia regalat Ernest Vidal, cosa que no sempre era possible. El 1893, segueix dient Guitart, s'instal·là un sistema econòmic de tuberies que, amb les corresponents boques i mangueres, servia per a regar els passeigs mitjançant una bomba de mà. La prova, però, no va tenir èxit perquè els obrers es cansaven aviat.

Així anaren passant els anys i no s'havia realitzat la solució pertinent perquè hom topava sempre amb la falta de recursos econòmics i les solucions adoptades eren deficientes. La sequera dels anys 1896 i 1897, però, va ser la causa que el municipi encarregués a Guitart cercar una solució a

base de força motriu i presentés juntament el pressupost del projecte.

Guitart, que ja n'havia fet un altre el 25-X-1897, després d'escollar les opinions exposades per diversos guixolencs, revisà el seu projecte i presentà aquest del 30-VI-1898.

Segons Guitart, convenia fer un pou que tingués aigua suficient, però calia cercar un lloc on posar la caseta del motor i de la bomba. El millor lloc per a fer el pou era prop de la riera del Monestir, però allà era difícil trobar local per a instal·lar-hi la maquinària «a no ser que verifique sobre la vía pública o playa, recurso contrario a nuestros propósitos, que se dirigen a despejar y no obstruir ni afean sitios tan predilectos para el solaz de los vecinos».

Finalment proposà fer la instal·lació a la casa consistorial, en el pati o cobert que hi havia al costat de la torre del rellotge amb entrada per la segona travessia de la Plaça. Calia fer-hi un pou i instal·lar-hi un motor de gas i una bomba de tres cossos; si amb un pou no n'hi havia prou, se'n faria un altre al costat de la riera del Monestir i s'enllaçarien els dos, però hi hauria un sol motor i un sol cobert, cosa que no faria lleig. Així es podrien treure el dipòsit i el molí de vent del centre del passeig, desaparició que seria ben rebuda pels guixolencs perquè milloraria la visualitat d'aquell indret i acabaria «con un foco de inmundicia, a todas luces detestable».⁽⁴⁰⁾ Assegurada l'aigua necessària, el demés seria bufar i fer ampolles, si bé abans s'haurien de canviar les tuberies que fins aleshores hi havia hagut a tot el llarg del passeig perquè no resistien la pressió del motor, que seria de tres cavalls. El pressupost pujava a 13.486 ptes. Les obres començaren el 27-V-1899 i acabaren el 23 de juny següent.

D'aquest projecte, en queda el pou de l'ajuntament que, de quan en quan, encara serveix.

Entretant, com a complement al projecte de regatge, Guitart aconsellà construir un dipòsit de suficient cabuda a l'altura necessària per a donar a l'aigua la pressió que, per un temps, ja podia donar directament el motor. Proposà construir el dipòsit a l'espai que quedava entre les escoles i la casa consistorial⁽⁴¹⁾ per la qual cosa presentà un avantprojecte amb dos dibuixos (fig. 19) i demanà que fos estudiat amb la detenció que exigia una obra tan especial que, al seu entendre, valdria unes 5.000 ptes., «comprendida la escalera interior y exterior que para el registro del depósito se haría precisa».

Fig. 18.– Detall del quadre fet per Pere Caimó el 1853, en el qual es veu el dipòsit centrat a la segona renglera d'arbres, voltat pels quatre pedrissos i, més cap a mar, el molí de vent. Anys a venir, tant el dipòsit com el molí seran traslladats, cada vegada més, cap a la platja. Les cases que es veuen en el carrer del Mar tenen un pis i dos pisos; unes amb teulada i altres amb terrat i barana del ferro. No es veu ni una sola canal; això vol dir que les aigües de pluja anaven directament al carrer amb pena de segura remullada per als vianants. Fotografia de Lluís Esteve.

(40) AHMSF, sec. XVII, 12-9 i 10; també M.A. 76, fs. 174, 184v i 195v.

(41) El lloc que avui ocupa la casa consistorial tenia la muralla medieval que el dividia en dos: de cara a la Plaça hi havia l'ajuntament; de cara al passeig, les escoles. El lloc on Guitart proposava construir la torre-dipòsit entenc que era, més o menys, damunt de la muralla.

Encara, diu, hi hauria una altra solució, potser més econòmica. Seria servir-se de la torre del rellotge, que s'hauria d'alçar més. Si aquesta proposta fos acceptada, s'estudiaria la manera d'emprar la torre per a ambdós serveis i aconseguir un conjunt de proporcions, línies i decoració agradable.⁽⁴²⁾

El criteri que la gent tenia del deficient regatge i de la migradesa que els arbres presentaven és reflectit fidelment en un comentari que «El Puerto» del 25-II-1899 publicava: «Pues faltando viento para extraer el líquido por medio del molino de marras, nos quedamos en seco». Els arbres, segueix el setmanari, són condemnats «a no poder echar más que unas cuantas yemas en primavera, yemas débiles y amarillentas». Hom havia pensat canviar plàtans per acàcies, però sense aigua no hi ha res a fer, acaba «El Puerto».

1.17.3. CONSTRUCCIÓ DEL DIPÒSIT EN UNA DE LES TORRES DEL MONESTIR (1900)

La solució proposada per Guitart no agradà al municipi i, poc després, li encarregà cercar un altre indret on fer un bon dipòsit, però Guitart el 7-I-1900 (ja no era arquitecte municipal des del 5 de novembre anterior) informà que no es trobava bé i que renunciava a l'encàrrec⁽⁴³⁾, que fou traspassat al nou arquitecte municipal, Ildefons Casamor.

Aquest, el 4 de març presentà una memòria amb un bon dibuix del dipòsit projectat que, seguint el criteri que tenia l'ajuntament, col·locà a la torre meridional del monestir. Casamor diu que el projecte anterior de Guitart li ofereix tres dubtes, que són: 1. L'edifici consistorial està en mal estat de conservació i és probable que aviat se n'haurà de fer un de nou. Com que aleshores el dipòsit s'hauria de tirar a terra, seria fer una despesa inútil. 2. Per a donar cabuda a la quantitat d'aigua que es necessita, seria convenient un dipòsit de grans dimensions, cosa difícil de fer a l'actual casa consistorial. 3. La fressa del motor de 3 cavalls molestaria tant les escoles com l'ajuntament.

Informa també que la torre del monestir està a 25-27 m. sobre el nivell dels passeigs, altura suficient per a donar pressió a les aigües, i que el dipòsit tindrà una cabuda de 100 m³. El pressupost puja a 9.174'34 ptes.⁽⁴⁴⁾

Com a complement informatiu, recorda que a la plaça del Monestir hi ha un pou abundantíssim i de les millors aigües potables de la població i que, mitjançant un motor que podria instal·lar-se en alguna de les dependències del monestir, podrien pujar-se al dipòsit projectat.

El projecte fou acceptat; les obres acabaren el 5 d'octubre del mateix 1900.⁽⁴⁵⁾ El dipòsit encara serveix. L'aigua que hi entra procedeix del pou de l'ajuntament i d'un altre que hi ha a l'antiga horta d'en Donatiu (després camp de futbol de l'Ateneu Deportiu, ara propietat del municipi). Aquesta aigua es

forneix al cementiri, a les dependències del monestir, als safareigs públics i a les cases consistorials, entre altres. Actualment per regar els passeigs hom usa l'aigua «d'en Coll», però, si convé, pot emprar-se la del dipòsit del monestir. Per cert que per a pujar l'aigua hom usa la mateixa canyeria que serveix per a regar els passeigs, canyeria que passa per l'hort «del senyor rector».

1.18. LA PLATJA I EL MUR DE CONTENCIÓ

El 9-IV-1904 el rei Alfons XIII posà la primera pedra del port. Des d'aleshores varià profundament l'estructura natural de la punta dels Guixols, que quedà migpartida pel carrer de Colom; desaparegué la platja de Calassanç i tot el costat de llevant de la mateixa.

També la platja, que era equilibrada, harmoniosa i en forma de fina petxina es veié afectada. Abans sortia de sa Roca Grossa i anava paral·lela als passeigs; després anà perdent la forma que fins aleshores havia tingut. En temps de temporals, les marratxades picaven fortament enfront de la bocana del moll, treien la sorra del costat de ponent i la portaven al racó de sa Casassa, al de llevant. L'alarma mobilitzà les autoritats.

Així el 1908 Guitart presentà un projecte de delimitació de la zona marítime-terrestre per tal de construir andanes⁽⁴⁶⁾ immediates a la mateixa. El plànol de Guitart és en paper de tela, ben conservat, a escala 1/1000 i amida 135'5 cm. de llargària per 90 d'alçada. El municipi s'interessà prop de l'enginyer d'obres públiques de Girona perquè es fes la delimitació oficial ben aviat.

La gestió féu afecte. Es constituí una comissió i es delimità la zona. Poc després el governador envià al municipi l'acord i el plànol oficial, a escala 1/1000. La delimitació seguia 8 fites «cuyos ocho vértices se refieren a puntos fijos del terreno, procediéndose a continuación a su amojonamiento». Ignoro què va passar, però el 1932 l'enginyer d'obres públiques trameté a l'alcalde guixolenc una altra delimitació. És una còpia, en paper blau, en el qual hi ha els jardins municipals, les pedres que defensaven el passeig i dues escales per baixar a la platja.⁽⁴⁷⁾

Malgrat comprovar que l'estat de la platja no era bo, l'ajuntament, el 15-IX-1910, hagué

(42) Carta de Guitart a l'alcalde, datada a Barcelona el 22-VI-1899. AHMSF, sec. XVIII, 19-39.

(43) M.A. 78, f. 1.

(44) AHMSF, secc. XVII, 12-11 i 20.

(45) M.A. 78, f. 61.

(46) La G.E.C. defineix així la paraula andana: «Llenca de terreny més o menys ampla, formant esglaió, que voreja una calçada, un carrer, un moll, i és destinada als vianants». Les andanes projectades per Guitart, per tant, havien de vorejar la divisòria de la zona marítima-terrestre, la qual cosa comportava fer el que, anys després, hom anomenà mur de contenció.

(47) AHMSF, sec. XVII, 17.

de protestar perquè la companyia de les obres del port treia massa sorra de la platja per fer blocs per al moll, circumstància que alterava, més encara, l'estructura de la mateixa.

Entretant, com que el mar s'havia menjat bona part de la platja i del passeig destinat al trànsit rodat, fou contruït el «moll de pedres» en el mateix indret que l'actual i es posaren a la platja les primeres pedres per a defensar-la, pedres que foren lligades amb franges-passeres fetes d'obra.

El 1917 Carles Mallol demanà 3.600 m², entre el passeig dels Guixols i el mar, per a construir unes drassanes, petició que li fou concedida. Cal recordar ací que, des de l'antigor, Sant Feliu havia tingut drassanes importants; la darrera –que ja era de mala mort– havia estat suprimida el 1894 per ordre del capità general de marina (Cartagena).⁽⁴⁸⁾

El problema que la platja plantejava i les gestions per a la seva defensa, seguien ininterrompudament. Així a la sessió del 13-X-1920 es llegí un ofici de l'enginyer d'obres públiques de Girona, en el qual s'anunciava l'aprovació de les obres complementàries per a la defensa de la platja i del passeig del Mar. Amb tot, no sembla pas que les obres haguessin resolt el cas perquè a la del 4-XI-1921 es llegí un escrit del diputat Salvador Albert en el qual anunciava que aviat sortiria el projecte de reparació del «dique de este puerto (...) careciendo (el ministro) de noticias sobre obras de defensa del Paseo de esta ciudad».

A cada temporal, però, el problema tornava a plantjar-se, puix les defenses no eren prou segures contra el constant martelleig de les marratxades. Així a la sessió del 16-VI-1926 el municipi acordà «que se proceda a la reconstrucció del muro de defensa del paseo del mar derribado por el último temporal».

Més endavant, el 26-VI-1929, s'aprovà el projecte de Joan Bordàs «de un muro de contención de tierras para la defensa del paseo del general (...) Barrera y que se aprueba asimismo el presupuesto de dicha obra, que importa 4.954 ptas.» i a la sessió del 31-VII-1929, «que por gestión directa se ejecuten las obras de llenar hasta alcanzar la rasante del paseo (...) un foso existente entre el mismo paseo en su parte S.O. y la playa y construir una escalera que dé acceso a la misma playa, sin que el gasto pueda ascender a más de 2.450 ptas. con cargo al presupuesto extraordinario».

Els problemes continuaren i les gestions per a resoldre'ls i defensar la platja i el passeig del Mar, també. Finalment per la Festa Major

del 1945 fou inaugurat el mur de defensa des d'enfront de l'ajuntament fins els jardins municipals; millora importantíssima puix fou aleshores quan es feren els balcons sobre la platja, es posaren les baranes de ferro i fusta amb un ampit seguit i baix que des d'aleshores serveix de seient i la seva imatge fou escampada tant a la Península com a l'estranger. La millora fou costejada per la direcció general de «Regiones Devastadas».

Al mateix temps, hom amplià la rampa de pedres en sec que trencava les marratxades i així s'evitava la forta embestida contra el mur i que els fonaments d'aquest quedessin al descobert amb perill d'ensulsiada.

El conjunt de les obres inaugurades el 1945 fou important, però els problemes seguiren i seguiran perquè els temporals no poden ésser evitats.

El 1949 la part no defensada per la rampa (en direcció cap a llevant) sofri grans desperfectes, per la qual cosa Bordàs féu un projecte de reconstrucció i defensa.⁽⁴⁹⁾

El 1951 s'insistí perquè l'arquitecte redactés el projecte i condicions per anar a la subhasta l'arranjament del mur esmentat⁽⁵⁰⁾. L'any següent un altre temporal va causar desperfectes al mur «en su primer tercio del suroeste» i l'ajuntament sol·licità de l'enginyer corresponent que «se proceda al refuerzo de dichas defensas rellenando con unas toneladas de piedra las inmediaciones de los accesos a la playa, especialmente en las cercanías de las escaleras que han quedado colgadas sobre el vacío siendo inminente su derrumbamiento».⁽⁵¹⁾

Encara l'any 1953 el municipi demanava a l'enginyer de ports de Girona «para que a la mayor brevedad posible se prosigan los trabajos de acopio de piedras».⁽⁵²⁾

El 2-VI-1960 es començà a treballar a «las obras de prolongación del muro de contención en el paseo del Mar proyectada hacia el rincón del Fortín y continúan las del lado opuesto»⁽⁵³⁾. Amb aquestes obres quedà acabat en tota la seva llargària el mur de contenció, que representa una gran millora ciutadana.

Finalment, entre 1976 i 1977 es va fer l'espigó perpendicular als passeigs i es volcaren a la platja innumbrables camions de sorra procedent de Riuet, Platja d'Aro. La millora, per ara, és veritablement espectacular.

1.19. JARDINS I ARBRAT

Dono a continuació les notícies que tinc recollides sobre jardins i arbres dels passeigs i rambles estudiades en aquest treball. La relació no pretén ésser exhaustiva, ni molt

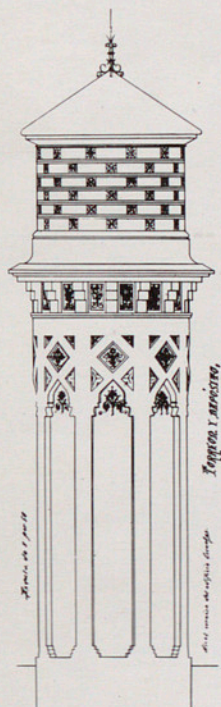

Fig. 19.– 1899. Projecte, no realitzat, de torre-dipòsit per a regar els arbres del passeig del Mar. L'autor del dibuix pretenia construir el dipòsit sobre la muralla medieval, entre la casa de la vila i les escoles.

Projecte de l'arquitecte Guitart fet a escala 1/50. AHMSF, sec. XVIII, 19-39. Publicat per LLUÍS ESTEVA, General Guitart, arquitecte, «Quaderns d'Informació Municipal», núm. 4, setembre 1979.

(48) M.A. 74, f. 67 i M. A. 93, f. 73; també AHMSF, sec. XVII, 20-7.

(49) AHMSF, sec. XVII, 34-1.

(50) M.A. 140, f. 73v, 23-XI-1951.

(51) M.A. 140, f. 89, 7-II-1952.

(52) M.A. 140, f. 161v, 20-III-1953.

(53) «Àncora» 2-VI-1960.

menys, però pot ésser l'inici per a estudiar-los amb més detall.

1829. Al carrer dels Arbres hi havia «algunos olmos viejos e inútiles, y en medio de la Plaza real había también otros tres que a mas de ser igualmente inútiles, la afeaban y servían de estorbo. El alcalde Mayor de esta villa en unión con el Ayuntamiento ha intentado mejorar dicha calle y para su ermoso ha mandado cortar los referidos olmos y venderlos por leña por no ser buenos por otra cosa y de su producto plantar en su lugar árboles que, con el tiempo, puedan ser de utilidad».⁽⁵⁴⁾

Segons «El Eco Guixolense» del 18-IV-1880, en «el paseo del Mar, las acacias han dado muy buen resultado, pero en cuanto a los plátanos no dan señales de vida». Malgrat això, tres anys després el mateix setmanari en data 11-II-1883, comentava: «Se están arrancando de cuajo las acacias comprendidas en una mitad de la primera hilera de nuestros paseos, habiendo quien asegura que serán sustituidas por plátanos». I tot seguit deia: «Mucho sentiríamos ver confirmada esta versión, pues sobre las muchas condiciones estéticas que reunen las múltiples variedades de acacias conocidas, quedan en pie los efectos poco saludables del plátano, cuyos frutos una vez secos, se deshacen en polvo que penetra en los bronquios y ataca el órgano de la visión. Es por esto que en muchos puntos del extranjero se han sustituido las plantaciones de plátanos por otras especies, como castaños, etc. No sería por demás que se renovara la tierra de las zanjas que se están abriendo...» Avui el comentari transcrit farà somriure més d'un lector.

A la sessió municipal del 31-X-1883 s'acordà canviar alguns arbres de les dues primeres fileres del passeig del Mar; tan sols es deixaren els dos plàtans de davant de can Ferrer. Aleshores un regidor demanà que s'haurien de deixar els set plàtans de cada filera, els més propers a la riera perquè són força grossos; però la seva proposta no fou tinguda en consideració. Com és natural –ho dic en un altre lloc– els arbres propers a les rieres han estat sempre els més ufanosos perquè s'alimenten millor.

El 13-I-1884, la cosa sembla decidida. A la secció **Sucesos**, «El Eco Guixolense» informa: «Toca a su término el derribo y consiguiente plantación de los árboles del paseo del Mar. Las acacias que antes existían han sido sustituidas por plátanos».

Segons «Llavor» del 13-V-1905, «s'han plantat novament eucaliptus al passeig del Mar, en substitució dels que hi havia, morts a causa dels frets d'aquest hivern».

1914. Són acabats els jardins municipals immediats als passeigs del Mar i dels Guixols. L'ajuntament acorda il·luminar-los amb un llum elèctric al centre i dos de gas, un a cada extrem. Era un jardí petit que fou ampliat el 1919⁽⁵⁵⁾, bé que «Ciutat Nova» no sabia si eren

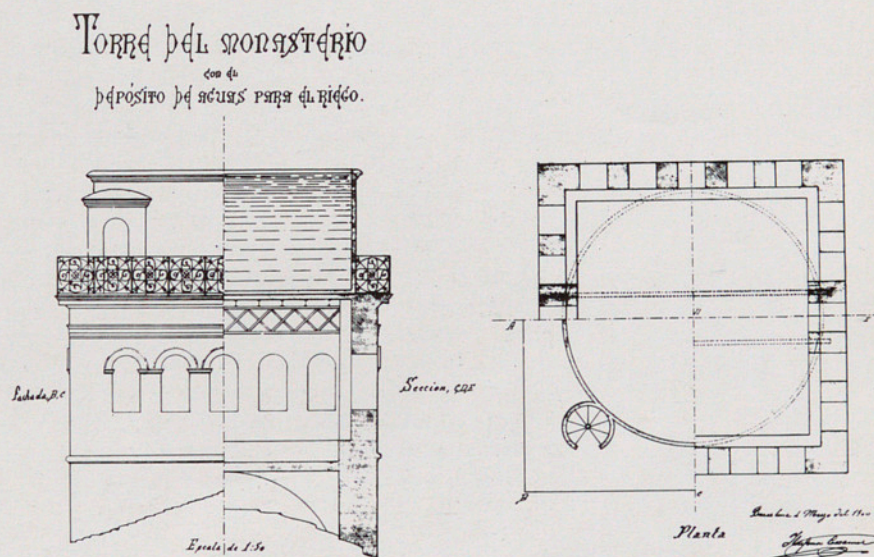

Fig. 20.- 1900. Dipòsit per a regar els arbres del passeig del Mar. És sobre una de les torres del monestir i encara serveix.
Projecte de l'arquitecte municipal Ildefonso Casamor fet a escala 1/50. AHMSF, sec. XVII, 12-11. Inèdit.

treballs «d'arranjament o desarranjament del parc municipal».

1932. Per la Festa Major fou inaugurat el monument d'Enric Monjo dedicat a Juli Garreta. Per acord municipal del 9-IV-1953 hom el traslladà a l'emplaçament actual, més cèntric.

A la sessió del 10-XII-1943 per vot unànim dels reunits s'acordà que s'arrenquessin els arbres del passeig dels Guixols i del Portalet «con el fin de reponerlos en la clase, medidas y variedades que la comisión de Fomento acordará». Abans, a la sessió del 15 de gener, s'encarregà a Narcís Palahí que arranqués 69 plàtans del passeig del Mar i en tornés a plantar de nous.

A l'abril del 1962, per acord municipal, hom arrencà els plàtans de la rambla Vidal i, en el seu lloc, plantà pins i «jakarandes» en nombre total de 74, segons publica el setmanari local «Àncora» del dia 19; passat un temps no massa llarg, quedaren tan sols els pins, els que encara hi ha.

1.20. URINARIS, CADIRES I QUIOSCS

1900. En aquesta data era costum a les ciutats tenir urinaris públics a les parts cèntriques. Sant Feliu no podia ésser menys. Per això l'arquitecte municipal Ildefonso Casamor presentà un projecte –no realitzat– per a posar-ne dos al passeig del Mar⁽⁵⁶⁾. Però fins el 1933 no es feren els urinaris subterranis actuals als jardins Garreta, segons plànols de Bordàs.⁽⁵⁷⁾

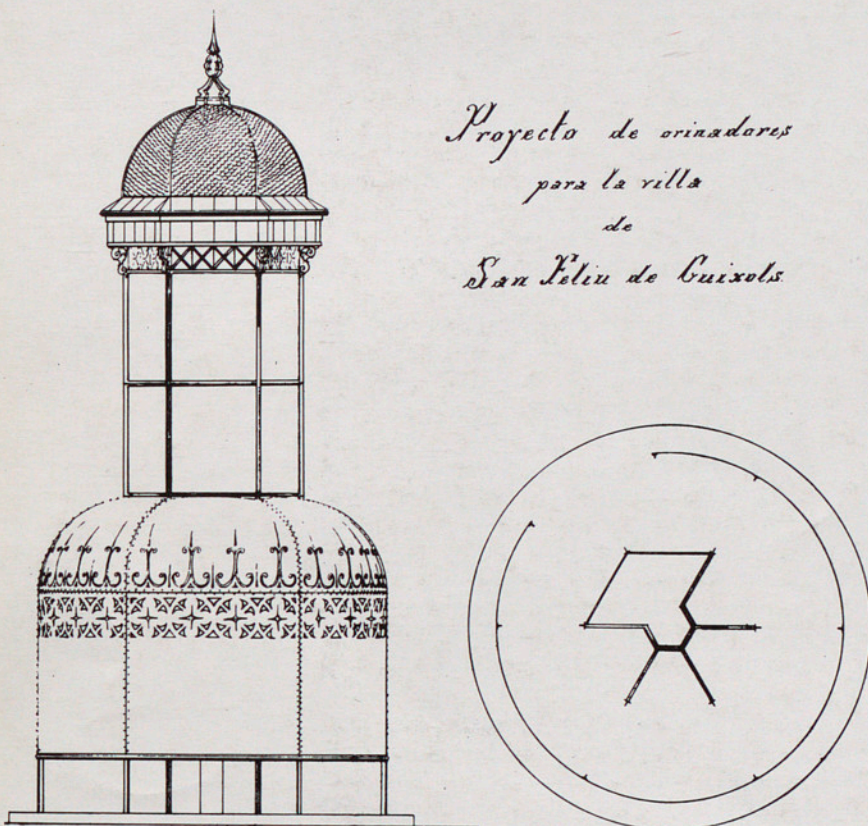
(54) AHMSF, sec. X. 6.

(55) M.A. 89, f. 83; «Ciutat Nova» 3-V-1919.

(56) M.A., sessió del 8-IV-1900; AHMSF, sec. XVII, 6-40.

(57) AHMSF, sec. XVIII, 38-158.

A la sessió municipal del 7-VI-1901 s'acordà contractar un servei de cadires durant les nits d'estiu en el passeig del Mar «a cuyo efecto se le señalará el sitio donde deba colocarlas, que será una boca-calle precisamente». I a la del 7-VI-1910, comprar cadires per subscripció, donar-les a l'asil Surís i que les lloguessin a l'estiu a raó de 5 cèntims cada cadira; els beneficis ingressarien a la caixa de l'esmentada entitat benèfica. Quantes hores delicioses de recordar vam passar els de la meua joventut –i d'altres– asseguts a cadires d'aquestes! No crec pas que els joves actuals disfrutin més en les sofisticades sales de festa actuals que nosaltres en les nostres cadires que pagàvem a raó dels 5 cèntims estatuits.

*Proyecto de orinadores
para la villa
de
San Feliu de Guixols*

Fig. 21.– 1900. Projecte –no realitzat– d'urinari públic per a posar-ne dos al passeig del Mar. En realitat, Sant Feliu no en va tenir fins que el 1933 es construïren els actuals, subterranis, als jardins Garreta, segons projecte de Joan Bordàs. Dibuix d'Ildefons Casamor. AHMSF, sec. XVII, 6-40. Inèdit.

Els primers quioscs dels quals tinc notícies foren alçats a la plaça de la Constitució entre els anys 1903 i 1904. El municipi havia donat permís per a muntar-los, però ben aviat els concessionaris sembla que abusaren del permís que se'ls havia atorgat. Per això els que vivien a les cases de la plaça reclamaren i aleshores l'ajuntament acordà la seva supressió perquè «afean el ornato público, son un estorbo para los mercados, una continua molestia para todos los vecinos del circuito de la plaza y un refugio para ocultar o encubrir a los que a ciertas horas de la noche convierten

aquel lugar en un estercolero, siendo por otra parte insignificantes los beneficios que proporcionan comparados con los perjuicios que irrogan al público».

Les «barracas o kioscos» havien de servir per a vendre i entre les condicions que se'ls imposà en concedir-los el permís constava que havien d'ésser movibles i de fàcil trasllat; no empotrades com les van fer els concessionaris.⁽⁵⁸⁾

Els tipus de «barraques o quioscs» esmentats no són com els que hi havia en el passeig; amb tot, he volgut consignar-los ací perquè probablement foren els precedents dels quioscs del passeig del Mar.

A començament de segle també n'hi hagué un al camí de Tetuan i, segons sembla, fou eliminat al cap de poc temps. Se'n parla a la sessió municipal del 24-V-1904.

Els que interessaven ací –els del passeig del Mar– foren tres, primer de fusta i després de ferro i obra. El seu lloc d'emplaçament era entre al darrer rengle d'arbres i la platja.

A la sessió del 24-IV-1917 el municipi donà permís a Enric Bassets i Oliver per a construir-ne un, davant de la rambla Vidal «en el mismo sitio en que actualmente tiene instalado otro de madera» i se li concedien 15 anys per explotar-lo; passat el plaç, passaria a ser propietat del municipi. La concessió era per a vendre refrescs i aigües minerals, però res més. I, cosa important, abans de construir-lo havia de tenir aprovat el croquis corresponent.

A la sessió del 27-XI-1917 es concedí un permís semblant a Josep Forn i Bautó que tindria el quiosc enfront del Portalet i, poc després, un altre a Salvador Pujol i Malloqui que estaria entre els dos anteriors.⁽⁵⁹⁾

Les concessions acabaren entre 1932 i 1933.

En una memòria sobre policia urbana datada el primer d'abril del 1920, Bordàs deia: «Tres son los kioscos existentes en nuestro paseo, dos de ellos viejos y de chabacano aspecto; nuevo el tercero, però más chabacano todavía». «El emplazamiento de los kioscos está acertado; el fin a que se destinan no permite ocultarlos ni disimularlos; luego lo más práctico sería transformarlos y embellecerlos» Segueix i diu que l'ajuntament havia acordat exigir als propietaris que abans de fer-los presentessin projectes, cosa que no s'ha fet. És una llàstima, perquè seria una millora que embelliria el passeig, acaba Bordàs.⁽⁶⁰⁾

(58) AHMSF, sec. XVII, 28, sense numerar.

(59) Dos dels quioscs primitius havien estat concedits a les sessions del 6-XII-1910 (el de davant de la rambla de Pi i Margall) i a la del 30-V-1911 «al lado del paseo del Mar», enfront de l'hotel Marina «para la venta de refrescos y agua picante». Sec. XVII, 19-11.

(60) AHMSF, sec. XVII, 20-4 «Memoria sobre diversas cuestiones de policia urbana».

2. EL PASSEIG DELS GUÍXOLS

Aquest passeig va de la rambla del Portalet a la carretera de Palamós.

En el decurs dels anys, el carrer-passeig dels Guíxols ha tingut diversos noms: del 1812 al 1854 (dades aproximades) se'n digué carrer de Mitja Galta, segurament per la forma corbada que tenia; des del 1855, carrer i passeig dels Guíxols; des del 8-IX-1939, «Paseo del Generalísimo Franco», i des del 31-V-1979, altra vegada dels Guíxols.

Cal remarcar que en els documents hom troba «dels» i «de» Guíxols. Joan Blanch, que era secretari del municipi quan fou abatut el sistema defensiu guixolenc el 1696, escriví «en lo lloch dit los Guíxols» i Hurtebise generalment seguí igual criteri; també en documents del monestir trobo «territori anomenat als Guíxols».

Darrerament, el carrer i el passeig dels Guíxols vénen considerant-se una mateixa via urbana sense que, en les dades que tinc, hi hagi cap acord en aquest sentit. Qui llegeixi documents antics comprovarà que tan bon punt fou començada la seva urbanització hom tingué bona cura de diferenciar dues vies urbanes: una cosa era el carrer i l'altra, el passeig dels Guíxols. El primer anava des de les cases fins a la primera renglera d'arbres i per ell hi passava el trànsit rodat; el segon, en canvi, anava des del carrer esmentat fins a la platja, bé que l'últim tram servia igualment per al trànsit rodat. Les cases pertanyien al carrer, no al passeig (exactament com en el carrer i passeig del Mar).

Quin és l'origen del topònim Guíxols? És sabut que sobre l'esperó marítim del Fortí hi hagué un poblat ibèric –el primer nucli urbà guixolenc– el nom del qual sembla que era *Iecsalis*, *Guicsalis* i altres formes de les quals derivà el nostre Guíxols, topònim que ningú no sap, en concret, què significa. Ho cregueren així el pare Cano i Hurtebise⁽⁶¹⁾, entre els historiadors de més renom i no seré jo qui els corregeixi.

Doncs bé, per extensió, els terrenys propers a l'esperó també foren considerats dels Guíxols. Així han anat sorgint la baixada, el carrer, el passeig i la travessia dels Guíxols: quatre vies urbanes amb el mateix nom de la vila, però tots a les proximitats del primitiu poblat ibèric.

2.1. ALINEACIÓ DEL PASSEIG DELS GUÍXOLS (1886)

Quan Sant Feliu tingué arranjades les rambls dels Arbres, del Portalet i el passeig del Mar comptava ja amb 5 fileres d'arbres, el carrer de Mitja Galta, amb la seva forma característica i amb cases esquifides de modestos pescadors, desentonava. Per això l'ajuntament i alguns guixolencs benemèrits s'interessaren per l'ordenació i urbanització del carrer i del passeig que ja anomenaven dels Guíxols.

El procés que els tràmits seguiren fou aquest:

A la sessió municipal del 19-I-1881 es donà compte d'una sol·licitud presentada per Vicenta Patxot, Rafael Rabell i Francesc Cibils –propietaris de finques enclavades en el barri de Tueda– en la qual proposaven urbanitzar l'esmentat sector, d'acord amb el plànol fet per l'arquitecte provincial Manuel Almeda⁽⁶²⁾, plànol que sotmetien a la consideració del municipi. El projecte –que no incloïa el carrer dels Guíxols– no prosperà, però donà peu als que es feren posteriorment.

El 19-XII-1884, Telesfor Izal, Josep Batet i Joan Casas presentaren un contraprojecte que, segons ells, millorava i perfeccionava el d'Almeda. La instància anava acompanyada del plànol corresponent (que no he trobat) i d'una interessant memòria signada pel mestre d'obres Pere Pascual, que segurament fou també autor del plànol. A la memòria es tracta de la rectificació del llit de la riera de Tueda, de la nova carretera de Palamós, de l'alineació dels carreres annexes i de la també nova alineació del carrer dels Guíxols, entre altres. En aquesta memòria es proposava que l'alineació del carrer dels Guíxols arrenqués «en línea recta desde la esquina de la casa del Sr. Vilallonga hasta la primera esquina de la fábrica del Sr. Batet» i, amb gran visió de futur, suggerí que l'esmentada via urbana el dia de demà pogués allargar-se en ratlla recta des del passeig fins a prop de la casa Ametller, a la muntanya de les Forques «o si quiere hasta encontrar el mar por el otro lado de la referida montaña»⁽⁶³⁾. Quin aspecte tindria avui la nostra ciutat, pel cantó de llevant, d'haver el municipi fet seva l'esmentada suggerència!

Segons Pere Pascual, el resum del pressupost era aquest: Despeses, 66.114 ptes. Ingressos per venda dels terrenys que els propietaris afectats havien de guanyar i pagar, 94.995'50 ptes. Benefici, 28.881'50 ptes. Magnífica obra i bon negoci, si s'hagués dut a terme.

El municipi aprovà el projecte el 21-I-1885, amb algunes condicions que no afectaven al carrer dels Guíxols i, poc després, fou exposat al públic.⁽⁶⁴⁾

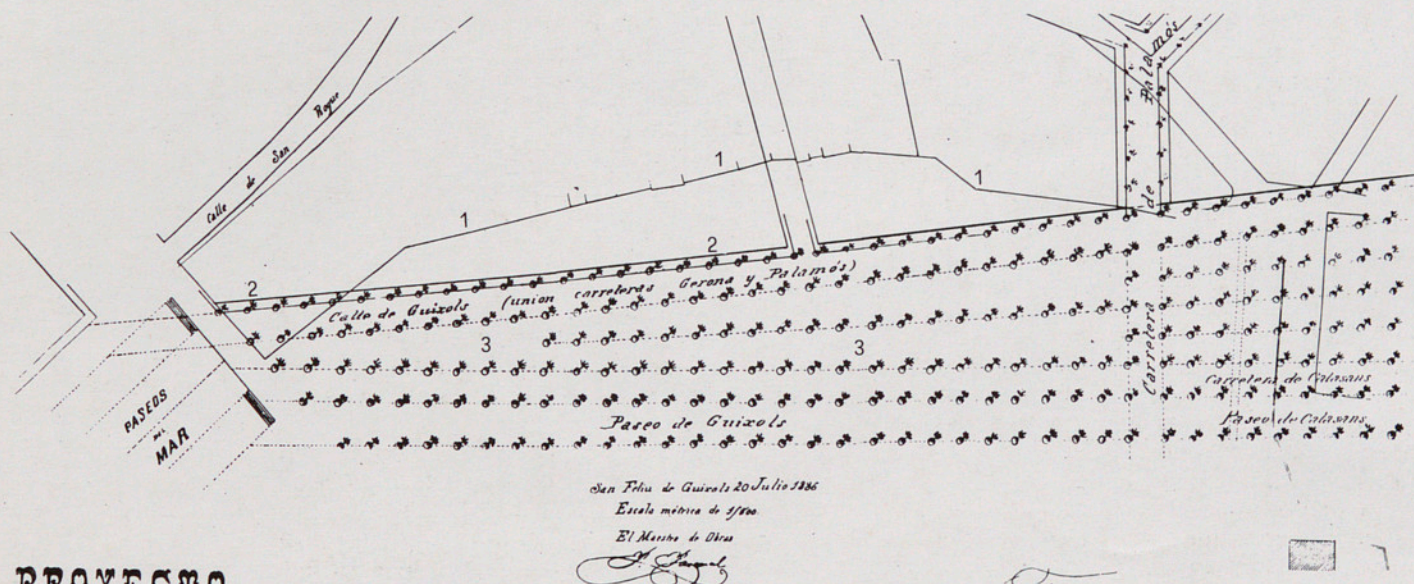
A la sessió del 18-III-1885 s'estudiaren diverses reclamacions de propietaris que es consideraven perjudicats car, segons ells, «se trata de ensanchar la población frente a la calle de Guíxols, invadiéndose con ello terre-

(61) CANO, *Discurso...* 1606, p. 5 «*abia una pequeña población llamada Iecsalis, fundada en la lengua de tierra que está entre los dos puertos*»; HURTEBISE, *Bosquejo...* 1905, p. 21 «*peñón conocido por la punta dels Guíxols*».

(62) El plànol, datat el 10-XII-1880, és a l'AHMSF, sec. XVII, 7-11.

(63) AHMSF, sec. XVII, 7-11.

(64) B.O. de la provincia, 11-II-1885.

PROYECTO

De alineaciones de la
CALLE DE GUIXOLS
y adyacentes

Fig. 22.- 1886. Projecte d'alineació del passeig dels Guixols que fou aprovat pel municipi i pel governador el mateix any. Observem: 1. L'alineació antiga de les cases. 2. L'alineació aprovada. 3. Les rengleres d'arbres, algunes de les quals no es plantaren; observem, però, que seguien cap a llevant, malgrat l'esperó dels Guixols.

Dibuix del mestre d'obres guixolenc Pere Pascual. AHMSF, sec. XVII, 8-1. Inèdit.

nos del dominio público destinados al servicio de las faenas del puerto y operaciones de la pesca». Les reclamacions foren desestimades i el projecte fou aprovat pel municipi.

A la sessió del 13 de maig, s'estudià una instància d'Enric Heriz en la qual proposava construir, pel seu compte, un passeig que «partiendo del extremo de la calle del Portalet terminara en el paraje del Fortín donde se abre la comunicación con la playa de Calasans que tiene ya concedido⁽⁶⁵⁾, cuyo paseo tendría una altura de 4'5 m. sobre el nivel del mar en el sitio donde se ha construido la cloaca, y 3'30 m. en el opuesto extremo, o sea de la calle del Portalet, debiéndose al mismo tiempo (...) expropiarse el solar que los herederos del Sr. Marcillach poseen en la subida del mencionado Fortín». Per portar a cap tan important millora ciutadana «bastaría por ahora construir un terraplén de 9 m. de ancho con dos filas de árboles a un nivel constante de 3'30 m. o sea el nivel del Portalet, concluyendo por solicitar la construcción a sus costas de esto último prometiéndole plantar a su tiempo y por su cuenta las dos filas de árboles». Com era lògic, l'ajuntament acceptà, agraït, la generosa oferta, «pero teniendo en cuenta que esta Corporación (...) tiene aprobado un proyecto de urbanización, cuyas alineaciones pudieran presentarse en discordia con el paseo proyectado por el Sr. Heriz, este Ayuntamiento al aprobar el plan de este Sr. debe hacer constar que es sin perjuicio de las alineaciones aprobadas de la calle «dels Guixols».

A la sessió del 27 de maig del mateix 1885 es donà compte d'una nova proposta del mateix Heriz, que duia adjunt un plànol⁽⁶⁶⁾. Segons Heriz, el projecte d'alineació del carrer dels Guixols no era definitiu encara, puix malgrat ésser aprovat pel municipi no tenia la conformitat superior del governador civil de Girona degut a les reclamacions que foren presentades; per això encara creia tenir temps legal per a presentar aquest nou escrit i proposà una altre solució, d'acord amb el plànol ja esmentat: davant del carrer dels Guixols serien alçades «dos magníficas manzanas» de cases, de manera que des d'aquell carrer no es veuria el mar, i el passeig perdria molta de la seva amplària. L'ajuntament, amb gran encert⁽⁶⁷⁾ «rechaza desde luego el proyecto de construcción de nuevas manzanas frente a la calle dels Guixols, acordando suspender toda resolución por lo que aspecta a la idea que viene contenida en la precedente solicitud de armonizar los dos proyectos para más adelante a fin de estudiarlo detenidamente y resolver con el mayor acierto posible».⁽⁶⁸⁾

Finalment a la sessió del 23-VII-1886 fou llegida una altra instància subscrita per Batet, Heriz i onze veïns més, propietaris de finques

(65) M.A. 70, f. 99.

(66) Segurament el que signaren set dies abans Heriz i Pascual, AHMSF, sec. XVII, 7-10.

(67) Aquesta és la tercera vegada que Sant Feliu estigué a punt de perdre part dels passeigs pel desig d'alguns de construir-hi illes de cases. Faig constar, però, que no crec a Heriz capaç de voler fer cap negoci, car en tota la seva actuació a Sant Feliu demostrà desinterès i despreniment.

(68) M.A. 70, f. 176v.

plaçades al carrer dels Guíxols en la qual exposaven un nou projecte d'alineació del carrer esmentat, segons un plànol fet per Pere Pascual, datat tres dies abans. El municipi, «considerando que en el proyecto de alineaciones de que se trata se armonizan los intereses de los particulares con los del vecindario en general (...), previo un detenido estudio (...) lo acoge y acepta en principio» i acordà que fos exposat al públic.

Es veu clar que el projecte era el resultat d'una prèvia evinença entre tots els propietaris afectats, car no hi hagué ni una sola reclamació. Per això l'ajuntament, a la sessió del 10 de setembre, acordà «aprobarlo en todas sus partes», cosa que també féu el governador el 25 de novembre següent.

El plànol aprovat –fet per Pere Pascual, com he dit– és el que reproduïu en aquestes planes. L'original amida 61 per 40 cm. i és a escala 1/500.

Un any després –concretament el 4 d'octubre del 1887– el mateix Pascual féu un altre plànol a escala 1/200, en el qual es detallen les superfícies que ha de recular o avançar cada finca per tal de quedar l'alineació oficial, segons el plànol aprovat l'any anterior. És en paper tela, molt ben conservat, i amida 159 cm. de llargària per 59'5 d'amplària.

Per tant, els autors de la definitiva alineació del carrer del Guíxols foren Pere Pascual –autor, com he dit, del plànol aprovat i, sens dubte, el motor principal de la reforma–, Batet, Heriz, Casas i altres guixolencs que demostraren tenir un ponderat sentit del que aleshores en deien «ornato público». Eren homes que, sense permetre ésser massa perjudicats, acceptaven, per sobre de tot, l'interès superior dels guixolencs.

2.2. DIVERSES NOTÍCIES DEL PASSEIG DELS GUÍXOLS

El passeig dels Guíxols ja tenia alineació aprovada oficialment. Però el sorral seguia tenint forma de superfície irregular. Calia donar-li rasant i saber fins on arribava la jurisdicció municipal.

Per això a la sessió de l'11-I-1888 el municipi acordà «colocar a lo largo y ambos lados de trecho en trecho del paseo en proyecto frente a la calle de Guíxols los mojones existentes al derredor de la fuente del mismo nombre a fin de construirlo paulatinamente con los desperdicios de obras que se realicen en la localidad».

La urbanització del passeig seguia millorant, bé que lentament. A la sessió del 24-I-1896 es diu que «realizadas en gran parte las mejoras contenidas en el plano de urbanización de la calle de Guíxols, cuyo proyecto fue aprobado por la superioridad con fecha 25-XI-1886, urge completar su embellecimiento con la plantación de arbolado en el paseo, si bien precisa obtener la previa

autorización por tratarse de terrenos contiguos a la playa y por tanto sometidos (...) a la servidumbre de salvamento que previene la vigente ley de puertos». Els arbres, per acord de l'ajuntament, foren plantats el 18 de desembre del mateix any.

El 1895 el terreny del carrer dels Guíxols es pagava oficialment a 4'65 ptes., el pam quadrat.⁽⁶⁹⁾

El 27-I-1903 el municipi acordà «colocar algunos mojones en el linde del arroyo de la calle de Guíxols con la playa a fin de que puedan en la misma varar las embarcaciones y evitar de este modo perjuicios al arbolado en aquel paraje».

El mateix any s'acordà adquirir, per subhasta, els bancs necessaris per al passeig, bancs que foren col·locats l'any següent.⁽⁷⁰⁾

Finalment el 1911 el municipi encarregà a l'arquitecte que «estudie la necesidad de que la dirección de la prolongación del paseo de Guíxols hasta el confin de Calasanz no sea en línea recta con este paseo, sino bajo línea más armónica que convenga».⁽⁷¹⁾

Fig. 23.– 1884. El racó de llevant segons una pintura de Pons Martí. En ella s'hi veu el dipòsit d'aigua potable que fou alçat el 1884. Pel costat nord hi havia una font de ferro per a ús dels pescadors, mariners i treballadors, i a la part alta, un fanal de gas. També s'hi distingeixen diversos pilons de pedra; n'hi havia 18 per sobre dels quals hi passaven cadenes que no agradaren a la gent i, per això, foren suprimides l'any esmentat.

Com que el camí de pujar al Fortí fou arranjat el 1887 per tal de poder fer la caseta del Salvament, la pintura de Pons Martí fou realitzada entre 1884 i 1887, tal vegada el 1885, quan el pintor sabem que era circumstancialment a Sant Feliu. Fotografia facilitada per la Galeria España.

(69) M.A. 74, f. 114.

(70) M.A. 79, f. 192v i «Llavor» 28-VIII-1904.

(71) M.A. 87, f. 26, sessió del 23-V-1911.

3. LA RAMBLA D'ANTONI VIDAL

El 1696 els francesos volaren totalment les fortificacions medievals guixolenques que no tenien cases adossades. Així quedaran dos espais oberts: 1. El que avui ocupen les tres illes de cases plaçades entre els carrers de l'Hospital i de la Notaria, des de l'església de Sant Joan (ara garatge Central) a la casa

Falgueras. 2. L'actual rambla Vidal i la placeta de Sant Joan.

Retirats els francesos, van quedar –com sempre– dos poders temporals que es disputaren els dos espais, o rambles, esmentats suara.

Desconec com varen passar exactament les coses, però dispo de dos documents tan importants que no sé estar-me de transcriure, majorment perquè són inèdits i perquè tracten un tema –l'origen de la rambla Vidal– fins ara desconegut; almenys així ho crec.

El primer document és en el plànol reproduït a la fig. 24. El text que hi ha al peu del croquis diu:

«**Explicación.**— Descripción, o, planta de la Villa Antigua con sus Muros nombrada San Felio de Guixols del Obispado y Corregimiento de Gerona Principado de Cataluña y assimismo el plan del territorio que el venerable Abad del Monasterio de dicha Villa quiere establecer por fabricar alla casas por dezir tener su Abadia la Campalidad del Dominio directo en terminos de la misma Villa y assimismo tener concession Real del Dominio util del citio o planos que fueron muros y fosos debastados en el año 1696; en cuya obra de stablecer se opone el comun de dicha Villa por diferentes motivos expressados en la articulata de dicho Comun y otros para esser mas evidentes las circunstancias del Litigio se significa con esta descripcion lo mas concerniente como sigue.

«En los núms. 1, 2, 3, 4 del lugar de la disputa se han hecho unos hoyos hallandose en ellos unos cimientos de paredes que significan ser las exteriores del fosso.

«En los núms. 5, 6, 7 haziendo otros hoyos se han hallado otros elementos de paredes que significan ser del muro antiguo, y en el núm. 8, sobresale un pedazo de dicho muro.

«El núm. 9 significa el parage de la puerta de la Iglesia de San Juan.

«El núm 10 significa en donde se hallava el arco en cuyo se passava bajo de el por hir afuera dende la calle de San Juan a la puerta del muro llamado de Gerona.

«El núm. 11 significa en donde es el dicho Portal que oy dicho arco y portal estan serrados de cal y canto.

«Los núms. 12 y 13 son vestigios de la pared exterior del fosso y los núms. 14 y 15 son vestigios del muro.

«Los otros motivos que el dicho Comun tiene para la dicha oposicion es que el dicho venerable Abad hizo fijar los piquetes para senyalar el terreno que a su intencion queria establecer y tomo o aseñalo passados de tres ochenos de vezana de tierra y medidos segun los senyales de las lineas de puntos y medidos dichos cimientos signados de núm. 1 hasta ocho observando la rectitud de la calle de San Juan, solo le pertenece poco mas de dos

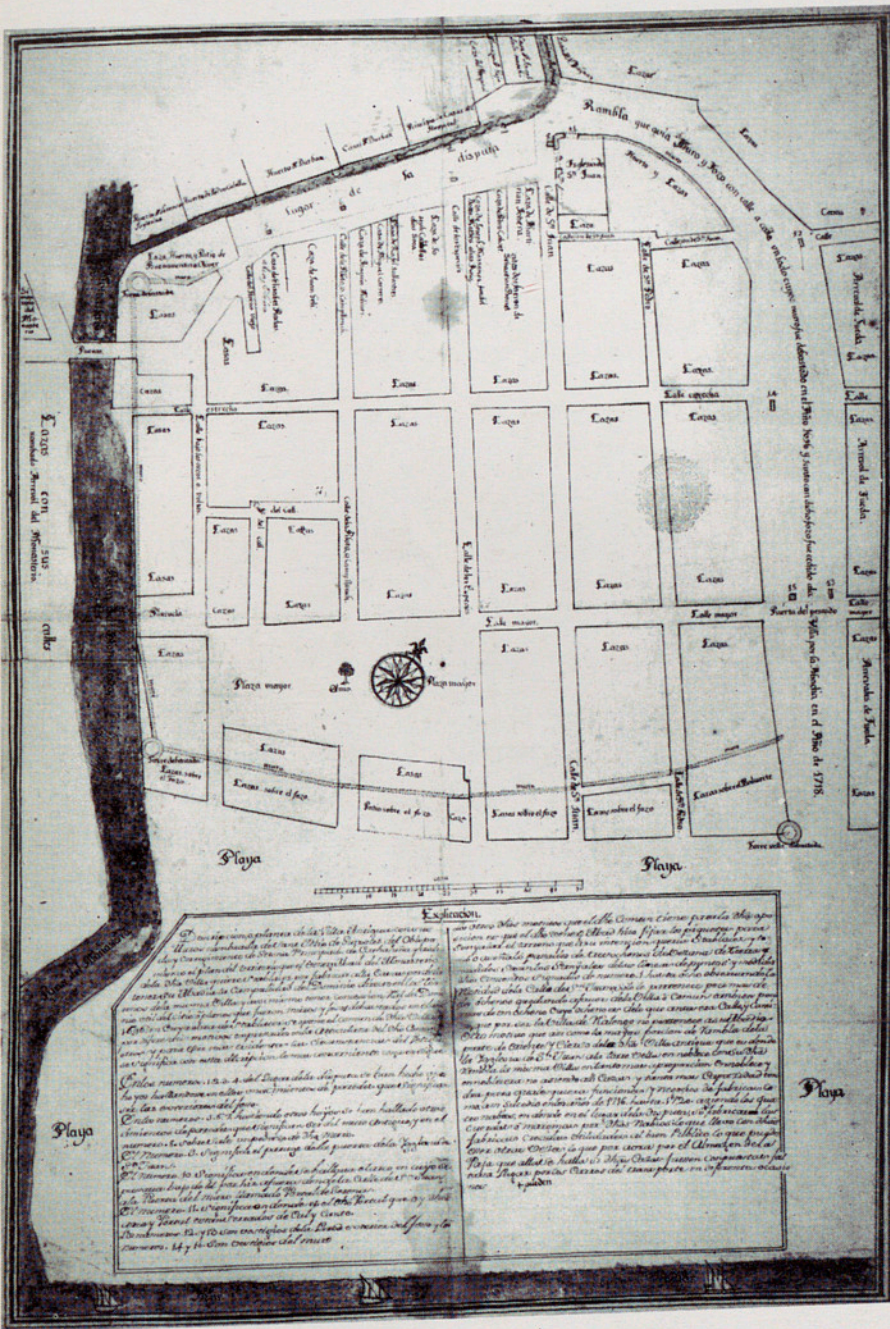

Fig. 24.- 1718 (?). Plànol que va ser exposat, fa poc, pels autors del pla general d'ordenació urbana a l'edifici municipal. Malgrat que al peu de la còpia constava que el plànol era a A.H.U.A.D.- C.O.A.C. vaig intentar veure el document original a l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona i també vaig provar al de Girona, i no en vaig treure l'aigua clara. Tan sols en el de Barcelona tenien un clixé fotogràfic, però em digueren que ignoraven on era l'original. Després ha estat publicat, amb el núm. 6 a Una col·lecció de reproduccions de vuit plànols Històrics de la Ciutat, «Publicacions de la ciutat de St. F. G.», 1983.

En el plànol-croquis es veu que, per travessar la riera del Monestir, tan sols hi havia el pont «del Piló».

ochenos quedando a favor de la Villa o Comun tambien poco mas de un ocheno cuyo ocheno es de lo que antes era Calle, y camino, que por ser la Villa de Realengo no pertenece a su Abadia. Otro motivo que assi como la mayor porcion de rambla de la parte de Oriente y Cierzo de la dicha Villa antigua que es dende la Yglesia de San Juan a la torre Vella ennoblece con su dicha rambla la misma Villa en tanto mas a proporcion ennoblece y ennoblecera no asiendo alli casas y tanta mas capacidad tendra para qualesquiera funciones y negocios de fabricas como asi sucedio en los años de 1716 hasta 1720 aziendo los quatro nabios, en donde en el lugar de la disputa, se pueden fabricar las cuerdas o maromas por dichos nabios; lo que llevo con dichas fabricas crecidas utilidades al bien publico lo que puede esser otras vezes lo que por aora por el Almacen de la Paja que alla se halla si dichas Casas fuessen cunpuestas faltaria lugar por los carros del transporte en diferentes ocasiones».

Al lloc entre els actuals carrers de la Notaria i de l'Hospital es llegeix: «Lugar de la disputa». I el que avui ocupa la rambla Vidal i la placeta de Sant Joan, diu: «Rambla que avia Muro y Fozo, con calle a cada un lado cuyo muro fue debastado en el Año 1696 y junto con dicho fozo fue cedido a la Villa por la Abadia en el Año de 1718».

El segon document és després de la sessió municipal de l'1 de juny del 1718 (foli 373v) on consta:

«Tot per memòria. Ab acta rebut en la Notaria pública de la present vila als 28 de setembre 1718 és acta de Establiment per lo Molt Illtre. Sr. Abat y Monastir de dita vila com a S. Directe (...) a favor dels Mgs. Srs. Jurats y Universitat de tot aquell terreno antigament muralla y fossos desde el Portal dit de Gerona fins arribar al Baluart demolit vuy dit Parque del Bey en la fàbrica de vaxells, ab cens anual de 5 lliures 12 sous pagadors acabada la fàbrica en havant».

Consideracions als dos documents:

1.- Com a senyor directe, l'abat cedí a la vila l'espai que actualment comprèn l'actual placeta de Sant Joan i la rambla d'Antoni Vidal; a canvi, la vila havia de pagar a l'abat 5 lliures i 12 sous de cens anual. La vila, malgrat tot, havia guanyat. Imagina algú tres o quatre illes de cases al centre d'ambdues vies urbanes? Esgarrifa pensar-ho.

En el document primer, la vila al·lega que la rambla l'ennobleix, que en ella s'hi construïren vaixells i que també servia com a magatzem de la palla.

En el document segon es diu que de l'indret sembla (perquè la lletra no és massa clara) que se'n deia «Parque del Bey», que potser volia dir de «l'escletxa o esquerdà» en record de la que quedà després de la destrucció de les muralles (dono aquesta informació com a provisional a falta d'una altra més segura). Després s'anomenà carrer dels Arbres (potser

la via urbana guixolencà més antiga amb arbrat) i finalment rambla d'Antoni Vidal, en record del guixolenc benemèrit que fundà el col·legi del seu nom.

En el Manual d'Acords del 1895 consta que aleshores un pam quadrat de la rambla Vidal valia 2'50 ptes.^(71a)

2.- L'altre espai, en canvi, fou perdut per a la vila. Tres illes de cases —que haurien estat la calçada central— donaren lloc a dos carrers: el de l'Hospital i el de la Notaria, malgrat que la vila demanava l'espai per a fabricar cordes, que tan necessàries eren.

En realitat, la vila desitjava deixar lliure tot l'espai i convertir-lo en una rambla urbanitzada, però el monestir s'hi oposà.

Molts anys després, l'arquitecte Guitart ressuscità el projecte. A la memòria que acompanyava el seu pla general de reforma i millores de la nostra vila, diu: «Nótese curiosamente que lo que en otra época fueron muros para defenderse de persistentes invasores, queda convertido en Paseo de Ronda de la parte antigua».

Anys després —el 1946— el projecte estigué ben a la vora de convertir-se en realitat. Així, a la sessió del 9-XI-1945, consta: «dado lectura al informe (...) de ampliación de la calle del Hospital (...), visto que ya figura consignación en el presupuesto municipal ordinario de 1946 de cantidad suficiente para pago de la obligación pertinente, se acuerda iniciar las gestiones oportunas para adquirir la primera casa de la manzana existente frente al edificio del Hospital (casa Fitó), a cuyo efecto deberá requerirse al propietario del inmueble para que manifieste su valor actual». Encara sembla que la reforma és més a l'abast de la mà quan hom llegeix a l'extracte de la sessió del 4-I-1946: «Se acuerda imprimir la máxima celeridad y rapidez en las gestiones tandentes a la adquisición y (...) demolición de las casas enclavadas frente al Hospital municipal, afectadas por las obras de reforma interior de la población»⁽⁷²⁾. Poc després, però, l'alcalde cessà i la reforma que semblava imminent, quedà en aigua de borratja.

Fa poc, l'últim promotor de la idea em manifestava: —Havia pujat al terrat d'una casa de la placeta de Sant Joan, enfront dels carrers de l'Hospital i de la Notaria, i des d'allà es veia com quedaria l'avinguda del Monestir (aquest era el nom que li donava). Magnífic, em deia, esplèndit.

Fou una gran pèrdua per a la ciutat haver deixat passar aquella ocasió única, que tan favorable es presentava.

El fet potser més important de l'alineació del costat est de l'actual rambla Vidal fou la supressió de les pescateries que entraven cap

(71a) M.A. 74, f. 114.

(72) Veg. LLUÍS ESTEVA, *Actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guíxols*, «Estudis sobre temes guixolencs», 1980, núm. 2, p. 42.

al mig de la via urbana. El notari Sala, en el manuscrit esmentat a la nota 2, núm. 317, ho explica així: «fueron derribadas en este mes de diciembre las pescaderías; y en febrero si-

guiente la casa inmediata en línea, posehida por las Sras. Vidal de Marsella, hijas de D. Antoni Vidal».

4. LA RAMBLA DEL PORTALET

Aquesta via urbana va del passeig del Mar al carrer Major.

El nom ve d'un portalet que tancava l'actual carrer Major, al començament de la rambla esmentada. El portalet hi era des d'abans del 26-V-1602 perquè en aquesta data l'estaven refent⁽⁷³⁾. Observi's, però, que hom

parla de portal o portalet; no del Portalet com a carrer o plaça.

El nom que li donaven en els segles XVII i almenys part del XVIII era «Dracenal del reval de Toheda», «Atarasanal» o «Atarassanal», paraules que denoten en el lloc la presència de drassanes⁽⁷⁴⁾, com n'hi hagueren a l'actual rambla Vidal després que les muralles foren dinamitades (1696).

El Portalet, com a via urbana, no és en el cadastre del 1729. El trobo per primera vegada en una «Nota del valor de las casas de S. Feliu de Guíxols datada el 1812»⁽⁷⁵⁾; en aquesta nota consta que en el Portalet hi havia 34 cases, número que em sembla excessiu, però que potser inclou cases properes, de carrers encara no ben formats.

A la sessió municipal del 14-I-1902 l'ajuntament acordà «substituir el nombre de la calle del Portalet por el de Rambla de Pi y Margall», i a la del primer d'abril es fa saber que la rotulació costà 30 ptes.; el 9-VI-1939, la comissió gestora municipal posà «Rambla de José Antonio por Rambla de Pi y Margall», i el 31-V-1979 l'ajuntament acordà dir-ne «Rambla del Portalet», ressucitant així el nom més antic.

4.1. NOTÍCIES DEL PORTAL

A l'Arxiu Històric Municipal de la nostra ciutat s'hi guarda un document⁽⁷⁶⁾ en el qual es donen detalls del portal que, en realitat, era un si el comparem amb els portals que tenia el sistema defensiu guixolenc⁽⁷⁷⁾, portalet que els jurats de la nostra vila feien tancar en temps de pesta i de guerra i on s'hi feia guàrdia.

Quan fou escrit el document esmentat en primer lloc –probablement al 1600– el portal vell havia estat substituït per un altre fet de nou que «era arrimat a la cantonada de casa de Melcior Barella de una part y de altre costat hi ha una tapia que arriba fins al cantó del hort de Pere Sabater». Portal i tàpia eren assentats sobre fonaments de pedra que eren fets de nou –en el mateix lloc– en substitució d'uns altres més antics i més febles. Per tant, el portalet era molt antic. La part nova amidava 2 pams d'amplària i 12 d'alçària. El portalet era al mig

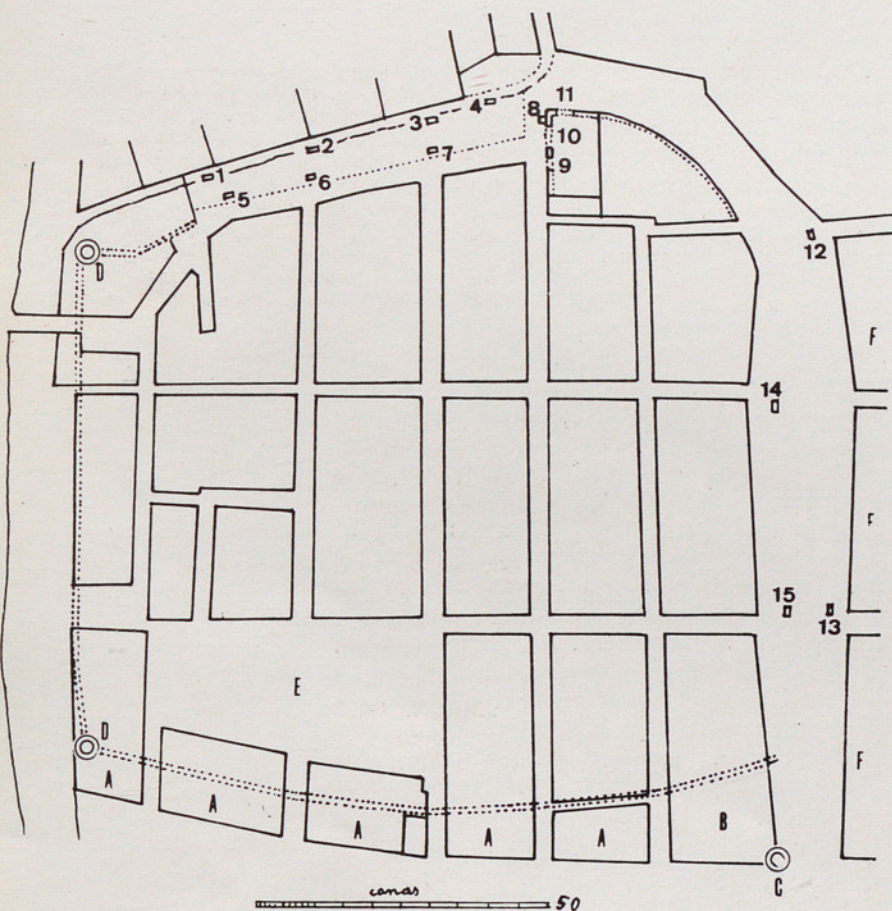

Fig. 25.- 1718 (?). La vila antiga de Sant Feliu i el seu sistema defensiu, dinamitat pels francesos el 1696. Segons acta del primer de juny del 1718, l'abat-senyor directe de la vila i del seu terme- concedí al municipi guixolenc tota l'actual rambla Vidal i la placeta de Sant Joan. En canvi, es reservà l'espai que quedava entre els actuals carrers de la Notaria i de l'Hospital. Per l'esmentat document i el plànol que l'acompanya sabem amb exactitud on eren les defenses de llevant i de ponent, perquè el croquis duu números que ho indiquen: 1 a 4, lloc que ocupava la part exterior del fossat; 5 a 7, la muralla. En el núm. 9 hi havia una porta de l'església de Sant Joan; en el 10, un arc per sota del qual hom anava del carrer de Sant Joan al portal de Girona, senyalat amb el núm. 11. Aquest sector quedava net d'edificacions, car les tres illes de cases que avui hi ha, foren alçades posteriorment. L'espai que ocupen els carrers de l'Hospital i de la Notaria era aleshores una rambla per on baixaven les aigües dels carrers del Garrofer i del camí del Mall (l'actual carretera de Girona encara no existia).

Dades de l'actual rambla Vidal: núms. 12 i 13, vestigis de la part exterior del fossat, i 14 i 15, restes de la muralla.

Altres explicacions que duu el plànol original: A) Cases sobre el fossat. B) Cases sobre el baluart. C) Torre Vella derruïda. D) Torre derruïda. E) Plaça Major, al centre de la qual hi havia un gran om. F) Raval de Tueda.

Còpia parcial del plànol anterior per tal de deixar-lo més clar i entenedor.

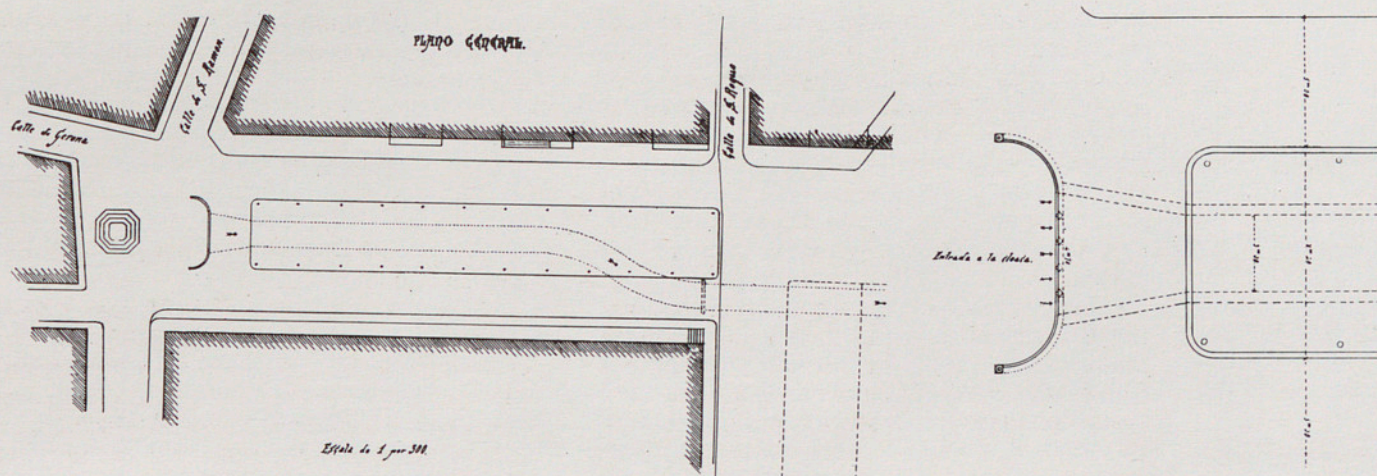
(73) AHMSF, sec. VI, núm. 5, f. XXVI.

(74) Veg. l'epígraf de la fig. 1.

(75) AHMSF, sec. VIII, núm. 12.

(76) AHMSF, *Procés contra l'abat*, ms. corregit per Salvador Ribes, el dels 80 capitans de Lepant.

(77) Veg. ESTEVA, ESCORTELL i MARULL, *El sistema defensiu guixolenc a la segona meitat del segle XVII*, «Ancora», Festa Major del 1969.

del carrer, damunt dels fonaments. Així des de la torre del portal del Peix (portal que era plaçat a l'actual rambla Vidal, davant del carrer de Clavé) amb la peça d'artilleria que hi havia al damunt, els guixolencs podien «escombrar tot el carrer de dit raval en cas enemichs guanyessin dita porta».

4.2. REFORMA DEL PORTALET

El 22 d'abril del 1890, Florència Vilaret demanà permís per a enderrocar una casa i fer-ne una altre al carrer del Portalet, nº 12, permís que li fou concedit l'endemà mateix. Quan van anar a fer la vorera, però, tingueren dificultats pels desnivells que hi havia. Per això demanà «o bien se le permita llenar con tierras la parte de frente de su casa inmediata a la acera para poder subir o bajar (...) o bien construir la escalera en toda la longitud de la fachada, pero esto último a costas del Ayuntamiento».⁽⁷⁸⁾

El 19-IX-1892, Josep Rabassa volgué igualment reconstruir la seva casa del carrer de Sant Ramon, cantonada al Portalet (on anys després hi hagué «El Comercio» del que fou alcalde Duran), cosa que li fou aprovada el 19 d'octubre, però també devia tenir dificultats perquè el 23 de novembre demanà permís per a construir la cloaca davant de casa seva, igual com es va fer quan fou edificat el Casino dels Nois «en la imposibilidad de poder transitar en los días de lluvia por frente la casa (...) lo que ocasiona gran incomodidad y molestia a todo el público».

A conseqüència de la sol·licitud de Josep Rabassa, el 23-XI-1892 Guitart aprofità l'ocasió per a proposar una solució al conjunt del carrer. Aixecat com és el nivell del passeig del Mar, quan plou, el Portalet queda inundat i l'aigua hi resta permanentment. Guitart elimina la idea de dues clavagueres –una a cada costat– i en proposa una sola en el centre, tal com és avui.

L'expedient inclou la reglamentària memòria i diversos plànols. Dels darrers en reproduiré una part i de la memòria, la part que considero més important:

Fig. 26.- 1892. Projecte de reforma del Portalet amb una cloaca central i la boca dividida en cinc boques parcials que tal d'evitar el mal efecte i també el mal ús que s'en sol fer, i una barana acabada amb dos fanals de peu per il·luminar el lloc i contribuir a augmentar el bon aspecte del conjunt. L'obra fou duta a la pràctica amb un pressupost de 7.266 ptes. Aquest lloc que era insalubre i de pèssim aspecte passà a ser una bella rambla. En el plànol, davant la boca de la cloaca, es veu el que crec era la font del Portalet, regalada a la vila per Josep Carbó, segons consta a la sessió municipal del 16-VI-1859. A la del 10-VII-1895, un cop efectuada la reforma del Portalet, la font fou traslladada a la plaça de Sant Pere on és encara.

Projecte de l'arquitecte municipal Guitart fet a escala 1/300. AHMSF, sec. XVII, 6-10; altres detalls a AHMSF, sec. XVII, 10, f. 56 de la memòria de Guitart, signada el juny del 1897. Inèdit.

«Desde la reforma y construcción de los paseos de la calle del Mar, debió verificarse la que nos ocupa, pues si necesario fue levantar la rasante de aquella importante vía, imprescindible era continuarla en esta del Portalet, naturalmente unidas. Las inundaciones y las humedades que de ellas provienen, dado el bajo nivel del piso de las antiguas casas, son causa no solamente de que estas se vean invadidas en días de grandes avenidas, sino que, aun en las más insignificantes se hace imposible el acceso a ellas sin tener que atravesar dos verdaderos arroyos, en los que el agua y el barro casi no desaparecen nunca, lo que, como se comprende, atenta contra la comodidad de los transeuntes y salubridad de los habitantes, a más de ser impropio de una población de la importancia de San Feliu de Guixols».

Exposa a continuació que la reforma no podia dur-se a terme sense que fossin reconstruïdes algunes cases, però tampoc no podia esperar-se que totes en fossin perquè aleshores la reforma no es faria mai. Opina que és impossible la millora si no es fa una bona claveguera que eviti l'acumulació de les aigües procedents de la part alta de la població, car el Portalet és el pas natural d'aquestes aigües que baixen per quatre carrers i són recollides en dos rierols, es reuneixen en un sol a l'interior de la cloaca que perpendicularment travessa els passeigs del carrer del Mar –com

(78) AHMSF, sec. XVIII, 2-113.

es veu en un dels dibuixos— entra a la platja i desguassa al mar.

El rierol immediat al carrer Major del Centre és el de nivell més baix. Per això les aigües hi van, sobrepassen el nivell de les voravies i inunden els baixos de les cases, si les comportes de defensa no s'han posat oportunament «con lo que de paso demostramos cuantos inconvenientes ocasiona a los inquilinos, dejándoles incomunicados».

Les voravies són irregulars. Des del moment que es va fixar la rasant del carrer del Mar i també el del Casino «La Constancia» van anar-se aixecant les d'aquell costat, però no de manera uniforme «dando lugar a la accidentada y peligrosa silueta» que es representa en els dibuixos que adjunta.

La de l'altre costat, continuada mitjançant una escalinata amb la del passeig, ni s'avé amb la seva homòloga ni deixa d'ocasionar grans inconvenients. Entre ambdues voravies del Portalet hi ha la part central aguantada per ampits sense barana de 30 a 80 cm. d'alçada sobre el rierol.

Guitart proposa: 1) Una cloaca central a tot el llarg del Portalet, empalmada amb la que ve transversalment dels passeigs del carrer del Mar. 2) Terraplenar els rierols i el passeig central, fer amples voravies, tot de manera que no quedi cap graó i en dies de pluja no sigui necessari passar a gual. 3) Fer obres d'enllumenat i algunes millores.

Exposa a continuació com ha de ser la

cloaca, la boca de la qual ha estat dividida en cinc boques parcials per tal d'evitar el mal efecte i també el mal ús que se'n sol fer si és una obertura de bones dimensions. Per a complementar aquesta part, proposa una barana que acabarà amb dos fanals de peu que il·luminaran el lloc i contribuiran a augmentar el bon aspecte del conjunt.

El total de la reforma projectada valdrà, segons el càlcul detallat, 7.266 ptes.⁽⁷⁹⁾

El projecte de Guitart fou aprovat i dut a terme seguidament.

El 31-VII-1895 el municipi acordà comprar fanals i bancs per a la rambla Vidal i pel Portalet. El 23 d'agost s'adjudicà a F. Carreró fer 12 «bancos-sofà dobles o sean de dos caras con destino a los paseos públicos». El preu era 80 ptes. cada un i havien de tenir 3 m. de llargària amb tres peces de ferro fos i fusta melis pintada de verd.

El setmanari «Llavor» del 31-VII-1904 publicà una notícia que crec interessant. Diu així: «Está acabat del tot l'arreglo del afirmat del carrer de Mossén Cinto, ahont, com en la Rambla d'en Pi y Margall s'ha fet usant de l'alquitrà. Si aquest procediment dona bons resultats, bo será s'emplei en los arreglos dels demás carrers i passeijos, que alguns forsa ho necessiten». Recordo que el passeig del Mar també fou enquitranat, però no degué donar bon resultat. Aquesta capa es veïe quan el passeig fou obert per posar la col·lectora.

5. AVINGUDA DE JULI GARRETA

Va de la plaça de Sant Pere a la del Monestir.

Quan la riera del Monestir no era coberta, entre ella i les cases de la seva riba dreta quedava un pas molt irregular —1'35 m. d'amplària mínima i 18 de màxima— anomenat d'antic carrer de la Riera.

La junta del monument a Juli Garreta havia ofert la presidència a l'alcalde. Potser per això el 4-II-1931 l'ajuntament acordà: «Que, una vez queda terminada la urbanización que está en proyecto, de la calle de la Riera se denomine Avenida de Julio Garreta».⁽⁸⁰⁾

El 1935, uns guixolencs que desconeixien l'acord anterior, aprofitant que «La Costa Brava» publicava uns articles dedicats al doctor Rodolf Matas, llançaren la idea de dedicar-li aquesta avinguda; però assabentats de l'acord esmentat, retiraren la proposta i declararen, amb encert, que no calia «insistir sobre aquest cas».⁽⁸¹⁾

No he trobat que el municipi hagués pres cap més decisió confirmant el nom de Garreta, però a la sessió del 4-III-1936, en un assumpte de la Companyia Telefònica s'esmenta l'avinguda de Juli Garreta.

Durant la nostra guerra civil, en data que

tampoc no he trobat, el nom del compositor guixolenc fou substituït pel d'Ascaso, anarquist mort a Barcelona el 19-VII-1936.

Canviades les circumstàncies polítiques, el 9-VI-1939 es donà el nom de «Avenida de Calvo Sotelo» a la que era «Avenida de Ascaso».⁽⁸²⁾

Tornades a canviar les esmentades circumstàncies, a la sessió municipal del 31-V-1979 fou tornat a posar el nom que ja havia tingut: avinguda de Juli Garreta.

5.1. EL PONT DE PEDRA O DEL PILÓ

Quan la vila era emmurallada, per anar al monestir hom havia de travessar la riera d'aquest nom, dita també dels Frares. Mentre el sistema defensiu medieval seguí dempeus (fins el 1696), per aquest costat tan sols hi havia un portal que era designat de diverses maneres: d'anar a l'església, d'anar al monestir, den Hore, Denore, Ore o de n'Orench, i també de l'Alambó. Ignoro com els guixolencs creuaven el fossat exterior i la riera durant les

(79) AHMSF, sec. XVIII, 19-14 i XVII, 6-10.

(80) M.A. 116, f. 167v.

(81) «La Costa Brava», 23-III-1935.

(82) M.A. 129, f. 87.

primeres centúries. Un pont llevadís? Tan sols sé que en el segle XVI hi havia un pont de pedra que fou projectat l'any 1572 quan els jurats ordenaren vendre a encant públic unes cases del Forn Vell per construir un portal nou «en aquell que vuy es Denore»; les portes fores fetes l'any següent i el 1586 «se feu lo pont de pedra ab les arcades totes de cantons picats per lo qual pont se va de la iglesia a la vila».⁽⁸³⁾

L'aiguat que caigué a les 10 de la nit del 17 al 18-IX-1850 destruí els ponts de la riera de les Comas «llevándose en su mayor parte el de ir a la iglesia parroquial, muy fuerte, que contava cerca de cuatro siglos y medio de existencia».⁽⁸⁴⁾

El 1903, com que el pont de pedra ja no era necessari i probablement no devia ser massa segur, el municipi prohibí que hi passessin carros «a cuyo efecto se colocará en el centro del mismo un poste de piedra que indique tal prohibición»⁽⁸⁵⁾. Per això en dèiem el «pont del Piló», piló que, quan érem menuts, saltàvem tot jugant.

L'any 1934, quan hom cobrí la riera, el mateix pont –potser parcialment refet– fou desmuntat; abans, però, es numeraran les pedres de les arcades per si convenia reconstruir-lo. Ignoro on van anar a parar aqueixes pedres numerades.

5.2. IMPORTANT I DESINTERESSADA APORTACIÓ DELS GERMANS HERIZ (1884)

Per creuar la riera del Monestir hom disposava de passeres o palanques. Així sabem que el 1713 hom celebrà un casament «en casa de Joan Bas de la Palanca, sita en lo Arreval del Monestir»⁽⁸⁶⁾. També que durant el temporal del 22-XII-1840 les onades arrencaren el pont de fusta que hi havia a l'extrem del passeig de Cristina en el carrer del Mar i tornaren a fer el mateix l'any 1843.⁽⁸⁷⁾

Els carros l'atravessaven baixant i pujant els marges que vorejaven la riera pels guals o passallisos que hi havia, car la riera no era delimitada per parets.

Així estaven les coses quan el 13-XII-1884, Enric Heriz i els seus germans Isabel i Julià, per tal d'honar la memòria de llur mare Antònia Campaneria, oferiren a l'ajuntament pagar les obres següents: 1. Una paret que delimités la riba dreta de la riera del Monestir, des del carrer de l'Hospital fins a la plaça de Sant Pere. 2. El pont del carrer de la Mercè. 3. El pont del carrer de l'Hospital amb paret de cara a l'interior i barana de fusta de cara al mar, indicant això darrer, que temps a venir haurà de continuar-se. 4. El pont que anomena «de la sexta faja del paseo del Mar» (correspon a l'últim passeig, per on passa el trànsit rodut) amb paret de cara al mar i barana de fusta mirant al pont anterior, significant també que haurà de continuar-se. 5. Obrir un esboranc a l'altell del Fortí que posi en comunicació la platja d'aquest port amb la de Calassanç.

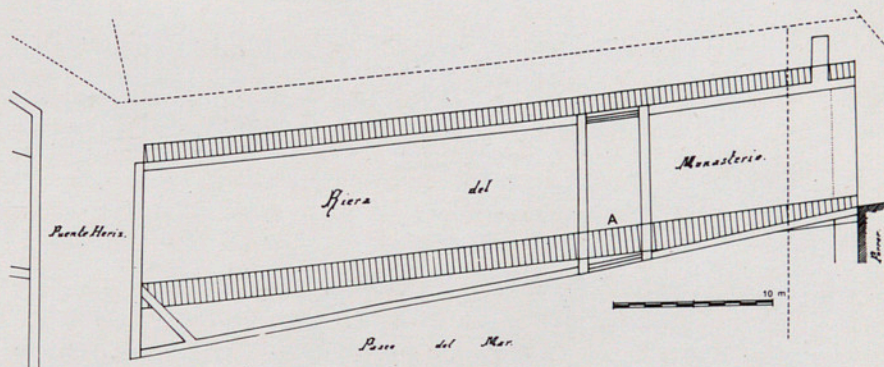

Fig. 27.– 1901. Tram de la riera del Monestir que va des de l'antiga casa Ferrer fins després del pont Heriz. El pont A era de pedra, existia des d'antic, tenia 3 graons a cada costat i quedava entre els dos primers rengles d'arbres. El pont Heriz fou construït i pagat el 1884 pels germans Heriz en record de la seva mare Antònia Campaneria i correspon a la «sexta faja del paseo del Mar» (l'últim passeig per on passa el trànsit rodut). El 1901 fou cobert totalment seguint les rasants dels dos ponts esmentats suara.

Projecte de l'arquitecte municipal Ildefons Casamor. AHMSF, sec. XVII, 12-15, amb escala afegida. Inèdit.

L'oferta era generosa, molt generosa, i, com era d'esperar fou acceptada per l'ajuntament a la sessió del dia 17, en la qual s'acordà ensems concedir un vot de gràcies als tres germans.

Enric Heriz preveia que, amb el temps, des del carrer de l'Hospital fins al final del passeig del Mar, la riera seria coberta totalment. D'ací la idea dels ampits –o parets– i de les baranes de fusta en els dos ponts de pedra realitzats per ell: les baranes de fusta indicaven que el cobriment havia de continuar; els ampits, que havia acabat.

Enric Heriz començà amb delit algunes de les obres esmentades, i d'altres més. Però aviat sorgiren entrebancs als quals, en un treball com aquest, no puc referir-me.

El cas és que foren construïdes les obres 1, 3 i 4 i, a més, un pont de fusta enfront del carrer del Mar, al costat mateix de la casa Ferrer, i un altre, també de fusta, davant del carrer Estret⁽⁸⁸⁾; en canvi, no foren realitzades les obres 2 i 5.

Un temps després, el pont de fusta immediat a can Ferrer –pont que havia estat molt polèmic–, per acord municipal del 9-XI-1888, fou desplaçat al carrer de Campmany, per on havia augmentat considerablement el trànsit.

Crec que del carrer de l'Hospital al mar, hi havia els ponts següents: El del carrer de l'Hospital (de pedra), l'antic «del Piló» a la baixada del Pont (pedra), del carrer Estret

(83) Vermell, LXVI; LLUÍS ESTEVA, «Àncora» 23-V-1974.

(84) SALA, num. 372. És evident que si el pont tingués 4 segles i mig d'existència els comptes no sortien bé, però ignoro les dades en les quals Sala s'estimolava per a fer aquesta afirmació, que no coincideix amb el que he dit abans.

(85) M.A. 79, f. 192v.

(86) Desposoris, p. 32.

(87) SALA, núms. 254 i 262.

(88) M.A. 71, f. 318; AHMSF, sec. XVIII, 5-55.

(fusta), de la travessia del carrer de les Voltes (fusta), del costat de can Ferrer (fusta, després traslladat), del primer passeig del Mar (pedra) i del darrer passeig del Mar, dit pont Heriz (pedra).

5.3. COBRIMENT DES DEL PONT HERIZ FINS A CAN FERRER (1901)

El 1901 fou coberta la riera del Monestir des del pont Heriz fins a la casa Ferrer (ara casa nº 1 del passeig del Mar). El projecte és de l'arquitecte municipal Ildefons Casamor. La tasca d'aquest fou fàcil: unir dos punts –el d'Heriz i l'antic que hi havia enfront de les dues primeres rengleres d'arbres– seguint llurs rasants; després, tan sols allargar el conjunt fins el començament de la casa Ferrer. Mitjançant subhasta, les obres foren adjudicades a la Societat Planas i C^a per 15.000 ptes.⁽⁸⁹⁾

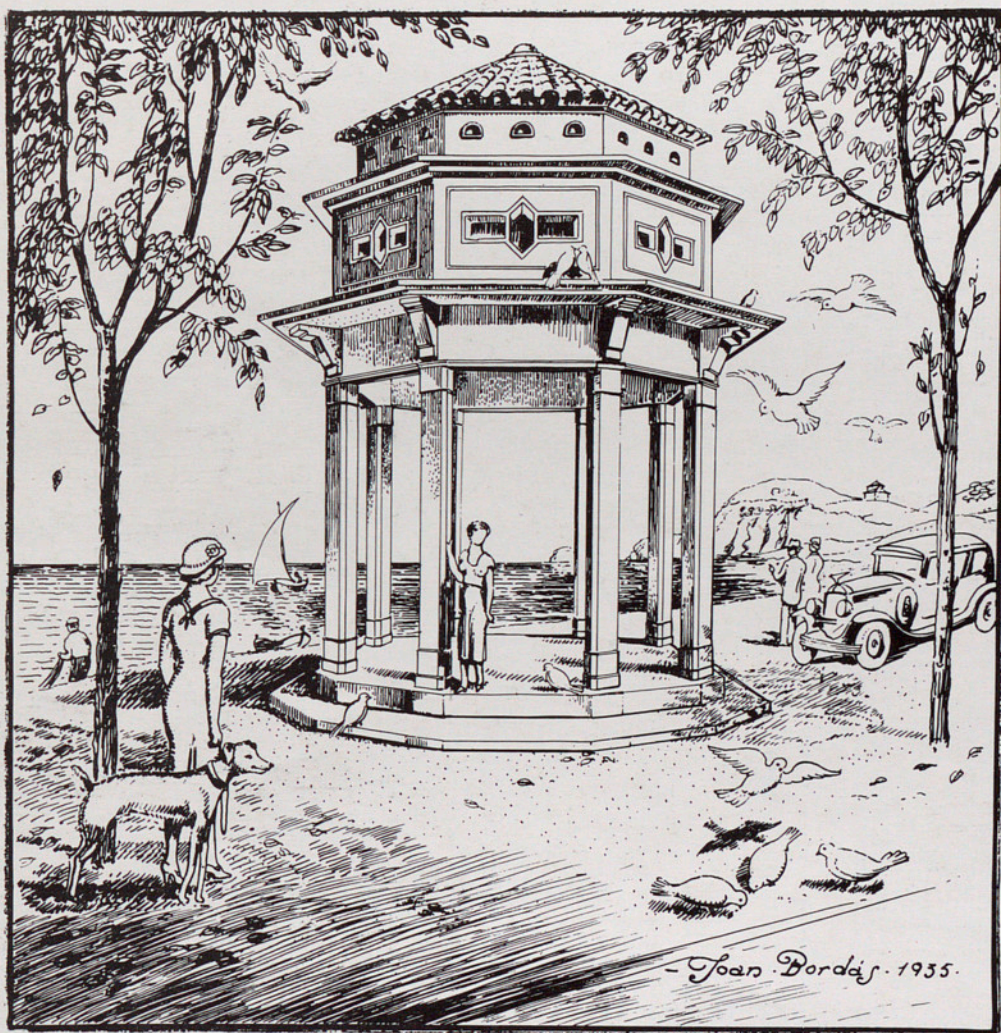
5.4. COBRIMENT DEFINITIU (1934)

Els guixolencs havien de contemplar les

misèries d'una riera bruta, que exhalava males olors en un punt centric de la ciutat. No és estrany, per tant, que els ajuntaments s'anessin interessant per a trobar una solució acceptable al problema que no acabava mai d'ésser resolt.

Per fi la cosa començà a prendre forma. Pel juny del 1929 l'enginyer Jaume Lladó presentà al municipi un avantprojecte per acabar el cobriment de la riera i un projecte l'any següent. Les obres foren acordades pel municipi el 23-XII-1932 i concedides dos anys després, per subhasta, a la mateixa Cooperativa que feia la carretera de Sant Grau⁽⁹⁰⁾ i començaren tot seguit. Lladó i Joan Bordàs portaren la direcció tècnica, segons acord municipal del 13-VI-1934. Les obres acabaren a finals del mes de novembre del mateix any.

L'obra que Enric Heriz havia previst i començat el 1884, acabava mig segle després. L'alineació del costat de llevant és correcta; la de ponent, un galimaties.

L'ajuntament havia acordat alçar un colomar en els jardins municipals; aquest és el projecte de Bordàs fet el 1935.

AHMSF. Col·lecció de dibuixos de Joan Bordàs entregats per Pere Manera.

(89) M.A. 79, f. 39v; AHMSF, sec. XVII, 12-15.

(90) «La Costa Brava», 9-VI-1934.

6. RESUMS

PASSEIG DEL MAR

1834. S'inicia el passeig amb dues rengleres d'arbres. S'anomena «Paseo de Cristina»; el 1854, «paseo de Espartero»; pels voltants del 1880, passeig del Mar; el 12-VI-1929 «paseo del General Don Emilio Barrera», i des del 1931, passeig del Mar.

1852. És plantada la tercera fila d'arbres.

1853. Plànol de Martí Sureda amb l'alineació definitiva del passeig, que no fou aprovada fins el 1859.

1876. És plantada la quarta fila d'arbres.

1880-1884. Entre aquestes dates és plantada la cinquena renglera d'arbres que eren a distàncies iguals.

1887. És tallada la fila central d'arbres; queda el passeig «del Mig», de doble amplària que els altres.

1834-1898. Entre aquests anys hom regava els arbres del passeig amb l'aigua d'un gran dipòsit-safareig que s'omplia mitjançant un molí de vent.

1898-1900. Hom se serví de l'aigua del pou de la casa municipal; el dipòsit fou plaçat en una torre del monestir.

1926. És esmentat el mur de defensa del passeig. Fou arranjat el 1929, el 1945 i sembla que hom l'acabà el 1960. Amb la reforma de l'espigó submergit (1976-1977) ha desaparegut —almenys per ara— el perill que amenaçava constantment l'esmentat mur; ensems ha quedat una magnífica platja.

1932. Inauguració del monument d'Enric Monjo dedicat a Juli Garreta.

1941. És plantada la fila de pins: és la cinquena renglera d'arbres, la més propera al mar.

PASSEIG DELS GUÍXOLS

1886. És aprovada l'alineació, segons plànol de Pere Pascual. El lloc s'anomenava «Els Guíxols»; entre 1812 i 1854, carrer de Mitja Galta; després, carrer i passeig dels Guíxols; des del 8-IX-1939 «Paseo del Generalísimo Franco», i des del 31-V-1979, altra vegada passeig dels Guíxols.

RAMBLA D'ANTONI VIDAL

1718. Inici del carrer dels Arbres en el lloc que havia ocupat el tram nord-est del sistema defensiu medieval. Des del 30-VIII-1889, rambla d'Antoni Vidal. Pel costat de llevant, alineació correcta; pel de ponent, caòtica.

RAMBLA DEL PORTALET

XVII. Des del segle esmentat, hom l'anomenava «Dracenal» i «Atarassanal» del raval de Tueda. El 1812 ja se'n deia Portalet; des del 14-I-1902, «Rambla de Pi y Margall»; des

del 9-VI-1939, «Rambla de José Antonio», i des del 31-V-1979, rambla del Portalet.

1892. Reforma principal segons projecte de l'arquitecte Guitart.

AVINGUDA DE JULI GARRETA

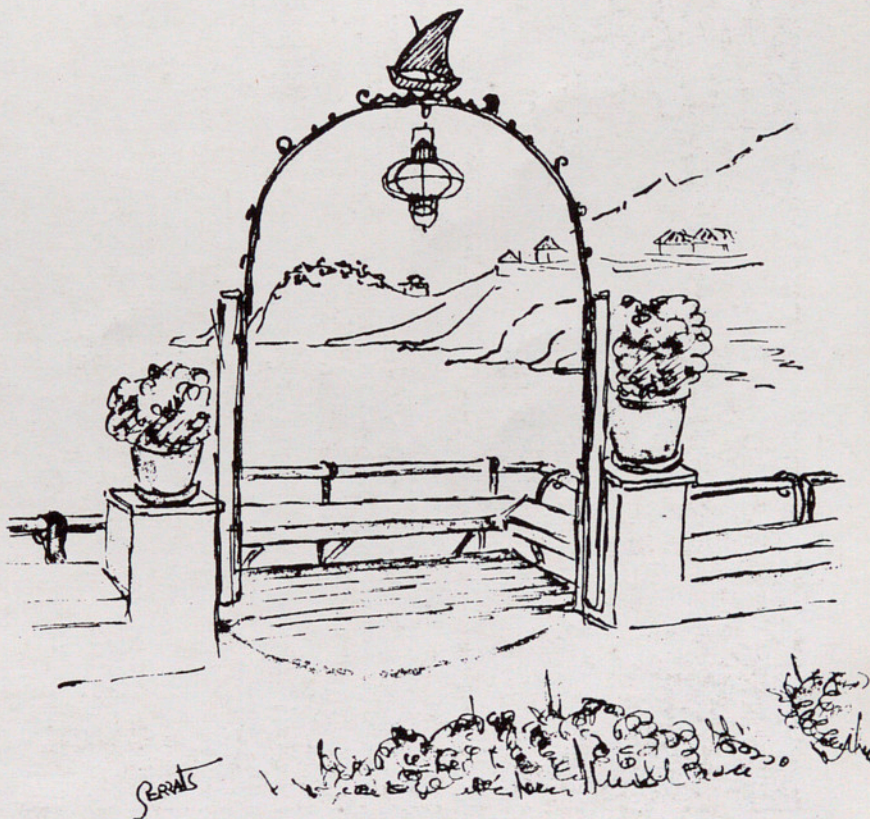
Abans, al costat de la riera, hi havia el carrer d'aquest nom. El 1931, quan es projectà la cobertura, se'n digué avinguda de Juli Garreta; durant la guerra civil, avinguda d'Ascaso; el 9-VI-1939 «Avenida de Calvo Sotelo», i el 31-V-1979, avinguda de Juli Garreta. Pel costat de llevant, alineació correcta; pel de ponent, caòtica.

1586. Es féu el pont de pedra dit «del Piló».

1884. Els germans Heriz fan la paret que delimita la riba dreta de la riera. També els ponts del carrer de l'Hospital i el pont Heriz en el darrer passeig destinat a carruatges.

1901. És cobert el tram de riera que va del pont Heriz a la casa Ferrer.

1934. Cobriment de la riera fins al carrer de l'Hospital.

Un dels bells balcons volats del mur de contenció que més èxit va tenir. Dibuixa a l'aquarel·la de Serrats, que Vicenç Gandol cedí a l'AHMSF.

Referències a la part gràfica.

Àlbum Mauri = «Álbum de fotografías de Sant Feliu de Guíxols y sus alrededores. Fotografías hechas por el mismo editor Amadeo Mauri». Emili Massanas creu que és del 1900, però opino que algunes fotografies foren tirades un xic abans; és el cas de la reproduïda a la làm. IV, núm. 2.

Barroso = «H. Barroso, editor. Colección Gesoria».

Roisin-Vicens = «L. Roisin, fot. Barcelona. Editor Arturo Vicens».

Thomas-Vicens = «Fototipia Thomas-Barcelona. Arturo Vicens, Editor».

Toldrà = «Ed. Angel Toldrà Viazó-Barcelona».

Toldrà-Vicens = «Ed. Angel Toldrà Viazó. Barcelona. Arturo Vicens. Sant Feliu de Guíxols».

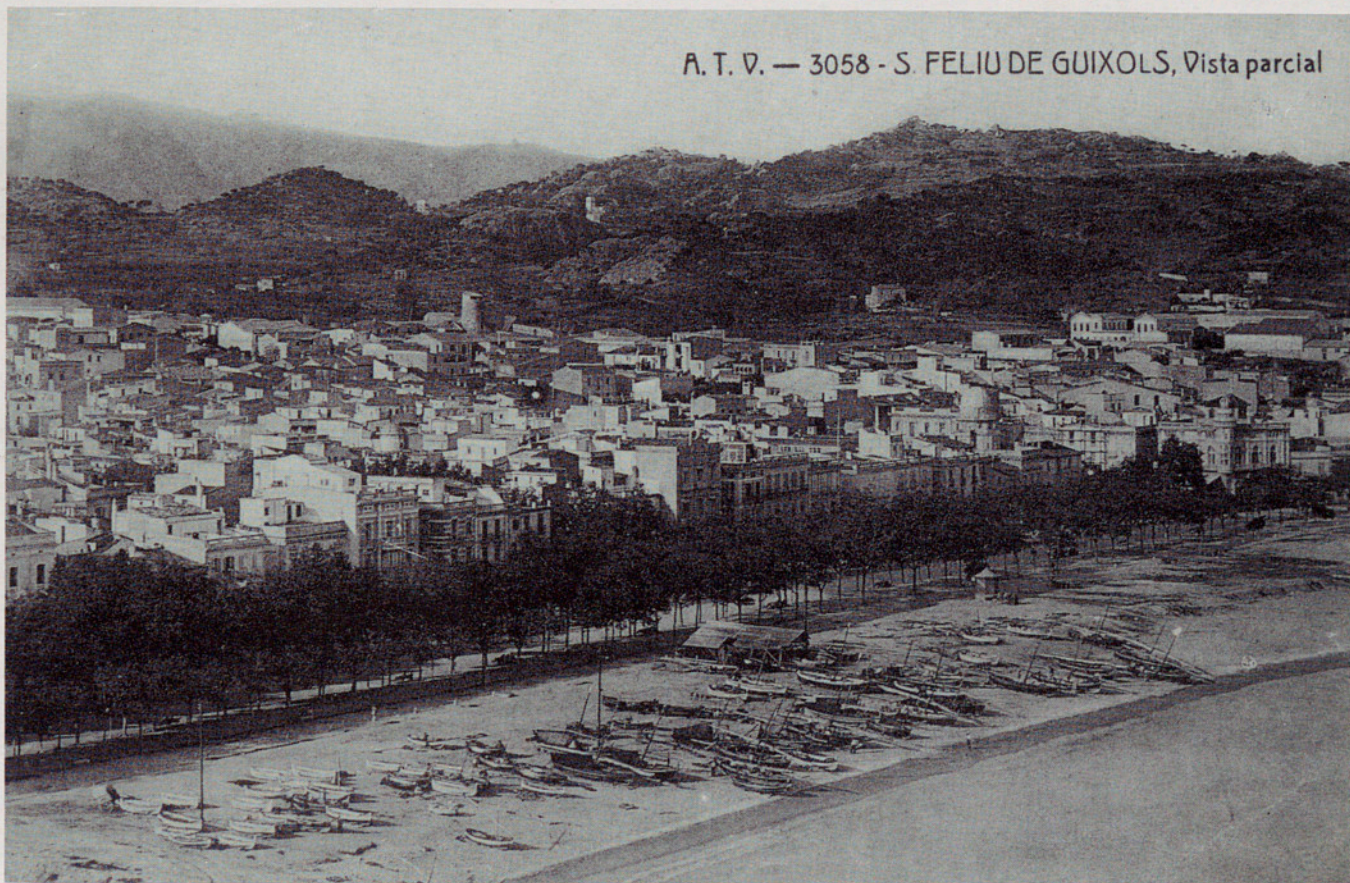
Viader = «Imp. Viader». Segons Emili Massanas, Octavi Viader féu dues edicions de fotografies-postals: la 1ª el 1902 i la 2ª el 1904.

Làmina I. Vista de la platja i del passeig del Mar.

1. Fotografia anterior al 1890 perquè en aquesta data fou enderrocada la torre Barraquer, dita també de la Pedrera, que es veu al costat esquerre. Segons Gaziel, «la platja ho dominava tot». En efecte, sortia de sa Roca Grossa (d'on ara arrenca l'espigó perpendicular al pesseig de Rius i Calvet) i, paral·lela als arbres i cases dels passeigs del Mar i dels Guixols, arribava a sa Casassa. Això explica la gentada que cabia a la platja quan, per exemple, fou varat el pailebot **Bravo** construït a Sant Feliu cap a 1870 (veg. GAZIEL, **Sant Feliu de la Costa Brava**, làm. XXXIII). A la fotografia d'ací s'hi veuen unes quaranta embarcacions menors i moltes xarxes esteses a assecar. També el moli i el safareig-dipòsit per a regar els arbres del passeig del Mar i, a la casa ajuntament, de cara al mar, les escoles per a nois i noies (Fotografia i col·lecció de Ll. Esteva; no tinc anotada la procedència de l'original).

2. Fotografia posterior al 1904 (data de construcció de can Ribot del passeig) i anterior a 1911 (quan fou desmuntat l'observatori Patxot). El passeig del Mar ja és estructurat; tan sols falta perfeccionar-lo i alçar el mur de contenció que delimiti el que és passeig i el que és platja. Del costat de la muntanya, es veu el moli de Baix (can Burgell), la torre d'en Vidusa i el mas Xarrampeina (Toldrà-Vicens. Col·lecció de Pere Barreda i Masó).

Làmina II. Vista general de la platja i del passeig del Mar.

1. Fotografia posterior a 1920, car les cases Patxot són acabades. L'escullera era feta feia alguns anys. Els temporals de llevant havien atacat la platja i la part del passeig situada davant de la bocana del port; el de l'any 1920 s'havia menjat una vintena d'arbres de la darrera fila plantada; per tal que els vehicles poguessin passar, foren necessaris molts carros de runa, puix en una altra fotografia –que no publico– l'esvoranc produït pel mar arriba just als arbres de la penúltima filera, que van salvar-se amb dificultat. En aquest indret, entre el nivell del passeig i el de la platja hi quedà un talús abrupte d'uns tres metres d'alçària. La ciutat es veié forçada a lluitar constantment per defensar l'estabilitat de la platja, que ja havia perdut la seva forma harmònica i havia esdevingut estrafeta. A la fotografia s'hi veuen les casetes dels banyes de Sant Elm, unes barraques de xurreros, un quiosc de begudes i els jardins municipals. El molí de vent de Baix és ja la torre arranjada de la fàbrica Burgell (Fotografia Mur. Col·lecció de Lluís Esteva).

2. Fotografia feta a finals del 1968. Les destrosses dels temporals no poden ésser més punyents: l'espigó és quasi inexistent i hagué d'ésser refet, moment que recull el document gràfic; al costat esquerre gairebé no queda platja; el mur de contenció –amb les escales i els balcons volats sobre la platja– perillava constantment, per la qual cosa hagué d'ésser defensat amb un agomolament de pedrasses entre les quals vivien bon nombre de desagradables rosegadors. A la làmina anterior s'ha vist que la platja sortia de sa Roca Grossa –la del centre d'aquesta fotografia– i anava paral·lela al passeig. Ara (1968), el mar ocupa el lloc de la platja, des de l'espigó fins a les pedres que defensen el passeig. Si comparem ambdues fotografies, comprendrem perfectament les paraules del nostre Gaziel: «La mateixa platja de Sant Feliu, quan encara no ens l'havien esguerrada amb el port, era un joiell lineal, de tan bé com l'havia traçada durant segles i segles el bes fresc i fonedís de les onades» (Fotografia de Lluís Esteva).

Làmina III. Fotografies del passeig del Mar tirades des del casino dels Nois pels voltants del 1900

1. En ella es veu el passeig «del Mig» (1887), el casino «La Unión» o «La Gorga» (1889) i la casa Patxot, la de l'observatori. El magnífic passeig servia totalment per a passejar i la gent ho feia normalment, sense estretors de cap mena, vestida a la moda d'aleshores. Res d'entrebancs com els d'avui. Tot el passeig era per a qui volia anar-hi. Quan Amadeu Mauri tirà aquesta fotografia era un dia d'hivern, car els arbres no tenen fulles. Pobres arbres del passeig! De tronc força acceptable, quina migradesa de branques! L'arbrat del passeig sempre ha petit gana: sorra i runes no són pas els aliments que necessita, però el problema era aquest i segueix essent-ho (Album Mauri. Col·lecció de Josep Escortell i Cerqueda).

2. La present fotografia fou feta entre 1895 (quan hom alçà la casa Patxot, la primera que es veu a mà dreta) i 1917 (quan s'aterrà). A primer terme, tres noies amb dues ombrel·les i alguns homes amb el cap cobert; costums ben diferents dels actuals. Al carrer de Tetuan (ara de Rius i Calvet), els banys «d'en Baldomero» (1893-1923) i, al seu darrera, la muntanya del Castellar, o de Sant Elm, amb les pedreres i sense edificacions; més a la dreta, les cases del Raig. Entre el passeig i el mar, en ple sorral, cinc arbres solitaris donaven ombra al qui no volia la del passeig, ni el sol massa calent de la platja (Toldrà. Col·lecció de Josep Vicente i Romà).

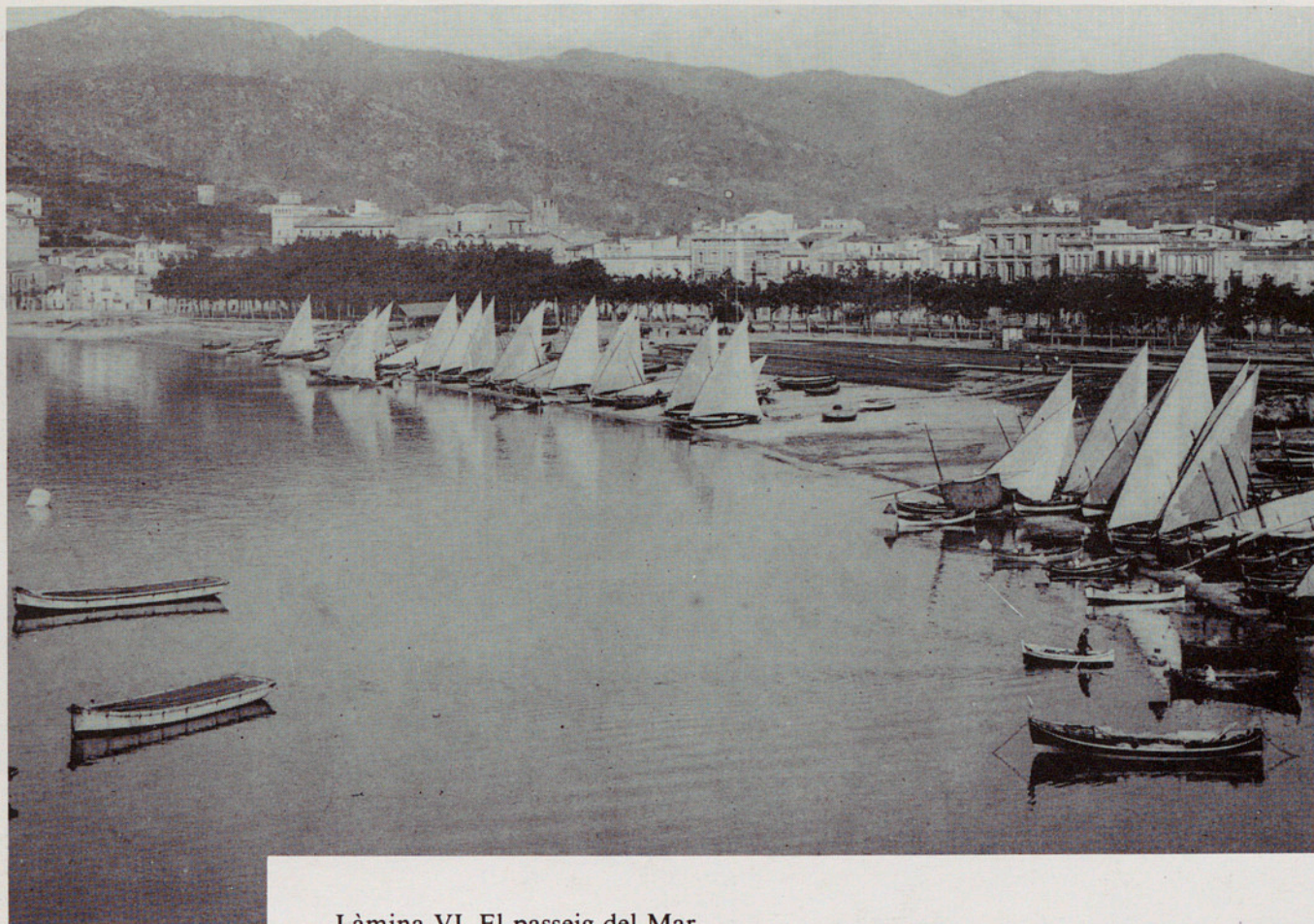

Làmina V. El passeig del Mar

1. La casa Patxot fou alçada el 1895 i l'observatori desmuntat el 1911. La fotografia, per tant, fou tirada entre aquestes dates, probablement pels voltants del 1900. El sòl del passeig no és pla, sinó que cada calçada té forma convexa pel centre per tal de facilitar el regatge (Album Mauri. Col·lecció Escortell).

2. En aquesta fotografia encara hi ha els banys «d'en Baldomero» (els del senyor Rius foren inaugurats el 15-VII-1922) però «can Malionis», on residia l'esmentat senyor Rius, ja és restaurat. També es veuen els quioscs d'en Bassets (el més llunyà) i d'en Pujol Mallorquí (el més proper). Els arbres presenten l'aspecte característic del qual ja he parlat: els de la dreta i la part final dels altres fins el quiosc esmentat en primer lloc, tenen bon aspecte, però la resta són remigrats o morts o acabats de plantar. Els jardins són lentament engrandits; la rasant desitjada és assolida mitjançant carretades de runa. Al seu costat, un gran eucaliptus solitari –probablement plantat el 1905– ha resistit les inclemències meteorològiques adverses que mataren els seus companys. La gent del passeig «del Mig» va molt ben bestida; tothom porta barret. (Roisin-Vicens. Col·lecció Barreda).

Làmina VI. El passeig del Mar

1. Vista de la platja des de l'esperó marítim dels Guixols. Les barques, amb les veles desplegades, constitueixen una imatge bellíssima, única, ja irrecuperable. Podem considerar aquesta fotografia dels voltants del 1915. A primer terme, part esquerra, les barques de les quals parlaré més endavant; en el sorral, una gran estesa de xarxes; més enllà, els quioscs d'en Bassets i d'en Pujol; després, els arbres del passeig del Mar: grans els de ponent, regulars els de llevant i més esquistats els de la part central. (Thomas-Vicens. Col·lecció Barreda).

2. Fotografia posterior a 1904 (casa Ribot) i anterior a 1935 (la d'Agustí Casas); en el seu dors hi ha una data que potser és correcta: 1915. A l'esquerra, l'actual casa Vidal (abans de Thomàs de la Cueva), feta el 1895 segons projecte de Guitart. Per posar-la a la línia oficial, la casa antiga havia d'avançar i, per fer-ho, calia enderrocar la façana. Guitart ho resolgué posant els baixos a l'alineació oficial i deixant un terradet amb balustrada al primer pis. Durant molts anys, en els baixos hi hagué el «Monopol Bar», més conegut per «can Rabassa», on es feien espectacles a l'aire lliure; ara hi ha el restaurant «Bahia». També es veuen bancs —dobles i senzills— que tenien tres metres de llargària amb tres peus de ferro colat i llistons de fusta pintada de verd, i dos tipus de fanals: el de l'esquerra per a gas i el de globus per a electricitat d'arc voltaic (El nom de l'autor es tapat. Vicenç, editor. Col·lecció Vicente).

Làmina VII. En els terrenys descrits en el present treball han tingut lloc tota mena de manifestacions preferentment populars, recreatives i d'esport.

1. La fotografia recull un moment d'una carrera de motos en el passeig «del Mig», que llueix els bells llums de globus lamentablement desapareguts; si hem de creure l'anotació feta en el seu dors, és del 1915. Com és lògic, les persones duen la indumentària del moment: és curiós que en ple estiu tots els homes portin barret de palla –dit canotier–, capell de feltre o gorra; si no són criatures, no se'n veu ni un amb el cap descobert.

2. En temps dels Viatges Blaus que organitzava Jaume Marill, cinc cobles desgranaren les millors sardanes de llurs repertoris i, al final, les cinc juntes interpretaren la sardana «Juny» del nostre gran compositor Juli Garreta entre el fervor de la gentada que omplia l'extens passeig del Mar. La fotografia –de data desconeguda– recull aquest moment o un de semblant.

Encara caldria parlar de la famosa «rua» de l'any 1934 (21 carrosses i 22 vehicles); de la «passada» dels dies de carnaval; de misses de campanya i de manifestacions polítiques. També dels envelats car en el terreny lliure, on ara hi ha els jardins municipals i zones veïnes, hom hi alçava «no un, ni dos, ni tres, sinó quatre envelats, de renglera», segons explica el nostre Gaziell. Per acabar: ¿Què serien els focs artificials de la festa major sense la platja i els passeigs? Molts guixolencs creuen que aquests focs són una invenció moderna. Res d'això. Els focs artificials ja es feien en el segle passat, bé que probablement eren menys espectaculars que els nostres, cosa que sembla natural. També eren més econòmics: els de la festa major de 1899 costaren 200 pessetes d'aquell temps, que no era poc si tenim en compte el cost de vida d'aleshores (Fotografies d'autors desconeguts. La primera es de la col·lecció de Lluís Palahi i Xargay; la segona, de la Galeria Espuña)

Làmina VIII. Panoràmica de Sant Feliu

Magnífica i bella vista de Sant Feliu –en tres fragments– feta entre 1905 (els plànols de can Ribot del passeig i la primera pedra del moll són del 1904) i 1909 (quan començà a construir-se «Els Guixolencs» o casino dels Senyors) des del camí de Tetuan. Com queda dit en altres llocs, la platja era harmònica, més o menys paral·lela als rengles de cases dels passeigs i el mar arribava a prop de sa Casassa. Bon nombre de barques de pesca ocupaven els dos extrems de la platja perquè els guixolencs vivien de la indústria del suro, però també de la pesca. La vila-ciutat encara no s'havia extès muntanya amunt si no era pel sector del Puig Marí. Per això en aquesta fotografia ressalta el molí de vent de Baix (can Burgell), la caseta de la vinya Xatart, la torre d'en Vidusa, el mas Xarrampeina, el xalet de la Mainegre i la casa Ametller. Un pendís adés suau, adés sobtat unia el nivell alt del passeig i el nivell baix de la platja.

1. En aquest temps encara no hi havia cap quiosc, ni els jardins eren començats. Al dilatat espai que separava el mar del passeig, no hi havia més que unes pobres drassanes –últim graó de les famoses drassanes medievals guixolencs– en les quals s'apedaçaven embarcacions menors, i una barraca probablement alçada sobre els fonaments del molí i del safareig que, anys enrera, havien servit per a regar els arbres.

2. En aquesta segona fotografia es veuen la casa i la fàbrica Batet (1887), la caseta per a guardar el bot salvavides (1902) i el Salvament (1889); contra el cel, el xalet de la Mainegre (1898). Davant del Salvament, el moll del segle XV i, entre ell i el norai d'enfora, la cova per la qual, segons una tradició tardana, sortí el nostre Sant Feliu després de foradar l'esperó dels Guixols des de Calasanç. Al racó de llevant es veuen nou barques que servien per a carregar i descarregar els vaixells, un dels quals és a la fotografia adornat amb tot de banderetes, senyal d'alguna celebració festiva; com que per aquest lloc es produïa l'intercanvi comercial, diverses fàbriques i magatzems hi foren alçats.

3. La bellesa crua i neta del molí de les Forques, amb el veïnatge quasi exclusiu de la casa Ametller, contrasta amb l'agombolament caòtic de les edificacions actuals. La construcció del port és als seus inicis. (Fotografia probablement d'Amadeu Mauri. AHMSF).

Làmina IX. Passeig dels Guixols

1. Heus ací una de les fotografies més antigues d'aquest passeig. Encara no hi ha cap dels edificis que avui el caracteritzen, ni és oberta la travessia dels Guixols (ara carrer del doctor Zamenhof), fet que tingué lloc el 1894 i que, més o menys, correspon al centre de la fotografia. Quan es va donar la rasant al passeig dels Guixols, el seu nivell fou alçat com el del passeig del Mar; aleshores les cases velles i la platja quedaren a un replà inferior, desnivells que foren eliminats poc a poc amb carretades d'enderrocs. Per sobre de les cases es veuen dues torratxes, el molí de vent de Baix (can Burgell) i el de Dalt (dit «de Vent»); a la platja, un carro de l'època i les gavarres de les quals parlaré a la làmina següent (Fotografia d'autor desconegut. Col·lecció de la Galeria Espuña).

2. Amb lletra del senyor Josep Geli, aquesta foto duu al dors: «St. F. G. a l'any 1870. Reproducció feta amb en Ll. Janer per l'Avi Muné el juliol 1924». L'esmentat setmanari, núm. de festa major següent, publica la fotografia amb aquest epígraf: «Fotografat Vda. Tasso-Barna. Guixols pels volts de l'any 1880». Crec que les dues dates són equivocades: A la fotografia es veu l'ampit que senyala el final del tram cobert de la rambla del Portalet, reforma que cal considerar del 1884. Per altra part, en el passeig del Mar encara no hi ha el «del Mig», de doble amplària que els altres, fet que es produí el 1887. Per tant, la fotografia crec que fou tirada entre 1884 i 1887. A la punta dels Guixols, de dreta a esquerra, s'hi veu: el moll del segle XV, el lloc on hi hagué la bateria del Fortí (on ara hi ha el Salvament) i el llazaret, que fou enderrocat el 1931; en canvi, el carrer de Colom no és encara iniciat, fet que esdevingué el 1903. L'últim passeig és separat de la platja per pilons de pedra, dels quals se'n compten onze; els arbres del passeig dels Guixols segueixen encara la forma corbada del carrer de Mitja Galt; la mitja casa de baixos i dos pisos, que es veu a l'esquerra, és la núm. 2 del carrer del Portalet que fou enderrocada el 1895 per tal d'iniciar l'alineació oficial del carrer dels Guixols, aprovada el 1886; la casa Ametller, a la muntanya del molí de les Forques, encara no és construïda (Còpia fotogràfica de Josep Geli. Col·lecció Esteva).

San Feliu de Guixols.

Làmina X. Activitat comercial en el «racó de Llevant»

Fotografies que recullen dos moments de l'activitat comercial guixolenc en un temps que cal situar entre el 1899 (data de construcció de la casa Ball-llovera i de la primera ampliació del casino dels Nois) i 1909 (quan fou alçat el casino dels Senyors, que no és a les fotografies). Com que encara no hi havia el port artificial, les gavarres (barcasses planes i xates, quasi sense quilla) servien d'enllaç entre la platja i els vaixells, i viceversa. El lloc era sempre el mateix: el «racó de Llevant». Quan el pes que portaven les gavarres era normal, les mercaderies eren pujades i baixades servint-se de teulons a manera de rudimentàries palanques. A voltes, però, com que les gavarres duïen massa pes, tocaven fondo abans d'arribar a les palanques i els homes es veïen obligats a arribar fins les gavarres i carregar-se els sacs a coll; per això en veïem alguns en calçotets per no mullar-se els pantalons. Com explica «Gaziel» en els seus deliciosos escrits, mai no faltaven els badocs, que es consideraven tècnics en tot; a trenc d'aigua, a la part dreta inferior de la segona fotografia, se'n veuen set d'aquest «treballadors» que semblen capitanejats per un carrabiner d'uniforme. (1ª Barroso. Col·lecció Vicente. 2ª Toldrà-Vicens. AHMSF; aquesta darrera servi per a fer el magnífic cartell que la Caixa Provincial de la Diputació de Girona repartí temps enrera).

A.T.V. — 3009 - SAN FELIU DE GUIXOLS
Tráfico del Puerto

Làmina XI. Passeig dels Guixols

1. És probable que aquesta fotografia sigui del 1904. Hi ha la caseta per a guardar el bot salvavides (1902) i s'està obrint el carrer de Colom. Els arbres del passeig dels Guixols tenen aspecte regular; mai no han estat uns arbres importants com els dels extrems del passeig del Mar o com alguns dels que hi havia a la rambla Vidal. Aleshores el mar arribava fins ben a prop de sa Casassa; els norais eren lluny de la platja. En els Guixols, ultra l'estatge de la «Sociedad Española de Salvamento de Náufragos», o Salvament, hi ha un local de planta baixa; havia estat un llatzaret on feien quarantena els que, arribats de nou, eren suspects de portar el germen de la pesta, malaltia perillosa que calia vigilar per tal d'evitar una catàstrofe com la de l'any 1652 en què moriren 141 guixolencs (Toldrà. Col·lecció Vicente).

2. Vista parcial del passeig dels Guixols. Fotografia feta probablement el 1910, car no hi ha la casa Brugada (1910) i sí el casino dels Senyors (1909); el casino dels Nois té la rotonda que fou alçada el 1899, però encara hom no havia començat la segona ampliació (1928). Uns pilons de pedra senyalen l'acabament dels passeigs del Mar i dels Guixols. Encara no eren començats els jardins municipals: un gran sorral ocupava tot el seu actual emplaçament, en el qual, com una romanalla testimonial, s'hi veu una tartana (Toldrà-Vicens. Col·lecció Barreda).

Làmina XII. El passeig dels Guíxols des de l'altell del Fortí.

1. Fotografia del 1910, puix no hi ha la casa Brugada (1910) i sí l'observatori Patxot que fou desmuntat el 1911. En ella es veu la boca per on desguassava la riera del Portalet; les gavarres de les quals ja he parlat; les cases reculades del costat de la casa Ball-llovera (dita de la Duana), i dues senyores o senyoretes amb vestits de l'època esmentada (Toldrà-Vicens. Col·lecció Barreda).

2. Fotografia probablement del 1915. Recordi's que l'observatori Patxot fou desmuntat el 1911 i que a la fotografia es veu l'edifici que el contenia, però que l'observatori ja no hi és. Fixem-nos que la cúpula és modificada: quan hi havia l'observatori, era semiesfèrica (fig. 1); quan no hi és es veu un acabament més baix, de suau curvatura (fig. 2). La casa és la vella, alçada el 1895 i enderrocada el 1917. Per altra banda, la data proposada lliga amb els jardins municipals que es veuen a l'esquerra de la fotografia, jardins que foren iniciats el 1914.— En el passeig hi ha quatre files d'arbres (molts d'ells són ben petits car duen les fustes protectores contra les facècies dels bordegassos que sempre hi ha hagut, i també contra els ramats de cabres dels quals es servien llurs propietaris per a vendre llet a domicili) que delimiten quatre vies urbanes: les del mig per a peatons i les exteriors per als carruatges. Entre la platja i el passeig es veuen diversos pilons de pedra i morter amb un de pedra picada que sobresurt, emprats per a amarrar vaixells. A primer terme, diverses barques tretes a la platja ensenyen la seva estructura de quilla plana. I, ocupant el sorral lliure, tot de xarxes són a assecar (Thomas-Vicens. Col·lecció Barreda).

Làmina XIII. El carrer dels Guíxols i les drassanes Mallol.

1. Vista parcial del carrer dels Guíxols tirada entre 1910 i 1917 (data de l'enderroc de can Patxot). La fotografia recull un dels trams més bells i senyorívols dels passeigs guixolencs, tram que la ciutat ha perdut per sempre. A ressaltar les tres edificacions següents: 1ª, la casa Ball-llovera (dita de la Duana i també de la senyora marquesa) amb tribuna i nombrosos elements esculturals, la majoria dels quals es guarden al Museu Municipal; 2ª el casino dels Senyors, magnífica realització de l'arquitecte Guitart (1909), i 3ª la casa Brugada, també amb elegant tribuna (1910). A l'esquerra, un llum amb broc de gas (Roisin-Vicens. Col·lecció Vicens).

2. Les drassanes Mallol ocupaven 3.600 m² del terreny plaçat entre el passeig dels Guíxols i el mar, segons concessió municipal de l'any 1917. Des de l'antigor, Sant Feliu havia tingut drassanes molt importants; les darreres, segons que sembla, foren suprimides el 1894. A les drassanes Mallol s'hi construí el vaixell Sant Jordi, probablement el que es veu a la fotografia. La platja del racó de llevant ja havia guanyat molta sorra; observi's com el trencant de les onades arriba a poca distància del norai. La fotografia fou tirada després del 1920, data del rellotge de sol de can Patxot, i abans del juny del 1923, quan les drassanes foren enderrocades (Thomas-Vicens. Col·lecció Barreda).

Làmina XIV. El Portalet (des del 1902, rambla de Pi i Margall)

1. A primer terme, el «Gran Cafè del Comercio» de Gerard Duran (després del seu fill Narcís Duran i Juera que fou alcalde guixolenc), començat el 1892. Del mateix any és la reforma de l'arquitecte Guitart que comportà una cloaca central i cinc boques d'entrada. Els fanals i els bancs foren col·locats el 1895. La casa que fou hotel Les Noies encara és l'antiga; la reforma es dugué a terme el 1910. Per tant, la fotografia sembla que fou tirada entre 1895, car es veuen els fanals i els bancs, i 1902, quan el nom Portalet fou substituït per rambla de Pi i Margall. Quan Guitart projectà la reforma, hagué d'acceptar la rasant del passeig del Mar –ja urbanitzat– i es veié obligat a pujar el nivell primitiu del Portalet. Les aigües del carrer de Girona anaven directament a la claveguera gràcies al notable desnivell, però les del carrer Major venien d'una rasant més baixa que la nova del Portalet; això obligà a donar pendent suau a l'esmentat carrer i a deixar un reguerol perquè les aigües anessin a la claveguera: és el que es veu a primer terme de la fotografia (Àlbum Mauri. Col·lecció Escortell).

2. Bella fotografia de la rambla de Pi i Margall feta després del 1910, car la reforma del «Gran Hotel Las Noyas» és ja acabada. La casa que fa cantonada amb el carrer de Sant Roc és del 1890 i pertangué a Florentina Vilaret. Davant Les Noies paraven les diligències i les tartanes; també es veu un dels primers autocars (Vicens, editor; no consta el nom de l'autor. Col·lecció Barreda).

Làmina XV. El carrer dels Arbres, ara rambla d'Antoni Vidal.

1. El 1868 es van fer les cases de Josep Roure i de Francesc Daltaubuit –les dues que es veuen a l'esquerra– ara propietat de la família Vilaret que les convertí en una sola; exteriorment transformà en finestra una de les dues portes d'entrada, que encara es veuen a la fotografia. El 1895 es posaren fanals i bancs, i a finals de segle foren enderrocats el molí de vent i el dipòsit del passeig del Mar que es veuen al fons de la fotografia. Per tant, aquesta fou tirada entre 1868 i 1899, potser en data propera a la darrera. Des del 1855, que fou quan s'enderrocaren les peixateries, l'alineació del costat de llevant és correcta; la de l'oposat, anàrquica. (Fotografia d'autor desconegut. Reproducció de Ll. Esteva).

2. Fotografia tirada entre 1894 (data de la reforma de la casa Bonet) i 1922 (quan es construí «la Caixa»); crec que la data és propera a 1922 perquè a la casa Donato (després hotel Murlà) s'hi llegeix: «Tot a 65 cts.» i recordo aquest fet. A primer terme, el mercat del peix que es celebrava ací perquè abans la peixateria municipal era un edifici plaçat a la dreta, però que entrava a la rambla fins que fou enderrocat el 1855. Quan el mercat del peix era ací, la soca dels arbres era negra perquè les peixateres s'hi netejaven les mans brutes de peix. A la dreta, l'antiga casa Vidal, els propietaris de la qual ho eren també del «Salón Novedades», conegut per can Vidal o cine Vidal; a les seves parets i a les de la fleca Brugada (can Respetes) l'empresa Vidal hi penjava la propaganda de les pel·lícules de la setmana. Davant de can Bonet (que fabricava i continua fabricant el deliciós estomacal del mateix nom), s'hi veuen els plàtans més gruixuts de la rambla i, al centre de la mateixa, un llum de globus, el tipus més elegant de tots els que Sant Feliu ha tingut. Josep Amat, pintor de gust exquisit, continua posant-los en els seus quadres; la seva fina sensibilitat encara els imagina en el lloc que havien ocupat fins que foren canviats (Roisin-Vicens. Col·lecció. Vicente).

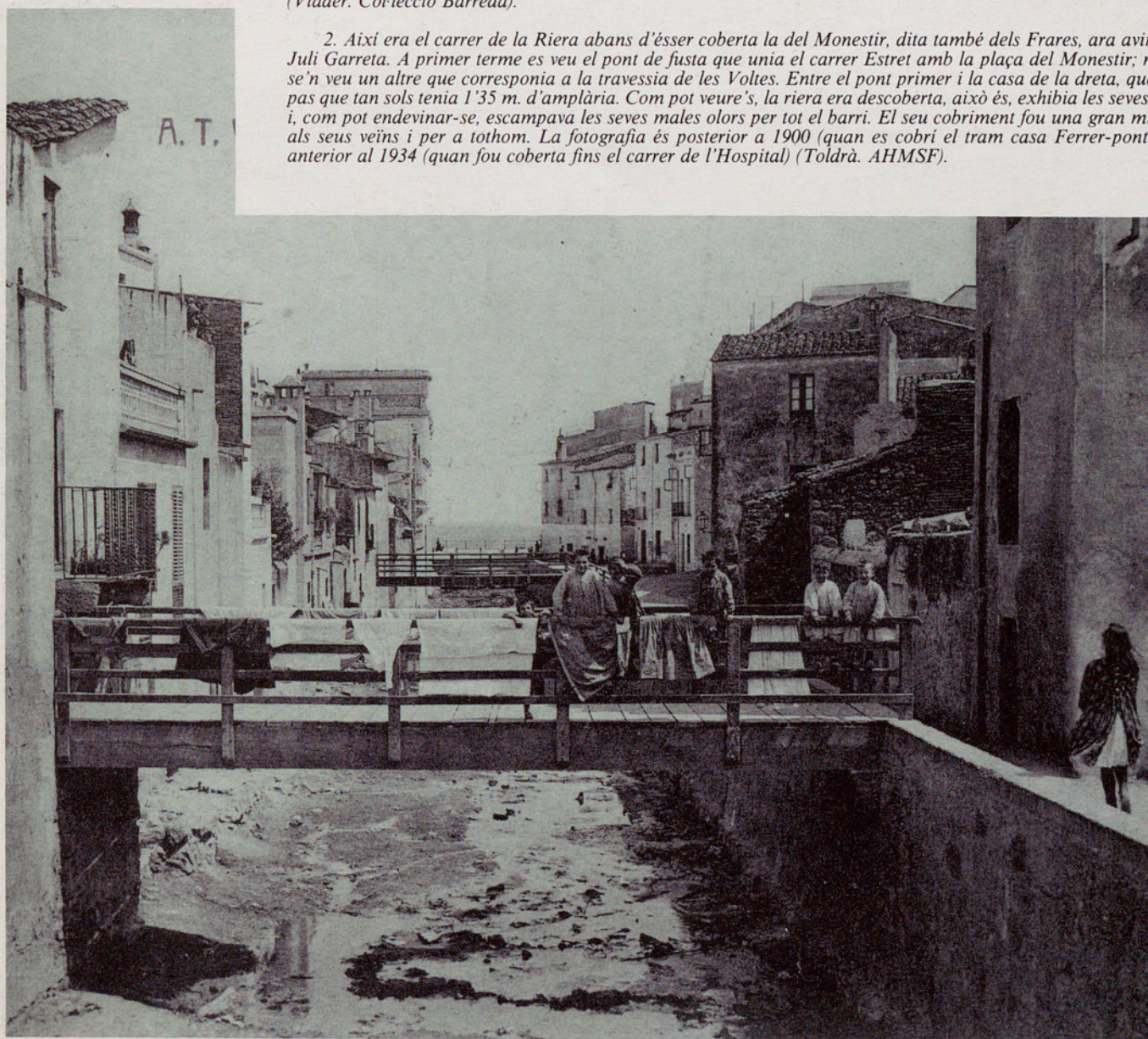

Làmina XVI. Testimonis gràfics d'èpoques superades

1. Fotografia anterior al 1912 (potser dels voltants del 1900). A la sessió municipal del 28-VI-1910, hom proposà prohibir rentar roba a la riera del Monestir en el punt proper al que fou pont Heriz i estendre a assecar la roba a la platja –tal com es veu a la fotografia–, per tractar-se d'aigües brutes l'ús de les quals podien ser perjudicials per a la salut; al fi i al cap, els guixolencs disposaven d'uns bons safareigs públics des del 1909. Amb tot, la prohibició no s'acordà formalment fins a la sessió del 2-VII-1912 i afectava el tros de riera del Monestir des del mar fins fora de la població. Aleshores les dones que no tenien safareig a casa seva anaven a rentar riera amunt, però podia passar que en Bareia (l'home de cas Pitxo o del molí d'en Blanc o d'en Bareia, com vulguen) obrís la comporta del molí, vingués rierada grossa i les dones que rentaven si no anaven de pressa a recollir i apartar la roba l'haguessin d'anar a pescar riera avall, tal com explica en MANEL DE L'HORTA a **En Bareia, dones, «Ganxoneries»**, I, 1925, p. 161 (Viader. Col·lecció Barreda).

2. Així era el carrer de la Riera abans d'ésser coberta la del Monestir, dita també dels Frares, ara avinguda de Juli Garreta. A primer terme es veu el pont de fusta que unia el carrer Estret amb la plaça del Monestir; més enllà se'n veu un altre que corresponia a la travessia de les Voltes. Entre el pont primer i la casa de la dreta, quedava un pas que tan sols tenia 1'35 m. d'amplària. Com pot veure's, la riera era descoberta, això és, exhibia les seves misèries i, com pot endevinar-se, escampava les seves males olors per tot el barri. El seu cobriment fou una gran millora per als seus veïns i per a tothom. La fotografia és posterior a 1900 (quan es cobrí el tram casa Ferrer-pont Heriz) i anterior al 1934 (quan fou coberta fins el carrer de l'Hospital) (Toldrà. AHMSF).

Làmina XVII. Cobriment de la riera del Monestir.

Les obres foren acordades a la sessió municipal del 23-XII-1932, però no acabaren fins el novembre del 1934. La primera fotografia va ésser tirada des de sota del pont del carrer de l'Hospital, i recull detalls de com era l'indret: a la dreta, la gran boca de la claveguera que engolia l'aigua de la plaça del Monestir; a l'esquerra, la paret que defensava les pobres cases que es veuen i que ensems servia de caminet per entrar a la més propera; al centre, l'antic pont «del Piló» amb «les arcades totes de cantons picats», construït el 1586, bé que refet cada vegada que els aiguats l'avariaven. Durant les obres de cobertura, els «cantons picats» varen ser numerats per si algun dia era convenient muntar el pont en algun altre lloc, però no he pogut saber on anaren a parar. També fou obert un concurs de fotografies que recollissin moments interessants de la important obra urbanística. Segons la premsa local, en presentaren Enric Novi, Josep Costa, Fèlix Romani, Pere Rigau, Josep M.ª Nadal i Josep M.ª Vives. Les dues ací reproduïdes són de l'Arxiu Històric Municipal, però no duen cap indicació; per això desconec qui fou llur autor, i és de lamentar perquè les fotografies són molt ben fetes i d'innegable interès. El pont del carrer de l'Hospital, la paret de contenció de la riba dreta de la riera (dreta de la primera fotografia i esquerra de la segona) així com el pont Heriz (que no es veu) foren pagats pels germans Heriz en memòria de la seva mare Antònia Campaneria. La reforma fou, sens dubte, una de les bones millores urbanístiques que s'han realitzat a Sant Feliu (Fotografies d'autor desconegut. AHMSF).

ÍNDIX

	Pàg.
1. EL PASSEIG DEL MAR I LA SEVA HISTÒRIA	2
1. 1. NOMS QUE HA TINGUT	2
1. 2. PRIMER INTENT D'EDIFICAR CASES EN EL «SORRAL», DAVANT DEL CARRER DEL MAR (1797-1817)	2
1. 3. FE DE VIDA DEL PASSEIG DEL MAR (1834).	3
1. 4. ALINEACIÓ DEL CARRER DEL MAR. PLÀNOL DE MARTÍ SUREDA (1853)	4
1. 5. UN QUADRE FET PER PERE CAIMÓ (1853)	5
1. 6. EL PLÀNOL GEOMÈTRIC DE JOSEP GALLART (1858)	5
1. 7. PROPOSTA PER A FER JARDINS PARTICULARS AL CARRER DEL MAR (1859)	6
1. 8. EL CAS MUXACH-IZAL I UN PROJECTE DEL PORT, NO REALITZAT (1861-1864)	8
1. 9. CONFABULACIÓ PER A CONSTRUIR CASES AL PASSEIG DEL MAR (1866-1872)	10
1.10. ÉS PLANTADA LA QUARTA RENGLERA D'ARBRES (1876).	11
1.11. ÉS PLANTADA LA CINQUENA RENGLERA D'ARBRES (1880-1884)	11
1.12. EL PRIMER PLÀNOL EN EL QUAL EL PASSEIG DEL MAR TÉ CINC RENGLERES D'ARBRES A IGUAL DISTÀNCIA UNES DE LES ALTRES (1884)	12
1.13. FORMACIÓ DEL PASSEIG «DEL MIG» (1887) I ALTRES NOTÍCIES (1887-1892)	12
1.14. LA RASANT DEL PASSEIG DEL MAR	14
1.15. EL PLÀNOL DE L'ARQUITECTE GUITART (1897).	14
1.16. ÚLTIMES NOTÍCIES DEL PASSEIG DEL MAR	15
1.17. REGATGE DEL PASSEIG DEL MAR.	16
1.17.1. ELS PRIMERS SISTEMES DE REGATGE, EL BROLLADOR I LA FONT	17
1.17.2. PROJECTE DEL SISTEMA DE REGATGE PLAÇAT A LA CASA DE LA VILA (1898- 1899)	19
1.17.3. CONSTRUCCIÓ DEL DIPÒSIT EN UNA DE LES TORRES DEL MONESTIR (1900).	21
1.18. LA PLATJA I EL MUR DE CONTENCIÓ	21
1.19. JARDINS I ARBRAT	22
1.20. URINARIS, CADIRES I QUIOSCS.	23
2. EL PASSEIG DELS GUÍXOLS	25
2. 1. ALINEACIÓ DEL PASSEIG DELS GUÍXOLS (1886).	25
2. 2. DIVERSES NOTÍCIES DEL PASSEIG DELS GUÍXOLS	27
3. LA RAMBLA D'ANTONI VIDAL	28
4. LA RAMBLA DEL PORTALET	30
4. 1. NOTÍCIES DEL PORTAL.	30
4. 2. REFORMA DEL PORTALET	31
5. AVINGUDA DE JULI GARRETA	32
5. 1. EL PONT DE PEDRA O DEL PILÓ	32
5. 2. IMPORTANT I DESINTERESSADA APORTACIÓ DELS GERMANS HERIZ (1884).	33
5. 3. COBRIMENT DES DEL PONT HERIZ FINS A CAN FERRER (1901)	34
5. 4. COBRIMENT DEFINITIU (1934)	34
6. RESUMS	35
7. 17 LÀMINES DE FOTOS ANTIGUES AMB LLURS COMENTARIS.	

AQUEST VOLUM
DE
PUBLICACIONS DEL MUSEU MUNICIPAL
DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
HA QUEDAT ENLLESTIT EN ELS
TALLERS DE
GRÀFIQUES BIGAS, DE
SANT FELIU DE GUÍXOLS,
EL MES DE SETEMBRE DE
MCMLXXXIV

